

بسمه تعالی
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
دانشگاه ملی مهارت
دانشکده ملی مهارت پسران کردکوی-امام علی (ع)

جزوه آموزشی:

آشنایی با فرهنگ و ارزش های دفاع مقدس

مدرس : اسماعیل صحافی

انتشارات دانشجو-دانشکده ملی مهارت پسران کردکوی-امام علی (ع) : ۰۹۹۶۱۶۶۹۷۵۵

۱-۱-۱ تعریف جنگ

واژه جنگ در لغت‌نامه‌های فارسی به معنی جدال، قتال، نبرد، رزم و آورد، زدوخورد، کشتار جمعی یا هر گونه درگیری خصمانه با قصد ساقط کردن یا از میدان به‌در کردن حریف به کار رفته است (نوروزی، ۱۳۸۵: ۲۸۶).

تعریف جنگ در اصطلاح عبارت است از:

- (۱) برخورد خشونت‌آمیز نیروهای مسلح دو یا چند دولت پس از به بن‌بست رسیدن راه‌حل‌های سیاسی به منظور تحمیل اراده یکی بر دیگری (پیری، ۱۳۷۲: ۱۳).
- (۲) زدوخورد مسلحانه بین دو یا چند گروه متخاصم به منظور تحمیل اراده یکی بر دیگری.

۲-۱-۱ تعریف دفاع

دفاع در لغت از ریشه دَفَع به معنی عقب‌راندن و پس‌زدن است؛ و در اصطلاح به تدابیری گفته می‌شود که یک یا چند کشور مؤتلفه برای مقاومت در مقابل حملات سیاسی، نظامی، اقتصادی، اجتماعی، روانی و یا فناوری به کار می‌برند. توانایی‌های دفاعی، بازدارندگی را تقویت می‌کند و بازدارندگی نیز به این توانایی‌ها نیرو می‌بخشد. واژه دفاع به حفظ و حمایت از ارزش‌هایی نظیر زندگی، مالکیت، آزادی، هویت ملی و تمامیت ارضی در برابر تهدیدات گوناگون اعم از داخلی و خارجی نیز اطلاق می‌گردد (نوروزی، ۱۳۸۵: ۳۴۴).

۳-۱-۱ تعریف دفاع مقدس

مقدس در لغت به معنای پاک و پاکیزه، شایسته پرستش و احترام، دارای کیفیت آسمانی و بسیار باارزش و گرامی آمده است و دفاع مقدس یعنی دفع تهاجم دشمن که مبتنی بر ارزش‌های انسانی است و دارای قداست.

دفاع مقدس در اصطلاح عبارت است از: مجموعه مجاهدت‌ها، حماسه‌ها، پایمردی‌ها و فعالیت‌های متنوعی که ملت شریف و مسلمان ایران و نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران در طول هشت سال (۲۸۹۵ روز) در برابر تهاجم رژیم بعث عراق به خاک ایران اسلامی انجام دادند و از این امتحان الهی سربلند و پیروز بیرون آمدند (همان: ۳۴۶).

۴-۱-۱ تفاوت جنگ و دفاع مقدس

جنگ یا «نبرد مسلحانه بین دولت‌ها» به‌عنوان واقعیتی در جوامع بشری، مفهومی عام داشته و از جنبه‌های مختلف قابل تعریف است و به انواع متعددی نظیر تهاجم نظامی، جنگ تدافعی، جنگ مشروع و یا نامشروع اعم از داخلی یا خارجی و... تقسیم می‌شود. در بسیاری مواقع جنگ اقدامی ناپسند، غیرعقلی، غیردینی و نامقدس است همچون حملات نظامی و راه‌اندازی جنگ با هدف سلطه‌طلبی، جاه‌طلبی، چپاول منابع ملت‌های دیگر و... اما دفاع مقدس نوعی خاص از جنگ و نبرد مسلحانه است که از یک‌سو حالتی تدافعی در مقابل تجاوز نظامی بیگانگان داشته و از سوی دیگر مطابق با هنجارهای دینی پذیرفته شده در یک جامعه بوده و دارای ارزش دینی و اجتماعی است، مانند جنگی که به‌منظور دفاع از خویش (دفاع مشروع) در مقابل متجاوزین به دین، جان و مال، حیثیت، تمامیت ارضی، ناموس، مردم، انقلاب، حکومت، قرآن، نظام اسلامی و نیز به‌منظور دفاع از مظلومین عالم صورت می‌گیرد. بنابراین دفاع جمهوری اسلامی ایران در مقابله با هجوم قدرت‌های استکباری و رژیم بعث عراق نوعی دفاع مقدس بوده است.

امام خمینی (ره) در تبیین دفاع مقدس می‌فرماید: «مسئله، مسئله‌ای نیست که ما می‌خواهیم جنگ بکنیم یا می‌خواهیم دفاع بکنیم، ما دفاع مقدس می‌خواهیم بکنیم. یعنی می‌خواهیم از آبروی اسلام، از آبروی کشور اسلامی دفاع کنیم» (صحیفه امام، ج ۱۹، ۱۳۷۸: ۲۶۰).

۲-۱ انواع جنگ

جنگ براساس معیارهای مختلف به موارد زیر تقسیم‌بندی می‌شود:

- (۱) براساس هدف: به جنگ‌های عادلانه و غیرعادلانه؛
- (۲) براساس مقیاس‌های جغرافیایی: به جنگ‌های محلی، منطقه‌ای، فرامنطقه‌ای و جهانی؛
- (۳) بر مبنای انضباط و تاکتیک: به جنگ‌های منظم (کلاسیک) و نامنظم (چریکی)؛
- (۴) براساس سطح جغرافیایی: به جنگ‌های دریایی، هوایی و زمینی؛
- (۵) براساس قلمرو: به جنگ‌های داخلی و خارجی؛
- (۶) بر مبنای نوع ابزار: به جنگ سخت، نیمه‌سخت و نرم؛
- (۷) براساس به کارگیری نوع سلاح: به جنگ‌های متعارف و نامتعارف؛

۹-۱ جهاد از منظر روایات

روایات بسیاری در عظمت و اهمیت جهاد در راه خدا نقل شده است که به عنوان نمونه به چند روایت بسنده می شود:

(۱) حضرت علی (ع) درباره جهاد می فرمایند: «جهاد دری است از درهای بهشت که خداوند تنها به روی اولیای خاص خویش گشوده است و آن لباس تقوا و زره نفوذناپذیر و سپر اطمینان بخش الهی بر پیکر مجاهدان است» (نهج البلاغه، خطبه ۷۷).
(۲) امام باقر (ع) در حدیثی خطاب به سلیمان بن خالد می فرماید: «آیا می خواهی از اصل، فرع و قله اسلام برایت بگویم؟» عرض می کند: «آری ای فرزند رسول خدا، امام (ع) می فرماید: اصل و عمود [خیمه] اسلام، نماز، و فرع آن زکات، و قله و اوج عظمتش جهاد است» (آخوندی، ۱۳۸۳: ۶۴).

۱۰-۱ اهداف جهاد

جهاد اسلامی، دارای اهدافی مقدس و والا است که همین ویژگی موجب برتری آن نسبت به دیگر جنگ ها می شود. برخی از این هدف ها عبارت اند از:

- (۱) براندازی شرک و برداشتن موانع تحقق ارزش های اسلام؛
- (۲) مبارزه با تبهکاران و گمراه کنندگان؛
- (۳) پاسداری از نظام و ارزش های الهی؛
- (۴) دفاع از مرزها.

۱۱-۱ ویژگی های جهاد

جنگ در اصطلاح فقها و اسلام شناسان، با عنوان «جهاد» آمده و به عنوان تکلیف و وظیفه ای الهی برای مسلمانان، در منابع اسلامی جایگاهی بلند دارد. مهم ترین ویژگی های جهاد اسلامی عبارت است از:

- (۱) در راه خدا بودن (فی سبیل الله): در قرآن کریم واژه «جهاد» و «قتال» با قید (فی سبیل الله) آمده است. این قید نشان می دهد که جنگ و جهاد اسلامی، در راه خدا و با دستور و رضای او و برای تحقق اهداف الهی است.
- (۲) رعایت عدالت: جنگی که با خوی تجاوزگری عجین باشد، در نزد همه زشت،

و از دیدگاه اسلام منفور و زیان بار است. جنگ عادلانه جنگی است که در مرحله اول برای رفع تجاوز، ظلم و بیدادگری، شرک و بت پرستی باشد؛ و در مرحله دوم از هرگونه عمل ستمگرانه به دور باشد. در جهاد اسلامی، زنان، کودکان، بیماران و کهنسالان در امان هستند و با اسیران و مجروحان دشمن با رأفت و رحمت اسلامی رفتار می شود.

(۳) حفظ ارزش های انسانی: طبیعت جنگ، کشتار و تخریب است. اما هنر آن است که در این میدان به اصول و ارزش های انسانی و الهی احترام گذاشته شود. از این رو جهاد اسلامی راهی را برگزیده که به حفاظت از ارزش های انسانی - الهی منتهی شود. یعنی حفاظت و دفاع از شرافت و کرامت انسانی، عهد و پیمان، صداقت، امانت داری و... (همان: ۵۸).

ملائی؛ ای سواران کهنم، حفظ بر دل
ماند خصلی زو بتر در اندر دل
کشته این کار عمل دشمن نیست
شیرای سحر خورشید نیست

۱۲-۱ انواع جهاد

جهاد به اعتبار «مقابله با دشمن»، «نوع هجوم» و «ارزش و اهمیت»، اقسامی دارد، از قبیل: «جهاد دفاعی»، «جهاد ابتدایی»، «جهاد اکبر»، «جهاد اصغر»، «جهاد فرهنگی»، «جهاد اقتصادی» و «جهاد سیاسی»، که در اینجا تنها به نوع جهاد دفاعی پرداخته می شود.

۱۳-۱ جهاد دفاعی (دفاع)

جهاد از ریشه «جهد» یا «جهد» به معنای زحمت و مشقت یا توان، طاقت، کوشش و تلاش بسیار توأم با سختی است.

در تبیین تعریف اصطلاحی جهاد، رهبر معظم انقلاب اسلامی (امام خامنه ای) (مدظله العالی) می فرماید: «هر چیزی که هم تلاش باشد و هم در مقابله با دشمن باشد، جهاد است. یعنی ممکن است یک کاری انجام دهند، زحمت هم بکشند، بگویند ما داریم جهاد می کنیم، نه جهاد یک شقش این است که در مقابله با دشمن باشد» (روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳۷۵/۳/۲۱).

در اصطلاح علم فقه، «دفاع» عبارت است از حمایت کردن مسلمانان از کیان اسلام و سرزمین و قلمرو کشور اسلامی و حفظ امنیت و حراست از جان، مال و ناموس خود در برابر تهاجم دشمنان خارجی و داخلی (خمینی، ج ۱، ۱۳۷۷: ۴۸۵ و ۴۸۷).

۱-۲ آشنایی با موقعیت جغرافیایی ایران

در اینجا به موقعیت، مرز با همسایگان، وسعت، شکل و جمعیت ایران به منظور آشنایی کلی با هر یک پرداخته شده است:

۱-۱-۲ موقعیت سرزمین ایران

سرزمین کنونی ایران بخش عمده‌ای از فلات کبیر ایران را تشکیل می‌دهد که بیش از نود درصد از مساحت آن، در غرب این فلات واقع شده است (صفوی، ۱۳۸۱: ۶۵).

کشور ایران سه امتیاز موقعیتی به شرح زیر دارد:

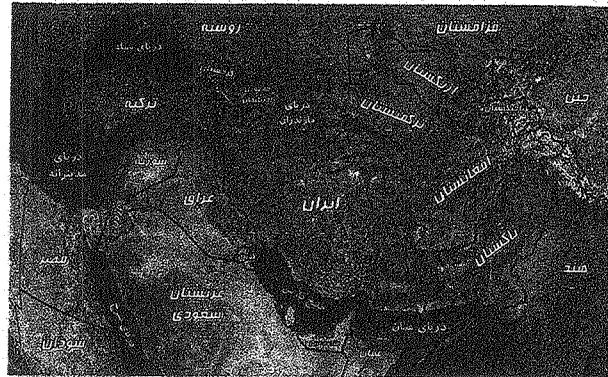
- (۱) متصل به موقعیت بری اوراسیاست؛
 - (۲) به سبب داشتن سواحل طولانی در خلیج فارس و دریای عمان از موقعیت بحری برخوردار است؛
 - (۳) به لحاظ در اختیار داشتن تنگه استراتژیک هرمز، دارای موقعیت گذرگاهی است و روزانه ۱۸ میلیون بشکه نفت از این تنگه صادر می‌شود (ترابی، ۱۳۸۰: ۲۹).
- از طرفی واقع شدن ایران در پنج حوزه مهم ژئوپولیتیکی^۱ زیر بر نقش و اهمیت آن در منطقه می‌افزاید:

- (۱) حوزه ژئوپولیتیکی خلیج فارس؛
 - (۲) حوزه ژئوپولیتیکی دریای عمان و اقیانوس هند؛
 - (۳) حوزه ژئوپولیتیکی فلات ایران (پاکستان، افغانستان، کشمیر و ایران)؛
 - (۴) حوزه ژئوپولیتیکی آسیای مرکزی، ایران، ترکمنستان، قزاقستان، ازبکستان و قرقیزستان؛
 - (۵) حوزه ژئوپولیتیکی دریای مازندران، ایران، آذربایجان، روسیه، قزاقستان و ترکمنستان (ابرقویی، ۱۳۹۰: ۱۴).
- با توجه به موقعیت ژئوپولیتیکی ایران نسبت به حوزه‌های مجاور و تأثیر آن حوزه‌ها

۱. اوراسیا نامی است که از دو کلمه اروپا و آسیا گرفته شده و به دو قاره مزبور به عنوان یک قاره داده شده است. مجموعه این دو قاره، بزرگ‌ترین قطعه خشکی جهان است که از شمال به قطب شمال، از جنوب به اقیانوس هند و قاره آفریقا، از شرق به اقیانوس آرام و از غرب به اقیانوس اطلس محدود می‌شود.

۲. ژئوپولیتیک علمی است که رابطه بین قدرت، سیاست و جغرافیا را مشخص می‌کند.

بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، ایران از یک موقعیت برتری نسبت به کشورهای اطراف خود برخوردار است. در واقع می‌توان گفت ایران به عنوان بازیگری با توان ژئوپولیتیکی بالا، در تمام حوزه‌های مجاورش حضور دارد و در پیدایش تشکلهای منطقه‌ای و فعال شدن این حوزه‌ها و کارکردهای آن‌ها، نقش و سهم مهمی داشته و می‌تواند فرایندهای سیاسی حوزه‌های مجاور را شکل دهد.

نقشه ۱-۲ موقعیت جغرافیایی ایران

۱-۱-۲ همسایگان و مناطق مرزی ایران

ایران با ۱۵ کشور در اطراف خود، مجاورت دارد و مرزهای پیرامون آن، از نوع خاکی، رودخانه‌ای، دریاچه‌ای و باتلاقی است. طول مرزهای ایران با کشورهای همسایه خود به شرح زیر است:

۱-۲-۱-۲ مرزهای شمالی

کشور ایران در دریای مازندران با همسایگان خود ۶۵۷ کیلومتر ساحل دارد و براساس قرارداد ۱۹۴۴م (۱۳۲۱ش) بین ایران و شوروی، هر کشور تا ۱۰ مایل مرز سیاسی و حق انحصاری اقتصادی دارد و بقیه دریا، مشترک است. پس از فروپاشی شوروی و استقلال

پیروزی انقلاب اسلامی موجب تغییر ساختار قدرت در خاورمیانه و نظام امنیتی دو قطبی حاکم بر جهان شد. ایران از صف حامیان بلوک غرب خارج شد و آمریکا، عراق را به جنگ با ایران ترغیب نمود. اگرچه ظاهر جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، اختلافات مرزی عنوان گردید اما در واقع تجاوز به ایران نتیجه نارضایتی دو بلوک شرق و غرب از انقلاب ایران و نگرانی از گسترش آن بر منطقه و حمایت از منافع دولت‌های محافظه کار عربی بود.

این جنگ به رغم حمایت‌های بی‌دریغ استکبار جهانی و ارتجاع منطقه، هشت سال به طول انجامید، سرانجام در ۲۳ مرداد ۱۳۶۹ ش، صدام برای صلح با ایران به پذیرش قراردادی تن داد که زمانی به خاطر لغو آن، جنگ را آغاز کرده بود و خط تالوگ به عنوان مبنای تقسیم اروندرود مورد تأیید دو کشور قرار گرفت. به هر حال، اختلافات مرزی و دعاوی ارضی تاریخی دو دولت در دو مقطع به قرار زیر بررسی می‌شود:

۱-۳ از دولت عثمانی تا تشکیل دولت عراق

در اوایل قرن دهم هجری، شاه اسماعیل صفوی دولت مرکزی قدرتمندی را به نام صفویه در ایران تأسیس کرد که موجب نارضایتی و ناراحتی همسایه غربی ایران یعنی امپراتوری عثمانی شد که ادعای خلافت بر مسلمین داشت.

در نتیجه جنگ‌های خونین ایران و عثمانی که در حقیقت، جنگ تضاد منافع دو ابر قدرت منطقه‌ای بود، آغاز شد. در مدت پنج قرن تا انحلال امپراتوری عثمانی حدود ۲۴ جنگ بین این دو دولت واقع شد که اولین آن نبرد معروف چالدران و آخرین آن در زمان سلطنت فتحعلی شاه قاجار رخ داد (پیری و شریتی، ۱۳۹۳: ۳۹).

این جنگ‌ها در دوره‌های صفویه، زندیه، افشاریه و قاجاریه ادامه داشت و مرزهای دو کشور همواره تغییر می‌کرد.

شایان توجه است که نقش کشورهای اروپایی را نباید در تشدید جنگ‌های بین ایران و عثمانی نادیده گرفت. کشورهای اروپایی از زمانی که دولت قدرتمند صفویه در مقابل عثمانی قد علم کرد، همواره با تحریک و توطئه سعی می‌کردند قدرت بزرگ امپراتوری عثمانی را متوجه ایران کرده تا مانع توسعه فتوحات آنان در اروپا شوند.

جنگ‌های طولانی بین ایران و عثمانی به اروپایی‌ها فرصتی داد تا وضعیت مطلوبی در داخل پیدا کنند و به فکر جهان‌گشایی و توسعه تجارت و بازرگانی در قاره‌های دیگر

باشند، بنابراین هرگاه از ناحیه عثمانی‌ها احساس خطر می‌کردند، با طرح نقشه‌های شوم، آتش جنگ بین ایران و عثمانی را روشن می‌کردند.

۲-۳ مهم‌ترین علل جنگ‌های ایران و عثمانی

جنگ‌های بین ایران و عثمانی، علل مختلفی داشته است که در اینجا به مهم‌ترین علل آن اشاره می‌شود:

(۱) اختلاف مرزی دو دولت و توسعه طلبی حُکام عثمانی و چشم‌داشت آن‌ها به قسمت‌هایی از خاک ایران به خصوص به ولایت گرجستان، ارمنستان، آذربایجان، کردستان و عراق و متقابلاً علاقه ایرانیان به عراق به دلیل وجود بقاع ائمه اطهار که مورد احترام و اعتقاد شیعیان بود؛

(۲) دامن زدن انگلیس به اختلافات مذهبی بین دو کشور؛

(۳) پدرفزاری حاکمان و مأموران دولت عثمانی با زائران ایرانی که برای زیارت عتبات عالیات به عراق عزیمت می‌کردند؛

(۴) تحریک و آتش افروزی کشورهای اروپایی بین ایران و عثمانی به منظور تضعیف این دو ابر قدرت شرقی و تأمین امنیت و منافع خود؛

(۵) اوضاع نابسامان داخلی ایران در زمان‌های مختلف ناشی از بی‌ثباتی حکومت‌های استبدادی و بی‌ایق زمامداران؛

(۶) پناهنده شدن امیران و شاهزادگان ناراضی و یاغی ایران و عثمانی به دربارهای یکدیگر؛

(۷) وضعیت ایلات و عشایر و بیلاق و قشلاق کردن آن‌ها در ولایات مرزی دو کشور که برای استفاده از مراتع بین دو کشور تردد می‌کردند و بر حسب منافع خود، ترک تابعیت و تجدید تابعیت می‌کردند و باعث برهم خوردن روابط دو کشور می‌شدند.

۳-۳ از تشکیل کشور عراق تا پیروزی انقلاب اسلامی

پس از جنگ جهانی اول در سال‌های ۱۹۱۴ تا ۱۹۱۸ م (۱۲۹۳ تا ۱۲۹۷ ش) امپراتوری عثمانی که از دولت‌های مغلوب جنگ بود، فروپاشید و کشورهای جدیدی به جغرافیای جهانی وارد شدند؛ از جمله آن‌ها تشکیل عراق در سال ۱۹۲۰ م (۱۲۹۹ ش) در بین‌النهرین بود که از سوی جامعه ملل (سازمانی شبیه سازمان ملل متحد فعلی) برای مدت دوازده سال

تحت قیمومیت انگلیس درآمد

همراه نقشه‌های مرزی در سازمان ملل متحد نگهداری می‌شود.

عهدنامه مربوط به مرزهای دولتی و حسن هم‌جواری، مشتمل بر یک مقدمه و هشت ماده است که ماده شش آن درخصوص موارد زیر است:

(۱) در مورد رفع اختلافات به طرق مسالمت‌آمیز تأکید می‌کند و مقرر می‌دارد که اختلافات احتمالی دو طرف از طریق ارجاع به حکمت و دیوان داور حل و فصل شود؛

(۲) پروتکل راجع به علامت‌گذاری مجدد مرز زمینی و شرح مرز زمینی؛

(۳) پروتکل راجع به تعیین مرز رودخانه‌ای.

۵-۳ نکات مهم در قراردادهای ایران و عثمانی / عراق

در قراردادهای منعقد شده بین ایران و عثمانی / عراق، نکات مهم و فراوانی وجود دارد که به برخی از آن‌ها به شرح زیر اشاره می‌شود:

(۱) در قراردادهای قبل از قرارداد الجزایر حضور قدرت‌های استکباری روس و انگلیس و دخالت آن‌ها در تنظیم متن قراردادها، علت اصلی عدم استحکام و دوام این قراردادها بوده است، زیرا به دلیل منافع سرشار آن‌ها در منطقه خلیج فارس، هیچ‌گاه حاکمیت دو دولت را نمی‌پذیرفتند. تنها درخصوص قرارداد الجزایر، میانجی دولت الجزایر بوده است که به عنوان دوست مشترک ایران و عراق، برای رفع مناقشات وارد عمل شده است (پیوست ۱: قراردادهای مهم ایران با دولت‌های عثمانی / عراق).

(۲) اگرچه پذیرش قراردادهای بین دو دولت، به عنوان پایان مناقشات تلقی می‌شد ولی با روی کار آمدن دولتی مستبد و با رویکرد سیاسی جدید، همه مناسبات قراردادهای تحت تأثیر قرار می‌گرفت و موجب تجدید مناقشات بین دو دولت می‌گردید که نمونه آن را می‌توان در حکومت استبدادی و دیکتاتوری صدام جستجو کرد.

(۳) هر چند قراردادهای منعقد شده بین دو دولت، تمام راه‌حل‌های برون‌رفت از اختلافات را پیش‌بینی می‌کرد ولی به دلیل نداشتن ضمانت اجرایی، در عمل با شکست مواجه می‌شد، به‌ویژه قرارداد الجزایر که از جامعیت برخوردار بود و مفاهیمی مانند «قطعی»، «دائمی»، «تغییرناپذیر» و «غیرقابل نقض» در آن به چشم می‌خورد ولی صدام کلیه این موارد را نادیده گرفت و با نقض آن، تهاجم خود را به ایران آغاز کرد.

(۴) قراردادهای منعقد شده در دوران حکومت عثمانی به دلیل منافع قدرت‌های استکباری روس و انگلیس و قرارداد الجزایر، به دلیل نفوذ قدرت‌های بزرگ (امریکا و

شوروی)، هیچ‌گونه ضمانتی برای جلوگیری از بروز جنگ، نداشتند.

(۵) کلیه قراردادهای منعقد شده بین دو دولت، به علت به هم خوردن توازن قدرت به نفع هر کدام، ملغی اعلام می‌شد. مثلاً قرارداد ۱۹۳۷م (۱۳۱۶ش) به علت تخلفات مکرر دولت عراق، به مرحله اجرا نرسید و شاه مخلوع ایران به دلیل حمایت امریکا و بالاترین قدرت نظامی‌اش، قرارداد مذکور را در ۱۹۶۹م (۱۳۴۸ش)، ملغی اعلام کرد.

۶-۳ بهانه رژیم بعث عراق برای شروع جنگ

با توجه به مفاد قرارداد ۱۹۷۵ الجزایر، رژیم بعث عراق در آستانه تجاوز به ایران، طی یادداشتی به سفارت جمهوری اسلامی ایران در بغداد، لغو یک‌جانبه قرارداد الجزایر را اعلام نمود و تأکید کرد که پذیرش این قرارداد در آن زمان بر عراق تحمیل شده است و در شرایط کنونی، رسالت عراق ایجاب می‌کند تا کنترل امنیت خلیج [فارس] را به دست گرفته و نقش خود را ایفا کند. از این رو رژیم عراق خود را موظف به رعایت قوانین، تعهدات و قواعد حقوقی و بین‌المللی نمی‌داند.

رژیم بعث عراق با عنوان عوام‌فریبانه «حقوق تاریخی عراق»، برای لغو قرارداد الجزایر، ابتدا در تاریخ ۱۷ تا ۱۹ شهریور ۱۳۵۹، مبادرت به اشغال مناطق زین‌القوس و سیف‌سعد (خان‌لیلی و میمک) نمود و سپس، طی یک نطق تلویزیونی در تاریخ ۱۷ سپتامبر ۱۹۸۰م (۱۳۵۹/۶/۲۶ش) قرارداد مزبور را به‌طور یک‌جانبه، ملغی و بی‌اعتبار دانست.^۱

گفتنی است بی‌توجهی به این امر مهم (نقض یک‌جانبه قرارداد) که مغایر با قواعد حقوقی سازمان‌هایی نظیر کنوانسیون وین، منشور ملل متحد و اعلامیه اصول حقوق بین‌الملل است، از معتبرترین اسناد جرم و جنایت علیه رژیم بعث عراق است که در تاریخ ثبت شده است و قدرت‌های استکباری و سازمان‌های حقوقی و بین‌المللی هیچ‌گونه اعتراض و واکنش جدی نسبت به آن نداشتند.

۱. نقض یک‌جانبه قرارداد ۱۹۷۵م الجزایر از سوی عراق در حالی که قرارداد به‌طور رسمی به تصویب طرفین رسیده و رسمیت آن از جانب طرفین اعلام شده بود، عملی برخلاف تسمی اصول و موازین روابط بین‌المللی و منشور ملل متحد به‌شمار می‌آمد؛ خاصه آنکه طبق روش جاری عقد قراردادهای پیمان‌ها بین دول، اسناد تصویب معاهدات فوق به سازمان ملل متحد ارسال شد، که طی شماره‌های ۹۰۳، ۱۴، ۹۰۷ و ۱۴ در دبیرخانه سازمان ملل متحد به ثبت رسیده است.

وضعیت ایران و عراق در آستانه جنگ

مقدمه

انقلاب اسلامی ایران در شرایطی به پیروزی رسید که جهان به دو قطب قدرت تقسیم شده بود. از نظر سیاسی بین بلوک غرب (با محوریت ایالات متحده آمریکا) و شرق (با محوریت اتحاد جماهیر شوروی)، جنگ سرد برقرار بود و از نظر فرهنگی، جهان با دو مکتب لیبرالیسم و کمونیسم روبه‌رو بود. در چنین شرایطی جمهوری اسلامی ایران با اتخاذ سیاست نه شرقی نه غربی، دو قطب قدرتمند جهان را به چالش کشید.

رویارویی نظام سلطه با جمهوری اسلامی ایران به دلیل استقلال‌خواهی ملت بود. بنابراین برای اینکه انقلاب اسلامی در ایران ثبات پیدا نکند، به انواع توطئه‌های مختلف متوسل شدند که از جمله آن‌ها می‌توان به نفوذ عناصر خود در داخل حاکمیت و تحریک احزاب و گروه‌های معاند نظام و تروریست‌های داخلی و در نهایت به اقدام نظامی صدام اشاره کرد.

در این فصل به شرایط و وضعیت جمهوری اسلامی ایران و عراق و مقایسه آن‌ها در آستانه جنگ^۱ پرداخته می‌شود.

۱-۴ وضعیت و شرایط نظام جمهوری اسلامی ایران

اوضاع و شرایط ایران در ابعاد سیاسی - امنیتی، اقتصادی و نظامی در آستانه جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق علیه ایران به‌قرار زیر بوده است:

۱. فاصله زمانی پیروزی انقلاب اسلامی ایران (۱۳۵۷/۱۱/۲۲) تا شروع جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق علیه ایران (۱۳۵۹/۶/۳۱) که در حدود ۲۰ ماه است.

۱-۴ وضعیت سیاسی و امنیتی

با پیروزی انقلاب اسلامی، دولتی میانه‌رو روی کار آمد که نه انقلابی بود و نه معتقد به حرکت‌های انقلابی، در نتیجه تضاد دولت موقت با نهادها و نیروهای انقلابی بیشتر شد و از طرفی گروه‌های سیاسی مخالف نظام با اختلال در روند کشور در صدد به دست آوردن امتیاز بیشتری بودند.

با اشغال لائۀ جاسوسی (سفارتخانه آمریکا) در تهران در ۱۳۵۸/۸/۱۳ و بازتاب وسیع آن در ایران، منطقه و جهان و تأیید امام خمینی (ره) بر این حرکت، دولت بازرگان یک روز بعد از اشغال لائۀ جاسوسی، استعفا داد و زمام امور کشور به فرمان امام به شورای انقلاب سپرده شد.

این شورا که مدت هشت ماه زمام امور را در دست داشت، وظیفه حل بحران گروگان‌گیری، اجرای همه‌پرسی قانون اساسی، انتخابات ریاست جمهوری و انتخابات مجلس شورای اسلامی را به عهده گرفت.

در تاریخ ۱۳۵۸/۱۱/۸ انتخابات ریاست جمهوری برگزار شد و بنی‌صدر که توانسته بود حمایت جامعه روحانیت مبارز را جلب کند با اکثریت قاطع آراء به ریاست جمهوری اسلامی ایران منصوب شد. متأسفانه بنی‌صدر پس از انتخابات ریاست جمهوری، سعی در ایجاد بحران و تشنج در کشور کرد. بنابراین بین گروه‌های مختلف سیاسی و حتی سران نظام (بنی‌صدر و کبیرالها) از یک‌طرف و نیروهای خط امام از طرف دیگر، توافق و همسویی وجود نداشت و در سطح بین‌المللی نیز رابطه ایران با آمریکا و شوروی و همچنین کشورهای منطقه، تیره بود.

بنابراین لیبرالیسم همچنان در قدرت باقی ماند و انقلابیون همه قدرت خود را برای ورود به مجلس شورای اسلامی صرف کردند و بیشترین آراء را به‌دست آوردند.

مجلس شورای اسلامی در ۱۳۵۹/۴/۷ تشکیل شد و در شروع کار، دو وظیفه اصلی داشت، ۱) حل موضوع گروگان‌گیری، ۲) رأی اعتماد به نخست‌وزیر و کابینه. در انتخاب نخست‌وزیری، کشمکش مجلس با خط لیبرالیسم زیاد شد تا بالاخره بنی‌صدر مجبور شد نخست‌وزیر پیشنهادی حزب جمهوری (شهید رجایی) را معرفی نماید. در نتیجه، شهید رجایی در تاریخ ۱۳۵۹/۵/۱۸ به‌عنوان نخست‌وزیر انتخاب شد. شایان توجه است که در آستانه جنگ، گروه‌های سیاسی مختلفی که در زمان قیام و رهبری امام خمینی (ره) فرصت خودنمایی یافته بودند، خود را وارث اصلی انقلاب دانستند و برای رسیدن به قدرت،

تلاش‌های افراطی خود را آغاز کردند. آن‌ها با انتشار نشریات گوناگون و تشکیل ستاد و کانون‌های عملیاتی و خانه‌های تیمی، به جذب جوانان پرشور و سوءاستفاده از نیروی انقلابی پرداختند و کشور را با بحرانی جدی روبه‌رو ساختند. گروه‌های سیاسی اوایل انقلاب پنج دسته بودند:

(۱) نیروهای مذهبی اصیل یا یاران امام خمینی (ره) که با عنوان حزب‌الله شناخته می‌شدند.

(۲) لیبرال‌ها و گروه‌هایی که در برخورد با امریکا به نوعی سازش تمایل داشتند؛ معروف‌ترین آن‌ها جبهه ملی، حزب ایران، نهضت آزادی و حزب ملت ایران بود.

(۳) گروه‌های چپ‌گرا که اندیشه کمونیستی را تبلیغ می‌کردند و معروف‌ترین آن‌ها حزب «توده»، «چریک‌های فدایی خلق»، اکثریت و اقلیت، حزب «کارگران سوسیالیست»، حزب «رنجبران» یا سازمان انقلاب، سازمان «پیکار در راه آزادی» طبقه کارگر، حزب «کمونیست» و حزب «طبقه کارگران و دهقانان» بودند.

(۴) گروه‌های التقاطی که اندیشه‌های آنان ترکیبی از افکار اسلامی و مارکسیستی بود و معروف‌ترین آن‌ها «سازمان مجاهدین خلق» (منافقین)، سازمان‌های «آرمان مستضعفین»، «اُمت»، «جنبش مسلمانان مبارز» و گروه تروریستی «فرقان» بود.

(۵) گروه‌های سیاسی‌ای که ماهیت قومی و زبانی داشتند و برجسته‌ترین آن‌ها «حزب خلق مسلمان آذربایجان»، حزب «دموکرات» و حزب «کومله» کردستان، جنبش «مجاهدان بلوچ ایران» (جمبا) و حزب «خلق عرب» خوزستان بودند (غلامپور، ۱۳۹۳: ۳۶).

به‌طور خلاصه پس از پیروزی انقلاب اسلامی، گروه‌های ضد انقلاب برای تضعیف جریان انقلاب و جلوگیری از تشکیل نظام با ثبات جدید در ایران برخی از اقدامات زیر را انجام دادند:

(۱) گروه فرقان به ترور برخی از شخصیت‌های مهم انقلاب اسلامی نظیر سپهبد قرنی (اولین رئیس ستاد مشترک ارتش جمهوری اسلامی)، آیت‌الله مرتضی مطهری (رئیس شورای انقلاب)، آیت‌الله دکتر محمد مفتاح (استاد حوزه و دانشگاه)، حاج مهدی عراقی از یاران امام خمینی (ره) و آیت‌الله سید محمدعلی قاضی طباطبایی از علمای برجسته آذربایجان و امام جمعه تبریز، مبادرت نمودند و آن‌ها را به شهادت رساندند.

(۲) هواداران حزب خلق مسلمان در آذر ۱۳۵۸ برای مدت سه روز مرکز صدا و سیمای تبریز را در اختیار خود گرفتند. از سوی دیگر چریک‌های فدایی خلق در اواخر

سپند ۱۳۵۷ و اوایل فروردین ۱۳۵۸ درگیری‌هایی را در گنبد کاووس به‌وجود آوردند و تلاش کردند تا در همه‌پرسی مربوط به تغییر نظام شاهنشاهی به جمهوری اسلامی، اختلال کنند.

(۳) گروه‌هایی مانند دموکرات و کرمه در استان کردستان و شمال غرب کشور و احزاب و جریان خلق عرب در استان خوزستان، فعال شدند. این احزاب و گروه‌ها روابط سیمانه‌ای با رژیم عراق داشتند و دولت عراق از آن‌ها برای مقاصد خود در ارتباط با ایران استفاده می‌کرد.

در نهایت می‌توان گفت نتیجه فعالیت‌ها و عملکرد احزاب و گروه‌های ضد انقلاب به‌قرار زیر بوده است:

(۱) ترور استوانه‌های نظام نظیر علمای تأثیرگذار و روحانیون پرنفوذ طرفدار امام خمینی (ره) در سراسر کشور؛

(۲) ترور مردم عادی برای ایجاد رعب و وحشت؛

(۳) فعالیت و تبلیغات گسترده به‌منظور انحلال ارتش و جلوگیری از تشکیل سپاه پاسداران انقلاب اسلامی؛

(۴) توسعه اختلافات قومی و تلاش برای واگرایی اقوام ایرانی از یکدیگر؛

(۵) اختلال در عدم تشکیل یک حکومت مردمی مقتدر مبتنی بر تفکر اسلامی و نیز مشکل آفرینی در راستای ایجاد بسترهای قانونی و تشکیل نهادهای مؤثر؛

(۶) تلاش فرهنگی گروه‌های ضد انقلاب به منظور تشکیک در ارزش‌های دینی مردم (جدایی دین از سیاست، معرفی دین به‌عنوان افیون توده‌ها، عدم اداره کشور با دین و حکومت دینی و...).

۴-۱-۴ وضعیت اقتصادی

پشتوانه اقتصادی در هر جنگی، عامل بسیار مؤثری در پیشبرد اهداف آن کشور است. با پیروزی انقلاب اسلامی و در آستانه جنگ، وضعیت و شرایط اقتصادی جمهوری اسلامی ایران بسیار نامطلوب بود که به برخی از آن‌ها می‌توان اشاره کرد:

(۱) توطئه دشمنان خارجی در بازارهای نفتی و ایجاد تزلزل در قیمت پایه‌ای نفت در سازمان اوپک و ایجاد مشکل فروش نفت برای ایران؛

(۲) خالی‌بودن خزانه دولت به‌علت اینکه خاندان شاه و عمّال و وابستگان آن

پیوست ۲: مقایسه وضعیت و شرایط ایران و عراق در آستانه جنگ

وضعیت	کشور	جمهوری اسلامی ایران	عراق
سیاسی و امنیتی		۱. اختلاف‌های سیاسی در بین احزاب و گروه‌های سیاسی. ۲. ناآرامی در بعضی از شهرها و مناطق. ۳. ترور شخصیت‌های مهم انقلاب به‌دست ضد انقلاب. ۴. فعالیت گسترده ضد انقلاب و مخالفین نظام برای انحلال ارتش. ۵. فاصله گرفتن کشور از قدرت‌های جهانی و منطقه‌ای به‌دلیل ماهیت استکبارستیزی. ۶. جلوگیری از ایجاد یک حکومت مقتدر مردمی در کشور مبتنی بر تفکر اسلامی از ناحیه استکبار جهانی و ابادی داخلی آن‌ها. ۷. ترور مردم عادی برای رعب و وحشت.	۱. قدرت گرفتن حزب بعث و پرخورداری رئیس‌جمهور از اختیارات مطلق. ۲. نزدیک شدن به قدرت‌های منطقه‌ای و جهانی و ایجاد پیمان دوستی با آن‌ها. ۳. سرکوبی مخالفان و ناراضیان داخلی و تصفیه درونی حزب بعث. ۴. دارای ثبات سیاسی و قدرت متمرکز.
اقتصادی		۱. کاهش تولید و فروش نفت ایران. ۲. بلوکه شدن ذخایر ارزی ایران در بانک‌های امریکا. ۳. تحریم اقتصادی ایران از سوی شرکت‌های غربی. ۴. انتقال دارایی‌های کشور به خارج توسط خانواده سلطنتی پهلوی و وابستگان آن‌ها. ۵. غیرفعال بودن صنعت کشور به‌دلیل اعتصاب‌های اوایل انقلاب.	۱. افزایش عواید نفتی و صرف آن برای تقویت و توسعه ارتش. ۲. برخورداری از منابع آب فراوان و محصولات کشاورزی. ۳. کمسک‌های اقتصادی و مالی کشورهای عرب به عراق.

وضعیت	کشور	جمهوری اسلامی ایران	عراق
نظامی		۱. تغییر در ساختار و مؤلفه‌های قدرت نظامی ارتش بر اثر انقلاب. ۲. کاهش استعداد نیروی انسانی ارتش بر اثر جدا شدن بعضی از سران، تقلیل دوره خدمت سربازی و بازنشته شدن رده‌های بالا. ۳. نبود آمادگی در سپاه برای ورود به جنگ و طغیان کردن دوره‌های آموزشی.	۱. تأمین عمده نیازمندی‌های تسلیحاتی، آموزشی و تدارکاتی از شوروی. ۲. تأمین نیازمندی‌های جنگ‌افزار و تجهیزات نظامی از دولت‌های اروپایی مانند فرانسه و ایتالیا. ۳. تقویت و توسعه ارتش در پید و آموزش، تسلیحات و تجهیزات نظامی.

۱-۵ نشان دادن چراغ سبز امریکا به عراق در مورد تهاجم به ایران از مهم ترین علت هایی که دلالت بر نقش امریکا در وقوع جنگ تحمیلی عراق علیه ایران دارد، می توان به مصاحبه آقای ادموند ماسکی (وزیر خارجه وقت امریکا) چندماه قبل از وقوع جنگ اشاره کرد. وی در مصاحبه خود اظهار می کند: «ما یک استراتژی تهیه کردیم که بر مبنای سه پایه اصلی استوار است: پایه نخست فروپاشی داخلی، پایه دوم نابود کردن اقتصاد ایران و پایه سوم تحمیل جنگ و حمله نظامی به مرزهای ایران» (غلامپور، ۱۳۹۳: ۹۴) از طرفی روزنامه فیکارو در تیرماه ۵۹ نوشت: «برژینسکی مشاور امنیت ملی کارتر، در مرز آردن با صدام حسین ملاقات می کند و می گوید: امریکا با آرزوی عراق در مورد شط العرب [اروندرو] و احتمالاً برقراری یک جمهوری عربستان در این منطقه، مخالفی نخواهد کرد و از او حمایت خواهد کرد».

۲-۵ جلوگیری از نفوذ و صدور انقلاب اسلامی در عراق

انقلاب اسلامی با ماهیت روشنگرانه و آزادی خواهانه خود از همان ابتدا مورد وثوق مردم مظلوم و آزاد جهان قرار گرفت و طبیعی بود که نخستین مراکزی که از نظر عقیدتی مورد توجه انقلاب اسلامی قرار می گرفت، کشورهای همسایه بودند. در میان همسایگان ایران، کشور عراق با داشتن بیشترین درصد شیعه، خطر را بیش از دیگر کشورها احساس می کرد.

۳-۵ دشمنی رژیم بعثی عراق با اسلام و جمهوری اسلامی ایران

کینه رژیم بعث عراق و به خصوص صدام با اسلام و علما و مراجع، سابقه دیرینه دارد و در این خصوص جنایت های بی شماری صورت گرفته است که از آن میان می توان به کشتار تعداد زیادی از خانواده آیت الله حکیم و آیت الله صدر اشاره کرد.

درخصوص دشمنی این رژیم با جمهوری اسلامی ایران تنها به یک مورد یعنی اظهارات طه یاسین رمضان (معاون اول رئیس جمهور و فرمانده ارتش خلقی کشور عراق) اشاره می شود. او می گوید: «این جنگ برای عهدنامه ۱۹۷۵م (۱۳۵۳ش) و یا چند صد کیلومتر خاک و یا نصف شط العرب (اروندرو) نیست ... ما بر این نکته تأکید می کنیم که جنگ به پایان نخواهد رسید مگر اینکه رژیم حاکم بر ایران از بین برود» (وزارت امور خارجه، ۱۳۶۱: ۸ و ۲۵)

۴-۵ عقده حقارت تاریخی صدام درخصوص امضای قرارداد الجزایر در سال ۱۹۷۵م (۱۳۵۳ش) به دنبال مشکلاتی که در جنگ با کردها برای دولت عراق پیش آمده بود و گردهای عراق مورد حمایت شاه قرار گرفته بودند، صدام حسین (معاون رئیس جمهور عراق) تحت فشارهای داخلی و بین المللی به منظور مرتفع شدن مناقشات مرزی ایران و عراق، به امضای قرارداد ۱۹۷۵ الجزایر تن در داد و همواره احساس می کرد که در این جریان تحقیر شده است. لذا به دنبال اولین فرصت برای لغو آن بود و در این زمان، زمینه تحقق آن را مناسب دانست و این انگیزه مهمی بود که وارد جنگ با ایران شود.

۵-۵ همراهی کشورهای منطقه با صدام در تجاوز به ایران

کشورهای منطقه با تصمیم صدام برای حمله به ایران به دلیل احساس خطر مشترک این کشورها از آنگو قرار گرفتن جمهوری اسلامی از سوی مردم همسو بودند؛ زیرا انقلابی که توانسته بود رژیم پادشاهی ۲۵۰۰ ساله را سرنگون کند، می توانست خطری جدی برای کشورهای منطقه باشد و حاکمان این کشورها ویژگی های مشترکی با رژیم شاهنشاهی داشتند.

صدام در ۱۳۵۹/۳/۱۴ طی سفری به عربستان، در شهر طائف با برخی از سران کشورهای عربی ملاقات و به احتمال زیاد نظر آن ها را در مورد جنگ علیه ایران، جلب کرد. دولت عراق در بهار سال ۱۳۵۹ در جمع وزرای خارجه کشورهای عربی اعلام کرد که آماده است سرزمین های عراق را که ایران اشغال کرده پس بگیرد و ادعای ارضی خود را به طور رسمی به سران هشت سازمان بین المللی مانند سازمان ملل، اتحادیه عرب و غیرمتحدها و... ارائه داد.

۶-۵ تضاد عقیدتی

شعار پان عربیسم حزب بعث هیچ گونه هماهنگی با تفکر وحدت مسلمانان امام خمینی (ره) نداشت. بنابراین یکی از دلایل صدام برای تجاوز به ایران اسلامی، رقابت عقیدتی با انقلاب اسلامی ایران بود. ایدئولوژی حزب بعث با طرح شعارهایی چون: وحدت جهان عرب، سوسیالیسم، ناسیونالیسم عربی و ... در پی متحد ساختن اعراب و جلب توجه آنان به رهبری حزب بعث عراق بود.

البته تصور دولت عراق از «مساعده بودن محیط بین الملل»، «ضعف‌های قدرت نظامی ایران»، «توانایی‌های ماشین جنگی ارتش بعثی» و «اطمینان از پیروزی»، موجب شد تا صدام به آغاز یک جنگ ویرانگر و خونین وسوسه شود تا ظرف چندروز به اهداف طرح ریزی شده خود، برسد.

۲-۵ اهداف کلی رژیم بعث عراق

به‌طور کلی رژیم بعث عراق در تجاوز خود به سرزمین جمهوری اسلامی ایران، اهدافی به شرح زیر داشته است:

۱-۲-۵ حاکمیت مطلق بر اروندرود

موقعیت جغرافیایی عراق در جنوب و اهمیت فراوان دسترسی و تردد این کشور در خلیج فارس که امری حیاتی برای اقتصاد عراق است، امکان آزادی عمل کامل در اروندرود را برای استفاده از بندر مهم بصره به‌وجود می‌آورد.

به‌همین منظور صدام حسین در جلسه فوق‌العاده مجلس ملی عراق در ۱۷ سپتامبر ۱۹۸۰م (۱۳۵۹/۶/۲۶ش) در این خصوص اظهار داشت: «من در برابر شما اعلام می‌کنم که موافقت‌نامه الجزایر از نظر ما کان‌لم‌یکن تلقی می‌شود. بنابراین وضعیت حقوقی شط‌العرب [اروندرود] باید به وضع قبل از مارس ۱۹۷۵م (۱۳۵۳ش) برگردد. این رودخانه با تمام حقوقی که از حاکمیت مطلق عراق بر آن ناشی می‌شود، جزو تمامیت عربی عراق است، همان‌طور که در سراسر تاریخ، در نام و در واقعیت چنین بوده است.»

وزارت خارجه عراق سه روز قبل از آغاز جنگ، اعلام کرد که «لغو قرارداد ۱۹۷۵ بدین معنی است که شط‌العرب رودخانه‌ای کاملاً ملی و زیر نفوذ کامل حاکمیت عراق قرار دارد.»^۱

۲-۲-۵ جداسازی استان خوزستان از ایران و خروج از تنگنای ژئوپولیتیک

رژیم بعثی عراق در تلاش بود تا از طریق تهاجم نظامی، تمام یا بخش‌هایی از سرزمین

۱. روزنامه‌التهار، مورخه ۱۹ سپتامبر ۱۹۸۰م (۱۳۵۹/۶/۲۸).

خوزستان را به تصرف خود درآورد. در نقشه‌های منتشر شده از سوی این رژیم، استان خوزستان با نام عربستان به عنوان بخشی از خاک عراق، منظور شده بود. و از اقدامات دیگر این رژیم قبل از آغاز جنگ، به چاپ رساندن نقشه‌هایی بود که در کتاب‌های درسی دانش‌آموزان گنجانده شده بود. و از طرفی تشکیلاتی به نام سازمان آزادی‌بخش عربستان را با کمک عوامل خلق عرب وابسته به خود در خوزستان ایجاد کرده بود. زیرا صدام تصور می‌کرد اگر به ایران حمله کند، مردم عرب‌زبان به استقبال او می‌آیند و به حمایت از ارتش بعث عراق برمی‌خیزند.

در واقع جداسازی استان خوزستان و الحاق آن به عراق، از مهم‌ترین مواردی بود که رژیم بعث عراق با انگیزه‌های نظامی، سیاسی و اقتصادی بر آن اصرار می‌ورزید. به همین دلیل تمرکز حملات عراق متوجه منطقه خوزستان بود زیرا اشغال این منطقه برای عراق چند فایده دربرداشت:

(۱) عراق با اشغال خوزستان می‌توانست مرز دریایی خود را به میزان زیادی گسترش داده و از بن‌بست ژئوپولیتیک خارج شود و نفوذ خود را به راحتی در خلیج فارس وسعت بخشد؛

(۲) منطقه حاصلخیز خوزستان دارای معادن بزرگ نفت و گاز بود و اشغال چنین سرزمینی، هم باعث نفوذ شدید عراق در بازار نفت می‌شد و هم وسعت کشور عراق را افزایش می‌داد (درویشی سه تلافی: ۱۳۷۸: ۳۵).

۳-۲-۵ ادعای برگرداندن جزایر سه گانه ایرانی

حزب بعث عراق در تمام دوران حاکمیت خویش بر عراق، خود را مدافع خواسته‌های اعراب می‌دانست. گرچه ادعای صدام در مورد جزایر ایرانی خلیج فارس، ربطی به مسائل بین دو کشور نداشت، اما پس از قطع رابطه آمریکا با ایران، از اواخر فروردین ۱۳۵۹ دولت عراق ادعا نمود جزایر ایرانی خلیج فارس باید به اعراب برگردد. لذا دولت عراق در تلاش بود تا بدین وسیله، خود را خط مقدم جبهه عربی علیه ایران مطرح کند و کمک‌های مالی کشورهای عربی را به خود جذب نماید و از نظر سیاسی آن‌ها را در کنار خود نگه دارد. و از طرفی ایران را به عنوان یک خطر برای کشورهای عربی نشان دهد.

بنابراین یکی از اهداف رژیم بعث عراق از تجاوز به سرزمین ایران، استرداد جزایر

سه گانه (ابوموسی، تنب بزرگ و تنب کوچک) در خلیج فارس به کشورهای عربی بود؛ در حالی که این ادعا هیچ گونه مبنای تاریخی و حقوقی نداشت. صدام در همین ارتباط در مصاحبه‌ای در اواخر تیرماه ۱۳۵۹ اظهار داشت: «اینک توانایی نظامی برای استرداد سه جزیره واقع در خلیج فارس که توسط شاه اشغال شده است را داریم. از زمان اشغال این سه جزیره هرگز ساکت ننشسته‌ایم و پیوسته خود را از نظر نظامی و اقتصادی برای پس گرفتن این جزایر آماده کرده‌ایم.» (کینگ، ۱۳۶۱: شماره ۲۱۹).

به گزارش گروه بین‌الملل باشگاه خبرنگاران جوان در تاریخ ۱۳۹۵/۷/۳؛ به نقل از بی بی سی، اسناد تازه افشا شده آمریکا از نقشه شوم «جیمی کارتر» برای تحریریک «صدام حسین» دیکتاتور سابق عراق به منظور اشغال جزایر ایرانی خبر می‌دهند. اسناد محرمانه آمریکا که از طبقه‌بندی خارج شده، حکایت از آن دارد که حدود دوماه بعد از به گروگان گرفتن دیپلمات‌های آمریکایی در تهران، جیمی کارتر (رئیس جمهور وقت آمریکا) دستور تحریریک پنهانی صدام حسین را به اشغال جزایر ابوموسی، تنب بزرگ و تنب کوچک ایران در خلیج فارس صادر کرده بود.

۴-۲-۵ کسب رهبری جهان عرب

یکی از دلایلی که آمریکا صدام را بهترین گزینه حمله به ایران می‌دانست، جاه‌طلبی و قدرت‌طلبی او بود. صدام از سال‌ها قبل، مترصد فرصت بود تا با هدف کسب مقام رهبری جهان عرب و تشکیل حکومت واحد عربی، به بهانه مناقشات مرزی با ایران وارد جنگ نظامی تمام عیار شود.

بعد از وقوع انقلاب اسلامی و سقوط شاه و اتخاذ سیاست ضد استکباری از سوی جمهوری اسلامی ایران، و در نتیجه قطع رابطه آمریکا با ایران، اراده شخصی صدام برای برپایی جنگ تقویت شد و آمریکا با علم به این مطلب وی را بهترین گزینه و بهترین فرصت حمله به ایران می‌دانست.

صدام حسین برای تجاوز به ایران انگیزه‌های شخصی به شرح زیر داشت:

(۱) تلاش برای کسب رهبری جهان عرب: به دنبال مرگ جمال عبدالناصر (رئیس جمهور مصر) و امضای پیمان کسب دیوید و انزوای مصر، جهان عرب دچار خلأ رهبری شده بود. صدام حسین امیدوار بود با پیروزی در جنگ با ایران چنین موقعیتی را

کسب نماید و به همین دلیل نام این جنگ را جنگ قادسیه^۱ نامید تا یادآور شکست ایرانی‌ها از اعراب مسلمان در اوایل ظهور اسلام باشد.

(۲) ایفای نقش ژاندارمی منطقه با هدف حفظ منافع غرب: صدام پس از سقوط شاه که براساس دکترین نیکسون به عنوان ژاندارم منطقه انتخاب شده بود، می‌خواست با پیروزی بر ایران، خلأ سقوط شاه را پر نموده و نقش ژاندارم منطقه را در حفظ منافع غرب بازی کند و به آمریکایی‌ها نشان دهد که تضاد منافع با آن‌ها نداشته و اقدام وی در راستای اهداف آمریکا در منطقه است تا بدان حد که برژینسکی بعد از ملاقات با صدام و در ستایش وی می‌گوید: «مابین منافع آمریکا و عراق تضادی نمی‌یابیم».

۵-۲-۵ تجزیه و یا سرنگون کردن نظام نوپای جمهوری اسلامی ایران

تجزیه نظام اسلامی ایران و جلوگیری از کارآمدی آن، از دیگر اهداف تجاوز رژیم بعث عراق بود که با درگیر ساختن نظام نوپای جمهوری اسلامی می‌توانست، تمام زیرساخت‌های کشور را از بین ببرد و از آنگوشدن یک نظام اسلامی در منطقه جلوگیری کند.

بنابراین یکی از اهداف اصلی عراق آن گونه که مقامات رسمی این کشور بیان کرده‌اند، براندازی حکومت و تجزیه خاک جمهوری اسلامی ایران بوده است. صدام حسین در مصاحبه ۱۲ نوامبر ۱۹۸۰م (۱۳۵۹/۸/۲۱ش) مندرج در مطبوعات عراق، در مورد اهداف کلی عراق اظهار داشت: «ما از تجزیه و انهدام ایران ناراحت نمی‌شویم و با صراحت اعلام می‌داریم در شرایطی که این کشور دشمن ماست، هر فرد عراقی و یا شاید هر فرد عرب مایل به تقسیم ایران و خرابی آن خواهد بود.» (اردستانی، ۱۳۷۸: ۷۹).

۱. در قرن ماقبل میلادی جنگی بین ایرانیان به پادشاهی خسرو پرویز و اعراب مسلمان به فرماندهی علی‌خالد و سعدبن ابی وقاص رخ داد که منجر به پیروزی اعراب مسلمان شد و به جنگ قادسیه معروف است. صدام حسین که رؤیای رهبری جهان عرب را در سر می‌پروراند و خود را فرمانده سپاه اسلام می‌دانست، جنگ خود با ایران را «قادسیه دوم» یا «قادسیه صدام» نامید. او از این طریق می‌خواست پیروزی اعراب بر ایرانیان را یادآوری کند. وی در سپتامبر ۱۹۸۰م خطاب به مردم عراق گفت: «ما باید شمشیرهای علی‌خالد و سعدبن ابی‌وقاص را برای مبارزه با این گروه ستمگر و آموختن درس‌های تاریخی جدید به آنها همانند نبرد با شکوه قادسیه از نیام درآوریم» صدام با این عمل می‌خواست که به سربازان خود القا کند که جنگ با ایران، جنگ با اسلام و قرآن نیست بلکه این جنگ برای این است که دوباره ایرانیان را به اسلام دعوت کند و از طرفی با این شعار بتواند احساسات مذهبی مردم مسلمان عراق را علیه ایران تحریک کند.

طارق عزیز (وزیر خارجه عراق) نیز هشت ماه پس از جنگ گفت: «وجود پنج ایران کوچک بهتر از وجود یک ایران واحد خواهد بود.» وی اضافه کرد: «ما از شورش ملت‌های ایران پشتیبانی خواهیم کرد و همه سعی خود را متوجه ایران خواهیم کرد.»

طه یاسین رمضان (معاون نخست‌وزیر رژیم بعث عراق) در مصاحبه با روزنامه الثورة - ارگان رسمی حزب بعث - در ژانویه ۱۹۸۰م (۱۳۵۹ش) اظهار داشت: «ما بر این نکته تأکید می‌کنیم که جنگ به پایان نخواهد رسید، مگر اینکه رژیم حاکم بر ایران به کلی از بین برود.» (وزارت امور خارجه، ۱۳۶۱: ۲۵)

۳-۵ زمینه‌سازی تجاوز رژیم بعث عراق

مقدمات جنگ تحمیلی از زمان تحقق پیروزی انقلاب اسلامی ایران آغاز شد. برخوردهای مرزی که از اوایل سال ۱۳۵۸ در مرز ایران و عراق جریان پیدا کرد و مدت هجده ماه در آستانه جنگ، ادامه یافت.

ارتش متجاوز عراق ۶۳۷ بار در مرز بین دو کشور به قلمرو زمینی، دریایی و هوایی ایران تجاوز کرد که از این تعداد، ۸۴ بار در سال ۱۳۵۸ و بقیه یعنی ۵۵۳ بار، در شش ماهه اول سال ۱۳۵۹ انجام گرفت (حسینی، ۱۳۸۳: ۶۳).

اولین تهدید نیروهای عراق در منطقه مرزی در ۱۳۵۸/۲/۱۹ به وسیله عوامل اطلاعاتی ایران گزارش شد که حالت شناسایی داشت. از نیمه دوم فروردین ۱۳۵۹ فعالیت‌های نظامی ارتش عراق در منطقه مرزی جنوب آغاز شد. در شهریورماه برخوردهای مرزی بین ایران و عراق شدت یافت و در نیمه دوم آن به اوج خود رسید که سرانجام منجر به جنگ عمومی شد.

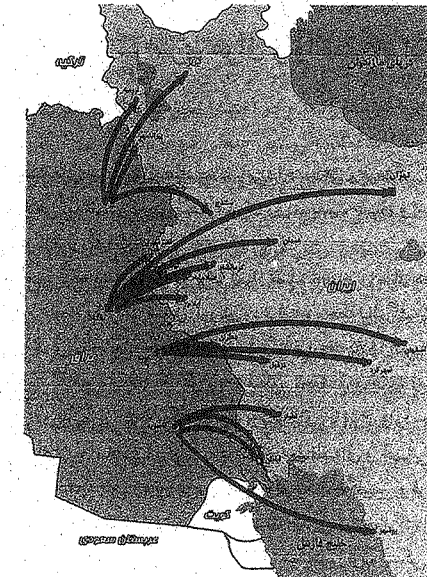
در اینجا به بخشی از اقدامات عراق که زمینه‌های آغاز جنگ سراسری را به وجود آورد، اشاره می‌شود:

- (۱) اخراج و مصادره اموال منقول و غیرمنقول حدود ۵۰ هزار نفر از اتباع شیعه مذهب عراق به اتهام ایرانی‌الاصل بودن آن‌ها (پارسادوست، ۱۳۶۹: ۶۶)؛
- (۲) پناه‌دادن به بسیاری از ضد انقلابیون فراری به عراق و وابستگان رژیم گذشته ایران (در تاریخ ۱۳۵۸/۶/۱۲، عزالدین حسینی و قاسم‌لو از رهبران معاند نظام، به عراق رفته و پایگاهی برای تبلیغ علیه جمهوری اسلامی ایران راه‌اندازی کردند) (غلامپور، ۱۳۹۳: ۱۲۴)؛

- (۳) تأسیس ایستگاه‌های رادیویی به زبان‌های فارسی، ترکی، ارمنی، گوردی، ترکمنی، بلوچی و عربی به منظور تحریک اقوام ایرانی و ایجاد تفرقه در داخل ایران؛
- (۴) ایجاد دفتر به اصطلاح آزادی‌بخش خوزستان و کوشش برای تحریک ایرانیان عرب‌زبان و حمایت از احزاب و گروهک‌های معاند نظام جمهوری اسلامی ایران؛
- (۵) چاپ نقشه‌های جعلی استان خوزستان و تغییر اسامی شهرهای منطقه؛
- (۶) انتقال هواپیماهای نظامی و مسافربری از عراق به فرودگاه‌های عربستان و اردن به منظور حفظ سلامت آن‌ها؛
- (۷) برقراری روابط سیاسی، اقتصادی و تجاری با کشورهای غربی به خصوص آمریکا و بهبود روابط با کشورهای عربی؛
- (۱-۷) در ۱۵ تا ۲۰ تیر ۵۸ عراق با سران سه کشور آلمان، فرانسه و انگلیس، ملاقات و مذاکرات متعددی داشت و یک‌سری قرارداد بسته شد.
- (۲-۷) در ۵۸/۷/۱۵ براساس توافق‌های عراق و کشورهای اروپایی (به ویژه فرانسه) قراردادهایی تسلیحاتی بسته شد.
- (۸) ترساندن کشورهای عربی از صدور انقلاب اسلامی؛
- (۱-۸) در ۵۸/۴/۴ رادیو عراق به شدت به ایران حمله کرد و ایران را خطری برای کشورهای منطقه اعلام کرد.
- (۲-۸) در ۵۸/۴/۱۰ عضو برجسته حزب بعث عراق، نظام اسلامی ایران را متجاوز دانست، به شدت به آن حمله کرد و ایران را تهدیدی برای همه کشورهای منطقه دانست.
- (۹) اظهارات و اعمال تهدیدآمیز مانند:
- (۱-۹) صدام در فروردین ۱۳۵۹ در اجتماعی در شمال عراق گفت: «عراق آماده است با زور تمام اختلافات خود را با ایران حل کند.»
- (۲-۹) صدام در ۵۹/۱/۱۰ در سخنرانی خود برای اولین بار، بحث جنگ را مطرح کرد و گفت: «عراق آمادگی دارد برای دفاع از حاکمیت و افتخار، اگر لازم باشد به جنگ هم روی آورد.»
- (۳-۹) در ۵۸/۴/۶ رادیو بی‌بی‌سی طی تحلیلی گفت: «عراقی‌ها خوزستان را از خودشان می‌دانند.»
- (۴-۹) صدام در ۵۸/۶/۷ در مصاحبه‌ای گفت: «جنگ احتمالی ایران و عراق، حداکثر ده روز طول می‌کشد و نتیجه آن هم سقوط نظام ایران خواهد بود.»

۱-۶ تجاوز هوایی

در ساعت ۱۳:۳۰ روز ۱۳۵۹/۶/۳۱ نیروی هوایی ارتش بعث عراق با ۱۹۲ فروند هواپیمای جنگنده بمبافکن برای انهدام پایگاه‌های هوایی، فرودگاه‌ها و مراکز حساس و حیاتی ایران حمله هوایی گسترده‌ای را آغاز کرد.

نقشه ۱-۶ تجاوز هوایی ارتش رژیم بعث عراق به جمهوری اسلامی ایران

۲-۶ عکس‌العمل نیروی هوایی ارتش ایران

در پاسخ به اولین تجاوز نیروی هوایی ارتش بعث عراق، بلافاصله در روز ۳۱ شهریور، اولین واکنش نیروی هوایی جمهوری اسلامی ایران (حدود ۴ ساعت بعد)، با حمله چهار فروند جنگنده «اف-۴» از پایگاه هوایی بوشهر به پایگاه‌های هوایی شعبیه (در اطراف بصره واقع در جنوب عراق) و الرشید در بغداد آغاز شد و در ادامه در ۱۳۵۹/۷/۱ نیز با ۱۴۰

فروند هواپیمای بمبافکن، اقدام به بمباران پایگاه‌های هوایی «الخزیه» در کرکوک و پایگاه‌های «بصره»، «ناصریه» و «البکر» در شرق، «الدجیل» در شمال بغداد و «الکوت» کردند. با بمباران پایگاه الحریه، تا چند روز پرواز هواپیماهای عراقی از این پایگاه امکان‌پذیر نبود.

۳-۶ تجاوز زمینی

رژیم بعثی عراق، در سه منطقه کشور جمهوری اسلامی ایران با مأموریت و اهداف مشخص و از قبل تعیین شده به شرح زیر وارد عمل شد:

۱-۳-۶ منطقه شمال غرب

سپاه یکم در مجاورت مرزهای آذربایجان غربی و کردستان از دالامپرداغ (محل تلاقی مرزهای ایران، ترکیه و عراق) تا باویسی (۳۵ کیلومتری شمال قصرشیرین) حدود ۶۰۰ کیلومتر با لشکرهای هفت پیاده کوهستانی و یازده پیاده (منهای تیپ ۴۹ پیاده) و تعدادی از تیپ‌های احتیاط و گارد مرزی مأموریت داشت تا به اهداف زیر دسترسی پیدا کند:

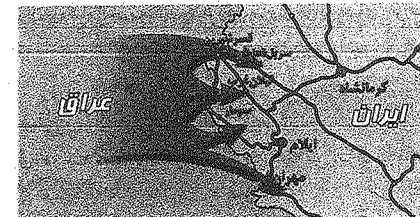
- (۱) کنترل معابر و محورهای وصولی مناطق مرزی؛
- (۲) درگیر نگه داشتن نیروهای مسلح ایران در منطقه با حمایت از گروهک‌های ضد انقلاب برای تجزیه کردستان و جلوگیری از پشتیبانی منطقه جنوب؛
- (۳) برقراری و حفظ امنیت نقاط حساس و حیاتی کردستان عراق در مقابل تهدیدات حزب دموکرات کردستان عراق و سایر گروه‌های مسلح منطقه.

۲-۳-۶ منطقه میانی

سپاه دوم از باویسی (شمال شرقی قصرشیرین) تا چنگوله (شرق مهران) حدود ۴۰۰ کیلومتر، با لشکرهای پیاده کوهستانی و زرهی و تیپ‌های مستقل، احتیاط و گارد مرزی مأموریت داشت اهداف پیش‌بینی شده زیر را تصرف کند:

- (۱) تصرف شهرهای مرزی (قصرشیرین، نفت‌شهر، سومار و مهران) و سپس شهرهای سرپل‌ذهاب و گیلان‌غرب، به منظور فشار به دولت جمهوری اسلامی ایران با آواره کردن مردم و بهره‌برداری تبلیغاتی؛

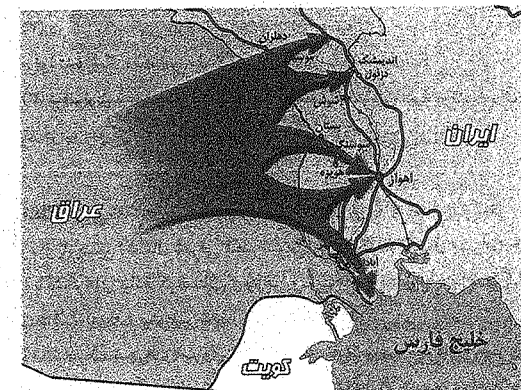
(۲) تصرف عوارض حساس ارتفاعات زاگرس (باطاق، سگان و قلاجیه) به منظور اطمینان از یک پدافند مطمئن و ایجاد فضای امن برای شهرهای خود در این منطقه.

نقشه ۲-۶ محورهای پیشروی ارتش رژیم بعث عراق به منطقه میانی

۳-۳-۶ منطقه جنوب غربی

سپاه سوم از جنگوله تا فاو (حدود ۳۸۵ کیلومتر) با لشکرهای مکانیزه، زرهی، تیپ‌های مستقل و نیروی مخصوص، مکانیزه، گارد ریاست جمهوری و تعدادی تیپ‌های احتیاط و گارد مرزی مأموریت داشت به اهداف زیر در استان خوزستان دسترسی پیدا کند:

نقشه ۳-۶ محورهای هجوم ارتش بعث عراق به جنوب غربی ایران

- (۱) کنترل کامل اروندرود با تصرف خرمشهر و جزیره آبادان؛
- (۲) دسترسی به سواحل شمال غربی خلیج فارس با تصرف بنادر امام و ماهشهر؛
- (۳) تصرف منابع مهم نفت و گاز با هدف تضعیف و نابودی اقتصاد ایران؛
- (۴) تصرف استان خوزستان و اشغال مناطق عرب‌نشین آن.

۴-۶ مناطق مورد هجوم و عکس‌العمل رزمندگان اسلام

ارتش بعثی عراق از اوایل سال ۱۳۵۹ فعالیت‌های گسترده‌ای را برای تجاوز به ایران اسلامی تدارک می‌دید، صدام‌حسین با احضار ۸۰ هزار نیروی ذخیره و احتیاط، با مرمت جاده‌های مرزی و احداث جاده‌های جدید به طرف مرزهای ایران، تجاوزات مرزی متعددی را انجام داد و همه این اقدامات را که نشان‌دهنده قرائن و شواهد تهاجم به ایران بود، ارتش، نیروهای مردمی، ژاندارمری و عوامل اطلاعاتی به ابوالحسن بنی‌صدر (رئیس‌جمهور وقت) که در آن زمان فرماندهی کل قوا را به عهده داشت گزارش می‌کردند.

رئیس‌جمهور وقت ایران به دلایل غیرمنطقی هرگز باور نداشت که ارتش بعثی عراق به ایران اسلامی حمله کند، بنابراین نه تنها اقدام اساسی در به کارگیری قدرت ملی برای ایجاد موانع و استحکامات در محورهای پیشروی برای افزایش قدرت دفاعی به عمل نیاورد، بلکه از نیروهای سپاه پاسداران که کارآمدی آن‌ها در مبارزه با ضد انقلاب و منافقین به اثبات رسیده بود نیز استفاده نکرد و حتی اقدام به تضعیف آن‌ها نمود.

از آنجا که تعدادی از محورهای پیشروی فاقد نیروی دفاعی بود و از طرفی تعداد دیگری از یگان‌ها از نیروی کافی برخوردار نبودند (تنها ۲ لشکر با استعداد ناکافی در مقابل ۱۲ لشکر آماده رژیم بعث عراق قرار گرفتند)، در ابتدا امکان پیشروی، تنها برای تعدادی از یگان‌های ارتش بعثی عراق در سرزمین‌های هموار استان خوزستان فراهم گردید. البته نیروهای مسلح و نیروهای مردمی در مقابل متجاوز، ایشاگری و رشادتهای زیادی نشان دادند تا جلوی تهاجم دشمن گرفته شود.

در روز ۱۳۵۹/۷/۱ ارتش بعث عراق با هجوم زمینی و عبور از خطوط مرزی ایران برای اشغال اهداف پیش‌بینی‌شده در عمق خاک جمهوری اسلامی ایران نفوذ کرد. نتایج اشغال در هر یک از استان‌های مجاور مرز به شرح زیر است:

۱-۴-۶ استان‌های آذربایجان غربی و کردستان

نیروهای سپاه یکم ارتش بعث عراق با توجه به کمبود نیروهای مسلح ایران و استحکامات مهندسی در مرز، در وصول به اهداف خود با مشکلی مواجه نشدند و موفق شدند با حمایت از گروه‌های شورشی و ضد انقلاب ایران، از رهایی نیروهای مسلح ایران در گنبد، جلوگیری کنند.

۲-۴-۶ استان‌های کرمانشاه و ایلام

در استان کرمانشاه، شهرهای مرزی سوسمار و نفت‌شهر در روز ۵۹/۷/۲ و قصر شیرین در روز چهارم مهرماه به دست دشمن اشغال شد. متجاوزان از روز سوم تا پنجم مهرماه تلاش گسترده‌ای به عمل آوردند تا تنگه حاجیان را تصرف و از محور کورسفید و تنگه حاجیان، شهر گیلان‌غرب را تهدید کنند.

رزمندگان اسلام موفق شدند با مقاومت دلیرانه خود در پنجم و ششم مهرماه، متجاوزان را از دسترسی و تصرف شهرهای سرپل‌ذهاب و گیلان‌غرب باز داشته و تا ارتفاعات دستک، قراویز، بازی‌دراز و تنگه حاجیان به عقب برانند.

در استان ایلام بخشی از نیروهای سپاه دوم ارتش بعثی عراق در روز دوم مهرماه، شهر مهران را اشغال کردند ولی در روز سوم بر اثر مقاومت رزمندگان اسلام از ورود به شهر صالح‌آباد بازماندند و در ارتفاعات کانی‌سخت و سدکنجان‌چم مستقر شدند. در روز دوازدهم مهرماه نیروهایی از سپاه سوم شهر موسیان را اشغال کردند ولی متجاوز برای اشغال شهر دهلران اقدام جدی به عمل نیاورد.

۳-۴-۶ استان خوزستان

نیروهایی از سپاه سوم عراق در روز چهارم مهرماه ۵۹ در مسیر جزایه، تپه‌های الله‌اکبر و سوسنگرد موفق شدند شهر بستان را تصرف و در روز پنجم با عقب راندن نیروهای خودی از تپه‌های الله‌اکبر تا حوالی سه کیلومتری روستای هوفل در شمال غربی سوسنگرد پیشروی کنند و نیروهای دیگری در مسیر نشوه، طلائیه و سوسنگرد موفق شدند بدون برخورد با نیروی قابل ملاحظه‌ای، وارد شهر سوسنگرد شوند که با عکس‌العمل شجاعانه رزمندگان اسلام، شهر تخلیه و به حومه شهر رانده شدند.

در روز چهارم مهرماه نیروهایی از دشمن از طریق محور تنومه، کوشک و اهواز

موفق شدند در مسیر پیشروی، پادگان حمید را اشغال کنند و در روز پنجم مهر به دُبِ حردان (حدود ۲۰ کیلومتری غرب اهواز) برسند ولی با مقاومت رزمندگان اسلام و با اجرای جنگ‌های نامنظم و ایجاد موانع از جمله استفاده از آب رودخانه‌های کرخه و کارون از ورود نیروهای دشمن به شهر اهواز جلوگیری به عمل آمد.

نیروهایی از دشمن در روزهای پنجم و ششم مهرماه به حوالی پل سرخه‌نادری و شوش در غرب رودخانه کرخه رسیدند ولی با مقاومت رزمندگان اسلام، نیروهای عراقی موفق به عبور از رودخانه کرخه نشدند.

در خرمشهر بعد از ۳۴ روز نبرد و مقاومت نیروهای مسلح و مردمی، نیروهای عراقی توانستند خرمشهر را اشغال کنند و سپس اقدامات اساسی برای اشغال آبادان به عمل آوردند.

ایستادگی و مقاومت رزمندگان اسلام در غرب و شرق خرمشهر موجب شد متجاوزان برای تضعیف روحیه مدافعان شهر و کاهش امکانات پشتیبانی از آن‌ها و تسریع در اشغال آن در نوزدهم مهر با عبور از رودخانه کارون در منطقه سارد (۲۰ کیلومتری شمال آبادان)، در شرق رودخانه فضایی به مساحت ۱۵۰ کیلومتر مربع را اشغال و با قطع جاده‌های آبادان - اهواز و آبادان - ماهشهر، آبادان را از طریق راه زمینی محاصره کنند تا با ایجاد محدودیت پشتیبانی از نیروهای رزمنده در خرمشهر، آبادان در معرض سقوط قرار گیرد.

با شروع نبرد در خیابان‌ها و کوچه‌ها و جنایات بی‌شمار ارتش بعثی عراق، سرانجام در چهارم آبان خرمشهر سقوط کرد و خرمشهر به خونین‌ترین شهر تغییر نام داده شد؛ ولی رزمندگان اسلام و به‌خصوص نیروهای مردمی و بسیجی با مقاومت و پایداری و تشار خون خود دستاوردهای ارزشمندی را به شرح زیر به‌ارمغان آوردند و موجبات شکست دشمن را در استان خوزستان فراهم کردند:

- (۱) مختل کردن آهنگ پیشروی نیروهای عراقی در سایر مناطق خوزستان؛
- (۲) به‌تردید انداختن سران ارتش بعثی عراق در ادامه حملات خود در غرب رودخانه‌های کرخه و کارون؛
- (۳) ایجاد فرصت مناسب برای وصول نیروهای خودی و سازماندهی آن‌ها در

آبادان و غرب دزفول - شوش. آبادان
دشمن بعثی پس از اشغال خرمشهر در حداقل فاصله زمانی ممکن تلاش خود را

برای تصرف آبادان و دزفول در جبهه‌های جنوبی و شمالی استان خوزستان به‌طور هم‌زمان متمرکز کرد تا پس از تصرف اهواز، زمینه اشغال خوزستان را فراهم سازد.

نیروهای عراقی در شب نهم آبان‌ماه، سواحل شمالی رودخانه بهمن‌شیر را به طول هجده کیلومتر اشغال کردند و با احداث پل در منطقه ذوالفقاری از رودخانه عبور و از طریق نخلستان‌ها وارد آبادان شدند، ولی عکس‌العمل رزمندگان اسلام به‌خصوص نیروهای مردمی و بومی منطقه در روز نهم آبان ماه موجب شد که نیروهای نفوذیافته عراقی با قبول تعدادی کشته، زخمی و اسیر تا چهار کیلومتری شمالی رودخانه بهمن‌شیر عقب‌نشینی کنند و پس از یک نبرد سنگین به بیرون شهر رانده شوند.

دشمن در جبهه شمالی استان خوزستان (غرب شهرهای دزفول و شوش) در روز نهم آبان‌ماه با قصد عبور از رودخانه کرخه و به‌منظور تصرف شهر دزفول، حمله خود را آغاز کرد ولی در اثر مقاومت رزمندگان اسلام، نیروهای عراقی با تحمل تعداد زیادی کشته و زخمی پس از ناکامی متوقف شدند.

سوسنگرد نیروهای عراقی بعد از اینکه در سایر جبهه‌ها متوقف شدند و از ادامه پیشروی باز ماندند، برای تهدید اهواز در ۲۴ آبان‌ماه ۱۳۵۹ شهر سوسنگرد را به‌طور کامل محاصره کردند و در ۲۵ آبان‌ماه نبرد خیابانی و تن‌به‌تن ارتش جمهوری اسلامی ایران، سپاه پاسداران، نیروهای بسیج مردمی، گروه جنگ‌های نامنظم با فرماندهی شهید دکتر مصطفی چمران، مردم بومی و ژاندارمری با دشمن در داخل شهر آغاز شد و بالاخره در روز ۲۶ آبان‌ماه در اجرای فرمان امام خمینی (ره) رزمندگان اسلام با شکستن حلقه محاصره دشمن از شرق، وارد شهر شدند و با کمک نیروهای رزمنده در شهر، دشمن را منهدم و به سمت غرب سوسنگرد و ادار به عقب‌نشینی کردند. بنابراین شهر سوسنگرد آزاد شد و بدین ترتیب پیشروی متجاوزان در سرتاسر جبهه‌های استان خوزستان متوقف گردید.

در عملیات آزادسازی سوسنگرد و شکستن حلقه محاصره دشمن، امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) که در آن موقع، نماینده حضرت امام خمینی (ره) در شورای عالی دفاع بودند، نقش حیاتی و سرنوشت‌سازی در انجام عملیات تیپ ۲ لشکر ۹۲ زرهی ارتش در پشتیبانی از رزمندگان اسلام که در برابر دشمن به شدت مقاومت می‌کردند، ایفا نمودند. معظم‌له به‌رغم اینکه رئیس‌جمهور وقت (بنی‌صدر) دستور لغو عملیات را با نوشتن نامه‌ای راهگشا به فرمانده لشکر ۹۲ داده بود، موفق شدند تیپ ۲ را وارد عملیات نموده و از سقوط حتمی شهر جلوگیری کنند (پیوست ۳: نامه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به فرمانده لشکر ۹۲

زرهی اهواز

به یقین اشغال استان خوزستان هدف راهبردی سران کشور عراق و آمریکا بود، در حالی که کمتر از یک‌پنجم از سرزمین استان خوزستان و از ۲۶ شهر این استان فقط دو شهر خرمشهر و بستان اشغال شد و دشمن به شهرهای بزرگ و کوچک و همچنین ذخایر زیرزمینی این استان که به‌طور عمده در شرق رودخانه‌های کارون و کرخه بود، دسترسی پیدا نکرد.

از طرفی باید گفت خلاف ادعای صدام مبنی بر پیوستن مردم عرب‌زبان استان خوزستان به رژیم بعث عراق و مقابله آن‌ها با نظام جمهوری اسلامی ایران، نه تنها این ادعا محقق نشد بلکه با مقاومت دلیرانه مردم این خطه، خط بطلانی بر تئوری عربی صدام کشیده شد.

در واقع سران ارتش یعنی عراق در برآوردهای خود دچار اشتباه شدند و به عناصر نامرئی و غیرفیزیکی نظیر قدرت رهبری، روحیه، انگیزه و میزان دشمن‌ستیزی مردم ایران و نیروهای مسلح توجه نکرده بودند.

نقش رهبری امام خمینی (ره) در مقابل متجاوز

انقلاب اسلامی ایران قدرت خود را از پیدایش تا پیروزی (۱۳۴۲-۱۳۵۷) و از استقرار نظام جدید تا پشت سر گذاشتن تجاوز عراق و دوران دفاع مقدس (۱۳۵۹-۱۳۶۷)، مرهون میانی اندیشه‌ای، دیدگاه‌ها، تدابیر دایمانه، تصمیمات و رهبری خردمندانه حضرت امام خمینی (ره) است. در طول دوران دفاع مقدس، امام خمینی (ره) توانستند با تلفیق آموزه‌های دینی، الگوهای تجربه شده تاریخ اسلام، کریلا و عاشورا، و نیز با توجه به تحقیر تاریخی ملت ایران در دوران تاریخ معاصر و سلطه قدرت‌های بزرگ بر جهان اسلام، گفت‌وگوهای هویتی انقلاب اسلامی را در عرصه‌های نبرد و در مقابل نظام سلطه جهانی، به نمایش بگذارند و با جوانان و مردم ایران از ارزش‌ها و تمامیت ارضی کشور دفاع کنند تا ایران با اتکا بر توانایی‌های بومی و با رشادت و شهادت طلبی فرزندان خود، حیات جدیدی را آغاز کند و تولد ایرانی جدید را نوید دهد.

پس از سقوط پهلوی دوم و نفی سلطه خارجی و استبداد داخلی، آمریکا به همراهی قدرت‌های بزرگ و متحدین منطقه‌ای در صدد حفظ سلطه خود بر حاکمیت ایران برآمد، اما با پیروزی انقلاب اسلامی و با عبور از بحران‌های متعدد داخلی و خارجی از جمله

هشت سال دفاع مقدس، امام خمینی (ره) و رزمندگان، توانستند حاکمیت تاریخی و از دست رفته ایران را بازگردانده و تثبیت نمایند تا استقلال و آزادی به معنای واقعی در جمهوری اسلامی تجلی یابد.

اهمیت نقش امام خمینی (ره) در رأس هرم قدرت نظام، در گفتمان سازی، تصمیم گیری و روابط ایران در دوران جنگ کاملاً آشکار است. از نظر امام خمینی (ره) اسلام واقعی فقط با عنوان اسلام ناب محمدی (ص) قابل مطالعه و از اولویت اثرگذاری برخوردار است و نشانه های این مطلب به عنوان سرچشمه گفتمان جمهوری اسلامی در ابعاد مختلف جنگ تحمیلی عراق علیه ایران قابل پیگیری و مشاهده است. در بُعد داخلی تصمیم گیری های فرماندهان و مسئولان و در بُعد سیاست خارجی، مواضع مسئولان کشور و نیز واحدهای سیاسی، سازمان ها و نهادهای بین المللی در قبال ایران همواره متأثر از این گفتمان بوده است.

۶-۶ تدابیر و رهنمودهای امام خمینی (ره)

تهاجم ارتش بعث عراق به ایران اسلامی حادثه ای بسیار بزرگ و یکی از طولانی ترین جنگ های معاصر در منطقه خلیج فارس است. امام خمینی (ره) در مقام رهبر سیاسی و فرماندهی کل قوا، نقش عمده ای در هدایت و رهبری صحیح هشت سال دفاع مقدس داشتند، به نحوی که ایشان دفاع را در رأس امور قرار دادند و همواره از مردم می خواستند که رهسپار جبهه نبرد شوند. در این روند تدابیر، سیاست ها و رهنمودهای معظم له در دو مرحله بیان شده است:

۶-۱ مرحله اول: قبل از شروع جنگ

با پیروزی انقلاب اسلامی حضرت امام خمینی (ره) با اجتناب از سلطه هر دو ابر قدرت غرب و شرق، خط مشی سیاسی کشور را «استقلال، آزادی، جمهوری اسلامی» اعلام و تدابیر ارزشمندی را در فراهم نمودن توان بازدارندگی کشور اتخاذ کردند. بخشی از مهم ترین تدابیر و رهنمودهای ایشان به شرح زیر است:

۶-۱-۱ حفظ و تقویت ارتش

امام خمینی (ره) به منظور حفظ و تقویت ارتش، در مقابله با مخالفان بقای ارتش و کسانی

که خواهان انحلال آن بودند، چنین واکنش نشان دادند:

(۱) «تضعیف ارتش، تضعیف اسلام است. تضعیف نکنید. البته پاکسازی و تصفیه می شوند، آن هایی که باقی می مانند عزیزند. آن هایی که تضعیف ارتش را می خواهند خائن اند» (صحیفه امام، ج ۶، ۱۳۷۸: ۲۷۵).

(۲) «شما نظامیان، شما ارتشیان، از ما هستید. شما حافظ استقلال مملکت هستید. هر کس با شما مخالفت کند با استقلال کشور و اسلام مخالفت کرده است. امروز ارتش، ارتش طاغوتی نیست، ارتش محمدی است» (صحیفه امام، ج ۷، ۱۳۷۸: ۲۴).

(۳) به منظور ایجاد همبستگی بین مردم انقلابی و ارتش، روز ۲۹ فروردین ماه را روز ارتش نام گذاری کردند.

(۴) در مورد انحلال ارتش که گروهک های ضد انقلاب شایع کرده بودند فرمودند: «مردم! ارتش را یاری و تقویت کنید. آنکه می گوید ارتش باید منحل شود، منافق است. ارتش باید بماند».

۶-۱-۲ توسعه تشکیلات نظامی

اقدامات اساسی رهبر انقلاب در مورد توسعه تشکیلات نظامی عبارت بود از:

(۱) تشکیل سپاه پاسداران: امام خمینی (ره) برای پاسداری و صیانت از انقلاب و ایجاد امنیت و حفظ دستاوردهای انقلاب اسلامی، فرمان تشکیل و سازماندهی سپاه پاسداران را در ۱۳۵۸/۲/۲ صادر کردند.

(۲) تشکیل بسیج: امام خمینی (ره) به منظور تقویت هرچه بیشتر نیروهای مسلح، در ۱۳۵۸/۹/۵ اعلام کردند نیروهای بسیج مردمی ارتش ۲۰ میلیونی را تشکیل دهند و با فراخوانی مردم برای حفظ نظام و انقلاب، جذب، آموزش، سازماندهی و به کارگیری بسیج را به سپاه پاسداران محول و تأکید کردند: «اسلام رزمنده می خواهد، جنگجو می خواهد، در مقابل آن هایی که هجوم می کنند به مملکت ما، اسلام مجاهد می خواهد درست کند، نمی خواهد یک نفر آدم عیاش درست کند» (صحیفه امام، ج ۹، ۱۳۷۸: ۴۵۵).

۶-۱-۳ جلب نظر مردم به دشمنی امریکا

حضرت امام خمینی (ره) تهدید عراق و تمامی تحولات امنیتی در داخل را در چارچوب سیاست های امریکا علیه انقلاب و نظام جمهوری اسلامی تعریف کردند که این موضوع

نقش اساسی در اعتماد به نفس و تسلط روحی و روانی مردم برای مقابله با تجاوز عراق داشت. ایشان در تاریخ ۱۳۵۹/۶/۲۱ تصریح کردند: «امریکا، عراق را وادار نموده است خون جوانان ما را بریزد و سایر کشورهای تحت نفوذش را وادار نموده است تا ما را با حصر اقتصادی از پای درآورند؛ ... ملت‌های مسلمان باید بدانند که ایران کشوری است که رسماً با امریکا می‌جنگد» (صحیفه امام، ج ۱۳، ۱۳۷۸: ۲۱۲).

ع-۲-۶ مرحله دوم: بعد از تهاجم رژیم بعث عراق

حضرت امام خمینی (ره) با تأکید بر مفهوم «جنگ، اسلام و کفر» و «صدام عامل امریکا» به هم‌پیوستگی جنگ و انقلاب را مشخص و ماهیت تجاوز به ایران را روشن ساختند و مقاومت همه‌جانبه را با تأکید بر نیروهای بسیج مردمی برای مقابله با مهاجمان عراقی اعلام کردند. عمده‌ترین تدابیر، رهنمودها و اقدامات ایشان در هشت سال دفاع مقدس به قرار زیر است:

ع-۲-۷ ۱- بسیج همگانی و سازماندهی نیروهای مسلح و مردم

امام خمینی (ره) برای پشتیبانی از نیروهای مسلح و تقویت بیشتر آن‌ها خطاب به ملت ایران فرمودند: «هر کس می‌تواند باید به جبهه برود و هر که نمی‌تواند در پشت جبهه کمک کند» (صحیفه امام، ج ۲۰، ۱۳۷۸: ۲۵).

ع-۲-۸ ۲- ایجاد هماهنگی و انسجام در نیروهای مسلح

امام خمینی (ره) به نیروهای ارتش، سپاه و بسیج برای ایجاد وحدت و انسجام بیشتر چنین توصیه کردند: «همه درهم ذوب شوید و تو و من را از میان بردارید و چون ید واحد و قدرت واحد به دشمن بتازید» (صحیفه امام، ج ۱۸، ۱۳۷۸: ۳۳۴).

ع-۲-۹ ۳- هماهنگی و به کارگیری امکانات پشت جبهه

امام خمینی (ره) خطاب به ملت ایران فرمودند: «به پشتیبانی مادی و معنوی خود از جبهه‌های نبرد و رزمندگان ادامه دهید و سپاهیان نور را حمایت کنید» (صحیفه امام، ج ۲۰، ۱۳۷۸: ۲۱۵).

ع-۲-۱۰ ۴- مقابله با عوامل بازدارنده داخلی و تبلیغات دشمن

در دوران جنگ رقابت جناح‌های مختلف در کشور در بعضی موارد فضای سیاسی کشور را ملتهب می‌ساخت، برخی از حوادث را عوامل آگاه و مزدور دشمن پدید می‌آوردند و

۶-۲-۵ - ساماندهی و تقویت نیروهای بسیج و سازماندهی آنها

برخی دیگر نتیجه اعمال گروه‌های ناآگاه داخلی بود و هر کدام از این حوادث به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم می‌توانست در حضور رزمندگان اسلام در جبهه‌ها برای ادامه دفاع مقدس مشکل ایجاد نماید ولی رهبر انقلاب با تدابیر خود، تأثیرات منفی و شکننده هریک از این حوادث را بر عرصه‌های نبرد و روحیه رزمندگان اسلام خنثی می‌کردند. از طرفی دشمن بعثی نیز با در اختیار داشتن امکانات تبلیغی استکبار جهانی و با کمک کارشناسان و مشاوران خارجی و بهره‌گیری از امکانات و شیوه‌های گوناگون، جنگ روانی خود را برای شوش جلوه‌دادن چهره جمهوری اسلامی در میان مسلمانان جهان به راه انداخته بود.

امام خمینی (ره) نیز همواره با جنگ روانی دشمن با شیوه‌های تبلیغی به شرح زیر مقابله می‌کردند:

(۱) در ۵۹/۶/۳۱ فرمودند: «... این صدام حسین است که به واسطه تحریک امریکا به ما تجاوز کرده است. و ما اگر جوابی به او بدهیم، هرگز به ملت عراق که برادر ما هستند، مربوط نیست» (صحیفه امام، ج ۱۳، ۱۳۷۸: ۲۲۲).

(۲) در یک عملیات روانی علیه صدام و رژیم بعث به ملت ایران اطمینان می‌دهند که یک زدودی آمده است، سنگی انداخته و فرار کرده و در قبال اسلام گرای صدام نیز فرمودند: «صدام حسین به حسب حکم شرعی کافر است» و فرمودند: «جرم ملت ایران این است که با امریکا مخالفت می‌کند» (بنی‌لوحی، ۱۳۷۸: ۴۱).

(۳) امام خمینی (ره) سه روز پس از آغاز جنگ در پیامی چنین فرمودند: «ارتش عراق بداند که ایران با آغوش باز از برادران ایمانی ارتشی عراقی خود پذیرایی و پشتیبانی می‌کند» (صحیفه امام، ج ۱۳، ۱۳۷۸: ۲۳۰). ایشان همچنین از مردم عراق خواستند تا با اعتصاب‌ها و مخالفت‌ها، از دادن مالیات و پول آب و برق به دولت غیرقانونی کافر بعثی خودداری کرده و با راهپیمایی‌های میلیونی، عمل جنایتکاران عراقی را محکوم نمایند.

(۴) معظم‌له طی پیامی به ملت عراق فرمودند: «ما محمدرضا را بیرون کردیم و شما هم باید این شخص را (صدام) بیرون بکنید از عراق. تا قیام نکنید و مقابله نکنید با این جرثومه فساد، این می‌خواهد اسلام را از بین ببرد و می‌خواهد عربیت را به خیال خودش - آن هم نه اینکه واقعاً عقیده دارد به او - می‌خواهد او را جانشین کند...» (همان: ۲۲۵).

(۵) طی بیاناتی به ارتش عراق فرمودند: «سربازهای ارتش عراق و صاحب منصب‌های ارتش عراق باید بدانند که جنگ با ایران، جنگ با اسلام است، جنگ با قرآن است، جنگ با رسول‌الله است... شما هم فرار کنید و قوای خودتان را صرف این کنید که

اقدامات ایران در سال اول جنگ

مقدمه

تحلیل گران مسائل جنگ تحمیلی، برهه زمانی متوقف کردن دشمن متجاوز یعنی را در سراسر مناطق مرزی جمهوری اسلامی ایران با کشور عراق، از آغاز جنگ تحمیلی تا ۱۳۵۹/۸/۲۶ (روز ناکام کردن عراق در تصرف سوسنگرد) در نظر گرفته‌اند و معتقدند که آن زمان، پایان پیشروی نیروهای متجاوز و رفتن ارتش عراق در لاک دفاعی بوده است (موسوی قویدل، ۱۳۸۵: ۴۸). بنابراین در این فصل در مرحله اول به اینکه رزمندگان اسلام چگونه پیشروی دشمن در تمام مناطق عملیاتی را متوقف و تثبیت کردند و سپس به اوضاع سیاسی، امنیتی و نظامی ایران تا پایان سال اول جنگ پرداخته می‌شود.

۱-۷ توقف و تثبیت^۱ پیشروی ارتش رژیم بعث عراق

جنگ تحمیلی عراق علیه ایران را می‌توان به شش مرحله تقسیم کرد (پیش از جنگ، پیشروی، توقف، تثبیت، پاکسازی و تنبیه متجاوز). مرحله پیش از جنگ، هم‌زمان با پیروزی انقلاب اسلامی و حوادث آن رخ داد که توأم با ناآرامی‌های داخلی بود. مرحله بعدی همان پیشروی دشمن بود که با تجاوز سراسری شروع شد و مرحله بعد، متوقف کردن دشمن که با مقاومت دلیرانه رزمندگان اسلام صورت پذیرفت.

مرحله تثبیت پیشروی دشمن نقش اساسی در انجام مراحل بعدی داشت و در صورتی که انجام نمی‌گرفت، سرنوشت جنگ به گونه‌ای دیگر رقم می‌خورد زیرا رژیم بعث عراق برای تجاوز علیه ایران سه هدف عمده را تعقیب می‌کرد: هدف حداقلی که لغو

۱. از نظر لغوی یعنی ثابت کردن و در اصطلاح نظامی یعنی: حرکت را از دشمن سلب کردن.

قرارداد ۱۹۷۵ الجزایر بود. هدف میانی که تفکیک و تجزیه کامل خوزستان از ایران بود و هدف حداکثری که سرنگونی نظام جمهوری اسلامی ایران بود. برای دستیابی به اهداف فوق، دشمن یعنی بر روی سه عامل اساسی توجه داشت:

- (۱) توانایی کامل نیروهای خود؛
 - (۲) نبود توان دفاعی در نیروهای مسلح ایران؛
 - (۳) استقبال مردم عرب‌زبان خوزستان از ارتش بعث عراق.
- در نتیجه می‌توان گفت با مقاومت رزمندگان اسلام (ارتش، سپاه، بسیج مردمی، مردم بومی و...)، دشمن یعنی به‌طور کامل متوقف و در رسیدن به اهداف خود ناکام ماند.

۲-۷ علل ناکامی ارتش بعث عراق در تهاجم به ایران را می‌توان به

- رژیم صهیونیستی بعث عراق به دلایل زیر در تهاجم به ایران، موفق نبوده است:
- (۱) ناکام‌ماندن نیروی هوایی ارتش بعث عراق در ایجاد یک وضعیت هوایی مناسب به دلیل حضور سامانه‌های پدافند هوایی در مناطق عملیاتی؛
 - (۲) ناکام‌ماندن دشمن در تصرف اهداف مهم نظامی و عملیاتی روی زمین به دلیل دفاع قوی نیروهای مسلح و مردمی جمهوری اسلامی ایران از شهرهای دزفول، اهواز، آبادان، گیلان‌غرب و سرپل‌ذهاب؛
 - (۳) گسترش وسیع و سریع سازمان سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ایران و نیروهای بسیجی؛

(۴) مقاومت نیروهای مسلح و مردمی و سپس هجوم به دشمن با انجام عملیات‌های چریکی گروه جنگ‌های نامنظم که موفق شدند ابتکار عملیات را در اختیار بگیرند و باعث شوند هجوم دشمن کند و پیشروی آن سد شود. نماینده حضرت امام خمینی (ره) در شورای عالی دفاع (مقام معظم رهبری حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)) به همراه وزیر دفاع ایران «شهید مصطفی چمران» فرماندهی و اداره این گونه عملیات‌ها را بر عهده داشتند؛

(۵) انجام فعالیت‌های هوایی نیروی هوایی و هوانیروز در پشتیبانی از نیروهای زمینی در مناطق مختلف عملیاتی که نقش تعیین‌کننده‌ای در متوقف کردن دشمن داشت؛

(۶) نیروهای سپاه، قدرت به کارگیری ماهرانه و گسترده سلاح توپخانه را پیدا کردند و به‌صورت شایسته‌ای با ارتش اقدام به هدایت و کنترل آتش می‌کردند و همین مسئله سبب شد که نیروهای خودی، دشمن را در مناطق فاقد پوشش و استحکام، زیر فشار آتش شدید قرار دهند و منهدم کنند؛

(۷) بشکرت مسئولان در ره‌اندازی مردم را با همراه مردم در راه که موجب تثبیت و

عملیات «فرماندهی کل قوا، خمینی روح‌خدا» در تاریخ ۱۳۶۰/۳/۲۱ با هدف آزادسازی بخشی از منطقه عمومی دارخوین به سمت آبادان و جلوگیری از پیشروی بیشتر نیروهای ارتش بعث عراق به اجرا درآمد.

ارتش و سپاه با همکاری نیروهای داوطلب و مردمی موفق شدند با بیش از ۲۵ عملیات محدود موفق، روحیه از دست‌رفته ناشی از چهار عملیات ناموفق قبلی را ترمیم کنند و زمینه مناسبی برای انجام عملیات‌های گسترده‌تر فراهم کنند.

شایان توجه است در کلیه عملیات‌های محدود و کلاسیک، نیروی هوایی و هوانیروز با شناسایی مواضع و تانک‌های دشمن، نسبت به انهدام آن‌ها تلاش‌های قابل توجهی به عمل آوردند و موفق شدند حرکات دشمن را در محورهای تهاجم در مناطق غرب و جنوب کشور، کند و یا متوقف کنند.

۴-۴-۷ عملیات‌های هوایی

فعالیت‌های نیروی هوایی ارتش جمهوری اسلامی ایران در دوران متوقف کردن دشمن حتی تا پایان هشت سال دفاع مقدس را می‌توان به شرح زیر دسته‌بندی و عنوان کرد:

۴-۴-۷-۱ فعالیت‌های شناسایی

(۱) اجرای مأموریت‌های شناسایی هوایی بصری به منظور کسب اطلاعات از مناطق عملیاتی، وضعیت نیروهای متجاوز و اماکن و تأسیسات حیاتی و حساس واقع در عمق خاک دشمن؛

(۲) کشف و شناسایی هواپیماهای متجاوز به حریم هوایی میهن اسلامی با همت یگان‌های پدافند هوایی.

۴-۴-۷-۲ فعالیت‌های عملیاتی

این فعالیت‌ها شامل اجرای آتش پشتیبانی هوایی نزدیک برای رزمندگان جبهه‌های عملیاتی، انهدام پادگان‌های نظامی، مراکز حیاتی، صنعتی، نفتی، بنادر استراتژیک، نیروگاه‌های برق و پل‌های استراتژیک عراق بود که با انجام عملیات‌های زیر صورت گرفت (کیانی، ۱۳۸۸: ۱۳۷-۱۴۴):

(۱) عملیات تأمین هوایی خلیج فارس و دریای عمان؛

(۲) عملیات ترابری؛

(۳) عملیات تأمین هوایی کاروان‌های تجاری، ناوچه‌ها و کشتی‌های نفتی؛

(۴) عملیات هوایی «الولید».

در دوران دفاع مقدس، یکی از حملات درخشان و چالب‌توجه نیروی هوایی ارتش جمهوری اسلامی ایران به کشور عراق، بمباران پایگاه هوایی الولید (موسوم به اج - سه) در غرب آن کشور و نزدیک مرزهای سوریه و اردن بود. نیروی هوایی عراق، پایگاه الولید را (به علت بُعد مسافت تا مرزهای ایران) محل امنی برای تعداد زیادی از انواع هواپیماهای خود قرار داده بود. با وجود این، در ۱۳۶۰/۱/۱۵، هشت فروند از هواپیماهای شکاری بمب‌افکن اف - ۴ که با سیزده فروند از هواپیماهای شکاری، سوخت‌رسان و گشتی نیروی هوایی ارتش پشتیبانی و همراهی می‌شدند، با اجرای یک طرح بسیار دقیق و انجام دوبار سوخت‌گیری هوایی، خود را به پایگاه مزبور رساندند و آن را بمباران کردند. در اثر آن عملیات حماسی و شجاعانه، ۴۸ فروند از پیشرفته‌ترین هواپیماهای دشمن و آشیانه‌های آن‌ها منهدم شد. همچنین در این عملیات پالایشگاه کرکوک با چهار فروند شکاری بمب‌افکن بمباران شد.

۴-۴-۷-۳ عملیات‌های دریایی

عمده‌ترین عملیات‌های دریایی به شرح زیر است: *نبرد خرمی - خرمین - اسفند*

۴-۴-۷-۱-۳ عملیات‌های اشکان و شهید صفری

عراق یکی از کشورهای بزرگ صادرکننده نفتی بود که درآمدهای حاصل از صادرات نفت، سهم اصلی در بودجه آن کشور داشت. این کشور به دلیل تنگنای ژئوپلیتیکی و نداشتن ساحل مناسب در خلیج فارس، اقدام به ساخت دو پایانه نفتی به نام‌های البکر و ال‌امیه^۱ در خلیج فارس و به دور از ساحل خود کرد. پایانه‌های عراق علاوه بر توانایی صدور نفت با نفت‌کش‌های تناژ بالا، به عنوان یک پایگاه برای هدایت نیروها و همچنین، پناهگاهی برای اختفای شناورهای موشک‌انداز و استقرار توپخانه دوربرد عراق که سعی در

۱. سکوی نفتی البکر و ال‌امیه برای کشور عراق از چنان اهمیتی برخوردار بودند که نیروی دریایی آن کشور به منظور حفاظت از سکوی مذکور، بیشترین توان خود را در روز ۱۳۵۹/۹/۷ در برابر نیروی دریایی جمهوری اسلامی ایران از دست داد.

ناامن کردن معابر بندر امام خمینی (ره) را داشتند، مورد استفاده قرار می گرفتند. بنابراین، در همان ماه‌های نخست جنگ تحمیلی، نیروی دریایی با انجام سلسله عملیات‌های اشکان، شهید صفری و مروارید (که از ۹ آبان تا ۷ آذر ۱۳۵۹ ادامه داشت) تصمیم به انهدام سکوها می‌گرفت و موفق به نابودی آن‌ها شد.

در نتیجه عملیات‌های اشکان و شهید صفری، علاوه بر انهدام کامل پایانه‌ها و تأسیسات موجود بر روی آن‌ها، ناو موشک‌انداز پیکان موفق شد دو فروند ناوچه عراقی را غرق کند.

۴-۳-۴-۷ عملیات مشترک (هوایی - دریایی) مروارید

اگرچه تأسیسات انتقال نفت سکوها البکر و الیمیه در اثر انجام عملیات‌های اشکان و شهید صفری به‌طور کامل منهدم شده بودند، ولی همچنان به‌عنوان مقرر کنترل تحرکات دریایی و پناهگاه ناوچه‌های عراقی استفاده می‌شدند. بنابراین، طی یک عملیات مشترک هوایی - دریایی، ناوچه‌های موشک‌انداز پیکان و جوش نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران با پشتیبانی نیروی هوایی در روزهای ۶ و ۷ آذرماه ۱۳۵۹، طرح عملیاتی مروارید را به‌منظور انهدام شناورهای عراقی و نیروهای مستقر در سکوها مذکور، به مرحله اجرا گذاشتند.

در جریان این عملیات دوازده فروند از انواع شناورها و یازده فروند هواپیمای دشمن منهدم شد و تعدادی از نیروهای دشمن به هلاکت رسیده و تعدادی اسیر شدند.

به‌طور کلی در نتیجه انجام عملیات‌های فوق، نتایج زیر به‌دست آمد:

- (۱) سلب تحرک و قدرت تهاجم دشمن از طریق مرزهای آبی؛
- (۲) انهدام هسته اصلی نیروی دریایی عراق؛
- (۳) حفظ سیادت دریایی ایران در خلیج فارس و دریای عمان تا پایان جنگ تحمیلی؛
- (۴) قطع کامل صادرات نفتی عراق از خلیج فارس؛
- (۵) محاصره دریایی کامل عراق و بنادر آن؛
- (۶) تأمین خطوط مواصلاتی دریایی کشور.

۴-۳-۴-۷ عملیات اسکورت کاروان‌ها و پدافند از جزایر و سکوها نفتی

با شروع جنگ تحمیلی، اروندرود مسدود و بندر خرمشهر غیرقابل استفاده شد. در چنین

وضعیتی، بنادر امام خمینی (ره) و ماهشهر، تنها بنادر تجاری و نفتی برای تخلیه و بارگیری کشتی‌های تجاری و نفت کش و اتصال به شبکه راه‌آهن کشوری بودند و از طرفی عمده صادرات نفتی از پایانه‌های جزیره خارک صورت می‌گرفت.

در اوایل جنگ تحمیلی و در کل دوران دفاع مقدس، این بنادر و جزایر به‌دلیل نزدیکی به سرزمین عراق، در معرض حملات هوایی دشمن قرار داشتند و از طرفی با مین‌ریزی در آب‌های ایران از تردد کشتی‌های تجاری و نفت کش جلوگیری می‌کردند. بنابراین نیروی دریایی به منظور کشف و انهدام مین‌های دریایی، با اسکورت کاروان شناورها و انجام گشت دریایی در خلیج فارس و اطراف جزایر، بنادر و سکوها نفتی، راه‌های مواصلات دریایی ایران را باز نگه داشته و آسیب‌پذیری شناورها را به حداقل رساندند.

۴-۳-۴-۷ عملیات‌های مشترک

نیروی دریایی علاوه بر انجام مأموریت‌های خود در پهنه دریا، با استفاده از تکاواران و فننگ‌داران دریایی، غواصان، هواناوها، بالگردها و شناورهای هجومی، در عملیات‌های متعددی در خشکی نیز به‌منظور پشتیبانی از سایر نیروها بر علیه دشمن بشتی به شرح زیر شرکت داشته است:

- (۱) حمایت از رزمندگان اسلام در مقاومت ۳۴ روزه خرمشهر با مشارکت یگان‌های تکاور دریایی؛
- (۲) برقراری خطوط مواصلات هوایی و دریایی برای حمل آذوقه، تجهیزات، مهمات، نیرو و تخلیه شهدا و مجروحین در عملیات پشتیبانی آبادان در دوران محاصره با استفاده از یگان‌های هوادریا، هواناوها، سبک و سنگین، لنگرها و شناورهای محلی؛
- (۳) انتقال رزمندگان اسلام از رودخانه کارون و دفاع از منطقه عملیاتی آبادان که نقش مهمی در آزادسازی خرمشهر داشت؛
- (۴) پشتیبانی‌های لازم از رزمندگان اسلام در عملیات خیبر با مشارکت نیروهای پروازی؛
- (۵) انتقال نیرو، تجهیزات سبک و سنگین، ماشین‌آلات مهندسی و اسرا با هواناو در عملیات بدر؛
- (۶) پشتیبانی اطلاعاتی و انتقال تجهیزات و نیرو با هواناوها، سنگین و بالگردهای هوادریا در عملیات والفجر ۸.

شده، از توان ملت در جبهه‌های جنگ و حضور گسترده نیروهای مردمی در بخش‌های مختلف سازمان‌های رزمی نیز استفاده شد.

۱-۸ عملیات‌های آزادسازی

همانگی و انسجام نیروهای مسلح و حضور بسیج مردمی که از ابتکارات ماندگار حضرت امام خمینی (ره) بود، به چهار عملیات بزرگ برای آزادسازی مناطق اشغالی و عقب‌راندن دشمن از خاک میهن اسلامی منجر شد. این چهار عملیات به شرح زیر است:

۱-۸-۱ عملیات ثامن‌الائمه (ع)

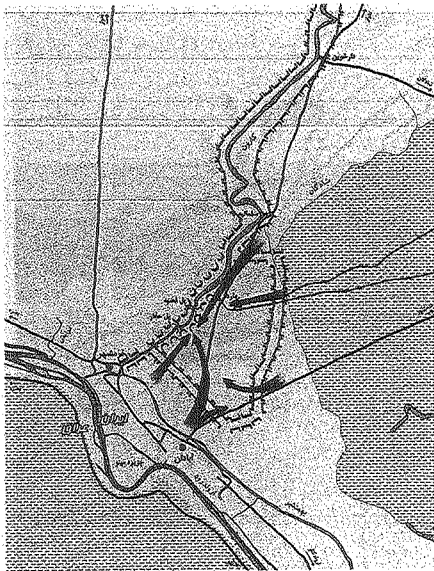
این عملیات، با همکاری مشترک ارتش و سپاه و حضور نیروهای داوطلب مردمی به منظور شکستن محاصره آبادان در بامداد ۱۳۶۰/۷/۵ و با رمز «نصر من الله و فتح قریب» به اجرا درآمد.

در این عملیات، کلیه اهداف پیش‌بینی شده در طرح، تحقق یافت و رزمندگان اسلام تمام نظامیان عراقی را در شرق رودخانه کارون منهدم و یا آن‌ها را وادار به عقب‌نشینی به غرب رودخانه کردند.

با خبر پیروزی رزمندگان اسلام در شکست حصر آبادان، امام خمینی (ره) طی پیامی در پاسخ به نامه فرماندهان ارتش و سپاه، ضمن تبریک به رزمندگان و فرماندهان این عملیات و تقدیر از آن‌ها، این عملیات را «پیروزی بزرگ» نامیدند.

۱-۸-۲ نتایج عملیات

- (۱) آزادسازی نیروهای خودی از خط پدافندی طولانی و نیز باز شدن جاده اهواز - آبادان و تأمین امنیت جاده آبادان - ماهشهر؛
- (۲) بازپس‌گیری بیش از ۱۵۰ کیلومتر مربع از خاک جمهوری اسلامی ایران؛
- (۳) آزادشدن شهر آبادان پس از ۳۴۹ روز از محاصره دشمن و به اسارت گرفتن حدود ۱۸۰۰ نفر از قوای متجاوز؛
- (۴) تقویت اعتماد به نفس و خودباوری در رزمندگان اسلام برای کسب پیروزی‌های بزرگ‌تر.

نقشه ۱-۸ منطقه عملیاتی ثامن‌الائمه (ع)

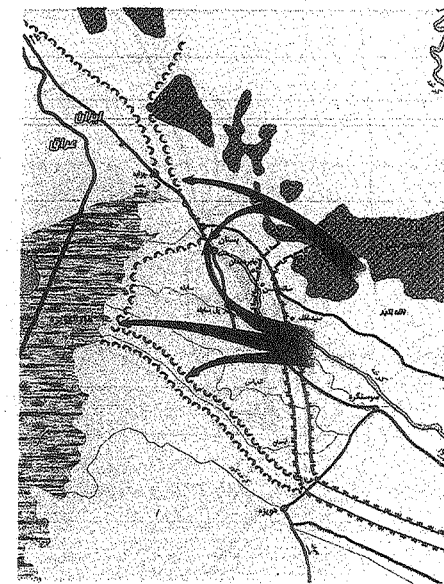
۱-۸-۲ عملیات طریق‌القدس

این عملیات در ساعت سی دقیقه بامداد روز یکشنبه ۱۳۶۰/۹/۸ و با رمز مبارک «یا حسین (ع)» انجام شد. هدف عملیات، آزادسازی شهر بستان و هفتاد روستای بین سوسنگرد تا بستان و رسیدن به بخشی از مرز بین‌المللی بود.

در این عملیات، رزمندگان اسلام با عبور از مناطق رملی و دور زدن شهر بستان و تصرف توپخانه‌های دشمن، به کلیه اهداف خود رسیدند.

پس از انجام موفقیت‌آمیز عملیات طریق‌القدس مسئولان کشور پیام تبریکی به مناسبت پیروزی رزمندگان اسلام برای حضرت امام خمینی (ره) ارسال کردند. ایشان نیز در پاسخ، پیامی در تاریخ ۱۳۶۰/۹/۸ صادر کردند و این عملیات را «فتح الفتوح» نامیدند.

۱- فتح‌الکربلا و فتح‌الکربلا و فتح‌الکربلا

نقشه ۲-۸ منطقه عملیاتی طریق القدس

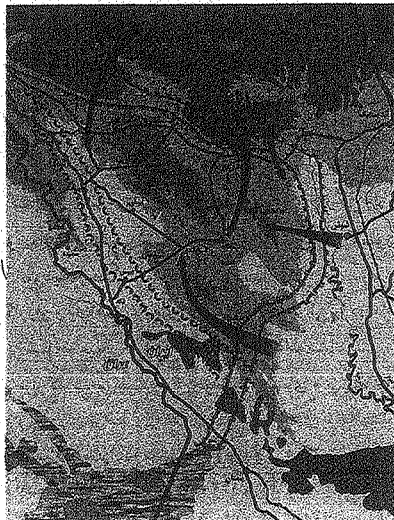
۱-۲-۱-۸ نتایج عملیات

- (۱) رسیدن به مرزهای بین المللی و قطع ارتباط جبهه شمالی دشمن با جبهه جنوبی؛
- (۲) آزادسازی ۶۰۰ کیلومترمربع از سرزمین های اشغالی؛
- (۳) آزادسازی شهر بستان پس از ۴۲۷ روز و ۷۰ روستای بین شهرهای بستان و سوسنگرد از تصرف دشمن بقی و به اسارت در آوردن حدود ۵۰۰ نفر از قوای متجاوز.

۳-۱-۸ عملیات فتح المبین

عملیات فتح المبین در روز ۱۳۶۱/۱/۲ و با رمز مبارک «یا زهرا (س)» آغاز شد. این عملیات با هدف آزادسازی منطقه عمومی غرب رودخانه کرخه، طرح ریزی شد. برای انجام این

عملیات، ارتش و سپاه، کلیه امکانات و تجهیزات خود را فراهم کردند و از استعداد یگان ها در خطوط پدافندی کاستند و به نیروهای آزاد خود برای شرکت در عملیات افزودند. رزمندگان اسلام در این عملیات طی یک هفته درگیری شدید با دشمن، موفق به تأمین کلیه اهداف خود و آزادسازی بخش وسیعی از خاک کشور جمهوری اسلامی ایران از تصرف دشمن شدند.

نقشه ۳-۸ منطقه عملیاتی فتح المبین

۱-۳-۱-۸ نتایج عملیات

- (۱) آزادسازی حدود ۲۴۰۰ کیلومترمربع از سرزمین های اشغالی؛
- (۲) انهدام بخش وسیعی از نیرو و امکانات دشمن و به غنیمت گرفتن مقدار زیادی از تجهیزات آنها و به اسارت گرفتن حدود ۱۷ هزار نفر از قوای متجاوز؛
- (۳) خارج شدن شهرهای شوش، اندیمشک، دزفول و پایگاه چهارم شکاری و نیز جاده مواصلاتی اندیمشک - اهواز از برد آتش توپخانه صحرایی و موشک های دشمن؛

- (۴) آزادسازی تأسیسات مهم منطقه شامل سایت و رادار و چاه‌های نفتی ابو غریب از اشغال دشمن؛
 (۵) نشان دادن قدرت طرح‌ریزی و عملیات رزمندگان اسلام و نمایش جنگ فراگیر مردمی به دشمن؛
 (۶) تقویت قدرت مانور دیپلماسی ایران در منطقه و جهان به منظور دادخواهی ملت مظلوم ایران و تنبیه متجاوز.

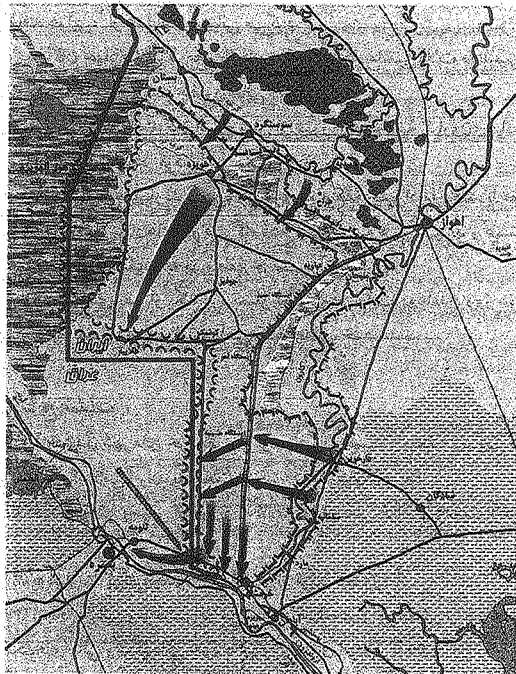
۴-۳-۱-۸ تقدیر امام خمینی (ره) از رزمندگان عملیات فتح‌المبین

در همان روز اول عملیات که آثار پیروزی بزرگ رزمندگان اسلام مشخص شد، امام خمینی (ره) پیامی منتشر کردند که فرازهایی از آن به شرح زیر است:
 «... مبارک باد بر شما عزیزان افتخارآفرین، پیروزی بزرگی را که با یاری ملائکه‌الله و نصرت ملکوت اعلیٰ نصیب اسلام و کشور عزیز ایران، کشور بقیة‌الله الاعظم - ارواح‌الغلاء - نمودید. رحمت واسعة خداوند بر آن مادران و پدرانی گه شما شجاعان نبرد در میدان کارزار و مجاهدان با نفس در شب‌های نورانی را در دامن پاکشان تربیت نمودند. آفرین بر شما که میهن خود را بر پال ملائکه‌الله نشانیدید و در میان ملل جهان سرافراز نمودید. مبارک باد بر ملت چنین جوانان رزمنده‌ای و بر شما چنین ملت قدردانی که به مجرد فتح و پیروزی توسط رزمندگان به دعا و شادی برخاستند. این جانب از دور دست و بازوی قدرتمند شما را که دست خداوند بالای آن است می‌بوسم و بر این بوسه افتخار می‌کنم.» (صحیفه امام، ج ۱۶، ۱۳۷۸: ۱۴۲ و ۱۴۳)

۴-۱-۸ عملیات بیت‌المقدس

عملیات بیت‌المقدس در ۱۳۶۱/۲/۱۰ با رمز مبارک «یا علی ابن ابی طالب (ع)» و در چهار مرحله با هدف آزادسازی خرمشهر آغاز شد.

این عملیات یکی از گسترده‌ترین و بالارزش‌ترین عملیات‌های دوران دفاع مقدس بود. منطقه عملیات بین شهرهای اهواز و خرمشهر تا منطقه مرزی بین ایران و عراق از سه جهت در محاصره موانع طبیعی مثل رودخانه‌های کرخه‌کور در شمال منطقه، کارون در شرق جبهه و هورالهویزه در غرب منطقه و از سوی دیگر محدود به اروندرود (مرز بین‌المللی) بود.

نقشه ۴-۸ منطقه عملیاتی بیت‌المقدس

قرارگاه^۱ مرکزی کربلا هدایت عملیات بیت‌المقدس را با سه قرارگاه اصلی و یک قرارگاه پشتیبانی بر عهده گرفت و نیروی هوایی ارتش جمهوری اسلامی ایران نیز با ۲۰ سورتی^۲ پرواز جنگی در روز اول و ۶ سورتی پرواز در روزهای بعد و همچنین استقرار

۱. قرارگاه، تأسیسات نظامی موقت یا دائمی در یک منطقه است که تجهیزات مخابراتی و ترابری (زمینی و هوایی) دارد و مرکز عملیات فرماندهی و کنترل یگان است.
۲. سورتی عبارت است از اینکه هواپیما یک مرتبه بلند شود و یک مرتبه در فرودگاه فرود آید.

سامانه پدافند هوایی^۱ از عملیات پشتیبانی می کرد.

رزمندگان جهاد سازندگی هم با حدود ۱۰۰ دستگاه ماشین آلات مهندسی و سایر امکانات و کمک‌ها در عملیات حضور فعالی داشتند.

در این عملیات، رزمندگان اسلام پس از عبور از رودخانه کارون، جاده اهواز - خرمشهر را به طور کامل آزاد کردند.

در تعقیب واحدهای ارتش بعثی، درگیری در منطقه جعفر ادامه یافت. با عقب نشینی لشکرهای ارتش بعثی، یگان‌های دو قرارگاه فتح و قدس به هم رسیدند و عمده منطقه پیش‌بینی شده در طرح عملیات به جز منطقه خرمشهر، آزاد گردید.

نیروهای خودی پس از یک نبرد بسیار سنگین، در نهایت در بامداد روز سوم خرداد با آرایش و سازماندهی قبلی، موفق به تأمین کلیه اهداف خود شدند.

۱-۴-۱ نتایج عملیات

(۱) آزاد شدن شهرهای خرمشهر، هویزه، پادگان حمید و منطقه وسیعی از خاک اشغالی جمهوری اسلامی ایران، به وسعت تقریبی ۵۴۰۰ کیلومتر مربع؛

(۲) انهدام بخش وسیعی از نیرو و امکانات ارتش بعثی عراق و به دست آمدن غنایم فراوان؛

(۳) به اسارت گرفتن حدود ۱۹۰۰۰ نفر از قوای متجاوز؛

(۴) ایجاد نگرانی و وحشت در بین حامیان منطقه‌ای و بین‌المللی رژیم بعثی عراق که با کمک‌های مالی و تسلیحاتی خود به پیروزی عراق امیدوار بودند؛

(۵) تغییر نگرش‌ها و باورهای جهانی نسبت به توانمندی نیروهای مسلح ایران مبتنی بر ابتکار و خلافت‌ها (متصوری لاریجانی، ۱۳۸۹: ۱۵۰)؛

(۶) واکنش بعضی از کشورهای منطقه به بهانه تهدید امنیت در خلیج فارس و اظهار نگرانی از گسترش انقلاب اسلامی؛

(۷) افزایش اقتدار سیاسی جمهوری اسلامی ایران در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی.

۱. کلیه اعمال و اقداماتی که به منظور انهدام، خنثی کردن و یا تقلیل اثرات عملیات هواپیماها، موشک‌های بالستیک و سایر انواع موشک‌های هوایی دشمن در هوا انجام می‌گیرد و شامل پدافند هوایی عامل و غیرعامل است. پدافند هوایی شامل چهار مرحله است: (۱) تجسس، (۲) شناسایی، (۳) رهگیری، (۴) انهدام.

۱-۴-۲ نگاه امام خمینی (ره) به فتح خرمشهر

بنیان‌گذار جمهوری اسلامی با شنیدن خبر فتح خرمشهر در همان روز پیامی را صادر فرمودند که ضمن نشان دادن اهمیت آزادسازی خرمشهر، دیدگاه خود را نسبت به عملکرد رزمندگان سلحشور و پیروزی آن‌ها بر دشمن بیان کردند. در این پیام، با یقین به آنکه پیروزی فقط از جانب خداوند است «وما النصر الا من عندالله» از فرزندان اسلام و قوای سلحشور مسلح که دست قدرت حق از آستین آنان بیرون آمده است و کشور بقیه الله الاعظم - ارواحنا له الفداء - را از چنگ گرگان آدم‌خوار که آلت‌هایی در دست ابرقدرتان خصوصاً امریکای جهان‌خوارند، بیرون آورد و ندای الله اکبر را در خرمشهر عزیز طنین‌انداز کرد و پرچم پر افتخار لا اله الا الله را بر فراز آن شهر خرم - که با دست پلید جنایتکاران غرب به خون کشیده شده و خونین شهر نام گرفت - بپراشت، تشکر کردند.

۲-۸ تحلیل وضعیت عملیات‌های آزادسازی

چهار عملیات بزرگ آزادسازی به‌ویژه فتح خرمشهر، روحیه ملی در ایران را بالا برد و مردم را نسبت به پیروزی در جنگ، امیدوار ساخت. جایگاه و اعتبار بین‌المللی ایران افزایش یافت و شرایط برای عراق دشوار شد. با فتح خرمشهر، احتمال پیروزی صدام در جنگ تحمیلی منتفی شد و جمهوری اسلامی ایران در خصوص مسائل مربوط به جنگ، در موضع قدرت قرار گرفت.

در محافل بین‌المللی این مسئله مطرح بود که پیروزی ایران در جنگ با عراق به نفع امریکا و متحدین وی از جمله عربستان نخواهد بود. تصور قدرت‌های حامی رژیم بعثی عراق، این بود که ادامه جنگ می‌تواند اکثریت مردم عراق را که شیعیان و کردها هستند و ارتباط فرهنگی گسترده‌ای با ایران دارند، به قدرت برساند و همچنین ایران را بر محیط خلیج فارس مسلط ساخته و امکان کنترل خطوط انتقال انرژی را به ایران بدهد و از طرفی موجب اخذ میلیاردها دلار خسارت از کشورهای عربی تأمین‌کننده هزینه‌های جنگ شود.

تا قبل از عملیات‌های آزادسازی، نگاه سایر کشورها به جمهوری اسلامی ایران، به گونه‌ای بود که گویا ایران قدرتی در برابر عراق نداشته و راهی جز پذیرش شرایط دشمن ندارد. این کشورها ایران را در جایگاهی که بتواند شرایطی را برای خاتمه جنگ تعیین کند، نمی‌دانستند. اما پس از بیرون کردن دشمن از سرزمین‌های اشغالی، کل صحنه سیاسی جهان تغییر کرد.

مستولان آن دنبال شود (اردستانی، ۱۳۷۸: ۱۳۱). بنابراین، از دفاع مشروع در جامعه بین‌المللی نیز مانند داخل کشورها در زمینه جزایی استفاده می‌شود. یعنی در آن واحد، عملی برای حفظ خود است و اقدامی برای مجازات متجاوز (روسو، ۱۹۸۳: ۵۷۷).

پس از عملیات بیت‌المقدس، مجامع بین‌المللی (شورای امنیت و سازمان ملل متحد) فقط بحث آتش‌بس را مطرح کرده بودند و به مسائلی از قبیل تخلیه سرزمین‌های اشغالی (۲۵۰۰ کیلومترمربع)، شناسایی صدام به عنوان متجاوز و پرداخت غرامت جنگی نپرداخته بودند. لذا با توجه به عدم احقاق حقوق ایران، تصمیم گیرندگان نظام، راهبرد ورود به خاک عراق را به منظور دفاع مشروع خود و تحمیل اراده به دشمن برای برقراری امنیت کشور و رسیدن به صلح عادلانه، در دستور کار خود قرار دادند.

در این مقطع، فرماندهان ارتش و سپاه با کسب تکلیف از محضر امام خمینی (ره) به این نتیجه رسیدند که به منظور تأمین فضای کافی در حفاظت از مرزها، لازم است در مناطقی از سرزمین دشمن به عملیات نظامی خود ادامه دهند و امام خمینی (ره) با توجه به گزارش‌ها و دلایل فرماندهان نظامی و مستولان کشوری و واقعیت‌ها و شرایط مناطق عملیاتی، به رزمندگان اسلام مجوز ورود به خاک دشمن را دادند با این شرط که در نقاطی از خاک دشمن وارد شوند که مردم عراق در آنجا نباشند و به آن‌ها آسیبی وارد نشود. بنابراین اساس حرف رهبر انقلاب این بود که تفکر پایان جنگ در این مقطع غلط است و باید به دفاع خود ادامه دهیم.

امام خمینی (ره) خود در این باره طی سخنانی در ۱۳۶۱/۳/۲۲ فرمودند: «ما هیچ وقت طالب جنگ از اول نبودیم. اگر چنانچه عراق به ما حمله نکرده بود ما دفاع نمی‌کردیم. اما ما دفاع کردیم، ما جنگ نکردیم تا حالا. در عین حالی که رزمندگان ما و فرماندهان ارتش و سپاه به ما گفتند اجازه بدهید ما وارد بشویم در آنجا و با آن‌ها چه بکنیم [ما گفتیم فقط دفاع کنید] خوب، ما هم، ما می‌خواهیم دفاع بکنیم، دفاع که یک مسئله عقلی است... دفاع یک مسئله طبیعی است. ما همیشه دفاع کرده‌ایم تا حالا، هیچ وقت جنگ نکرده‌ایم.» (صحیفه امام، ج ۱۶، ۱۳۷۸: ۳۱۸)

۲-۹ دلایل ورود به خاک عراق

در نهایت پس از آزادسازی خرمشهر، جنگ به دلایل زیر ادامه یافت:

۲-۹ دلایل ادامه بحث بین‌المللی خرمشهر :

۲-۹-۱ حضور ارتش بعث عراق در بخش‌هایی از سرزمین ایران اگرچه با پایان عملیات بیت‌المقدس، ایران توانسته بود تجاوز ارتش عراق را دفع کند و بیشتر سرزمین‌های خود را آزاد سازد و قوای دشمن را تا مرز عقب براند ولی بخش‌هایی از کشور به وسعت حدود ۲۵۰۰ کیلومترمربع از جمله مناطق مرزی غرب مانند ارتفاعات مسلط بر شهرهای سومار، قصر شیرین، گیلان غرب و مهران، ارتفاعات میمک و نفت شهر و بخشی از مرز شلمچه تا اروندرود، همچنان در دست ارتش بعث عراق باقی مانده بود. از طرفی شهرهای خرمشهر و آبادان، زیر آتش گلوله‌های خمپاره‌انداز دشمن قرار داشت درحالی که شهر بصره عراق حتی از آتش توپخانه‌های نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران در امان بود.

۲-۹-۲ پذیرفته نشدن قرارداد ۱۹۷۵ الجزایر از جانب عراق ادامه حضور قوای عراق در بخشی از سرزمین ایران به مفهوم آن بود که دولت عراق در برابر خواسته‌های ایران، تسلیم نشده و می‌خواهد از آن به عنوان برگ برنده در مذاکرات استفاده کند. ایران معتقد بود که صدام باید به قراردادی که خود آن را امضا کرده است (قرارداد ۱۹۷۵م الجزایر) پایبند باشد و دست از ادعاهای مرزی علیه ایران بردارد. شایان توجه است که معتبرترین و قانونی‌ترین قرارداد مورد توافق ایران و عراق، قرارداد الجزایر بود و صدام با نقض آن، تجاوز به سرزمین ایران را آغاز کرد، در این شرایط این حداقل انتظار و خواسته مشروع و قانونی ایران بود که باید به آن احترام گذاشته شود و رژیم بعث عراق، پذیرفتن آن را مجدداً اعلام کند. ولی متأسفانه این امر تحقق نیافت و این نشان‌دهنده پشیمان نشدن دشمن از عملکرد خود بود.

۲-۹-۳ ارائه نشدن پیشنهاد صلح عادلانه

پس از آزادسازی خرمشهر، رژیم بعث عراق، پیشنهاد آتش‌بس داد و تلاش‌هایی برای انجام صلح از سوی برخی از سازمان‌های بین‌المللی و بعضی از دولت‌ها صورت گرفت ولی هیچ‌یک از این اقدامات نتوانست ایران را قانع کند که بدون نگرانی از آغاز دوباره جنگ، تنها با آتش‌بس می‌تواند به صلحی پایدار دست یابد. این امر، موجب نگرانی ایران از نرسیدن به صلح با پذیرش آتش‌بس و ایجاد شرایط «نه جنگ و نه صلح» برای مدتی نامعلوم می‌شد. مذاکره می‌توانست سال‌ها به طول انجامد زیرا طولانی شدن مذاکره در این

شرایط به نفع عراق و به ضرر ایران بود.

از طرفی جمهوری اسلامی ایران از آغاز تهاجم رژیم بعثی عراق خواهان صلح بود، اما صلح حقیقی و شرافتمندانه، بدیهی است صلح از نظر حقوق بین الملل باید حاوی دفع آتش تجاوز، شناسایی متجاوز، تعیین خسارت، تضمین صلح و بقای آن به کشور مورد تجاوز باشد. با توجه به این مقدمات، کلیه نظرها و بیانه‌های شخصیت‌ها و رؤسای دولت‌ها و مجامع بین‌المللی که بعد از فتح خرمشهر ارائه شد، فاقد موارد فوق بود (منصوری لاریجانی، ۱۳۸۹: ۱۵۶).

۴-۲-۹ نبود اعتماد به تعهدات صدام و حزب بعث عراق

با فرض توقف جنگ، چنانچه ایران در مذاکرات با عراق به نتیجه نمی‌رسید، با توجه به روحیات صدام و وجود یک ارتش سازمان‌یافته در عراق، ممکن بود دوباره ارتش عراق حملات خود را آغاز کند و مناطق بیشتری از کشور را به اشغال خود درآورد. از سوی دیگر صدام به نقض قول، شهرت داشت و نمی‌شد روی او حساب کرد. بنابراین کسی نمی‌توانست تضمین بدهد که صدام پس از آتش‌بس، دوباره جنگ را آغاز نکند.

در این رابطه امام خمینی (ره) فرمودند: «می‌گویند که صلح بکنید. ما از اول با هیچ کس جنگ نداشتیم، لکن با صدام نمی‌توانیم صلح بکنیم. صدام یک جانی است که به هیچ یک از تعهداتی که می‌کند اعتبار نیست. او با دولت سابق [رژیم شاه] با اینکه غیرقانونی بود، تعهد کرده بود [انعقاد قرارداد الجزایر] و آن را به هم زد. او هر روز عوض می‌کند افکارش را. یک انسانی نیست که بشود با او صلح کرد. شما گمان می‌کنید که اگر ما با صدام صلح کنیم، به این صلح ادامه می‌دهد؟ یا خیر می‌خواهد تجهیز کند خودش را و تقویت کند و دوباره حمله کند.» (صحیفه امام، ج ۱۸، ۱۳۷۸: ۳۲۲)

۵-۲-۹ شرایط نامساعد دفاعی در منطقه مرزهای جنوبی کشور

مرز کشور در جنوب استان خوزستان در یک دشت وسیع قرار داشت که از نظر نظامی عبور از آن‌ها برای واحدهای زرهی ارتش عراق به سادگی میسر بود. از آنجا که عمده قدرت نظامی ایران متکی بر نیروهای پیاده بود، بنابراین نیاز به رسیدن به یک مانع طبیعی مثل اروندرود برای پدافند مطمئن ضروری می‌نمود. ایران در تلاش بود تا به یک عارضه

قابل دفاع در جغرافیای منطقه جنگی دسترسی پیدا کند به گونه‌ای که از تهاجم دوباره ارتش عراق ایمن گردد.

۶-۲-۹ انتظار مردم برای سرکوبی کامل دشمن

در آن زمان در بین مردم به‌خصوص خانواده‌های آسیب‌دیدگان از جنگ این احساس به وجود آمده بود که نه تنها باید قوای متجاوز را از خاک ایران بیرون کرد بلکه باید دولتی را که به خود اجازه آغاز جنگ داده است، مجازات کرد و شرایطی را فراهم آورد که حکومت عراق هیچ گاه به فکر حمله به ایران نیفتد. اظهارات بسیاری از مردم، بر چنین درخواستی تأکید می‌ورزید (هاشمی رفسنجانی، ۱۳۸۶: ۱۲۳).

در این خصوص نگاه امام خمینی (ره) را نسبت به نظرات مردم از پیام ایشان به مناسبت روز پاسدار در ۱۳۶۱/۳/۶ می‌توان فهمید، آنجا که می‌فرمایند: «در ایران اسلامی، مردم تصمیم گیرندگان نهایی تمامی مسائل اند.» (صحیفه امام، ج ۱۶، ۱۳۷۸: ۲۶۶)

۳-۲-۹ اقدامات ایران پس از آزادسازی خرمشهر

با توجه به دلایل بیان‌شده در بالا، پس از آزادسازی خرمشهر، نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران، اقدامات خود را برای ورود به خاک عراق به شرح زیر انجام دادند:

۱-۳-۹ دفع کامل تهاجم سرزمینی

جمهوری اسلامی ایران در دو سال اول جنگ، جلوگیری از پیشروی ارتش متجاوز بعثی، دفع تجاوز دشمن و آزادسازی سرزمین‌های اشغالی و حفظ تمامیت ارضی کشور را هدف قرار داده بود. براین اساس در مرحله اول، تلاش رزمندگان اسلام برای جلوگیری از گسترش پیشروی دشمن در خاک ایران و سپس طرح‌ریزی سلسله عملیات‌هایی به منظور بیرون کردن قوای دشمن از خاک ایران، دور کردن آتش سلاح‌های سنگین و دوربرد دشمن از مواضع دفاعی، مهلت‌دادن به دشمن برای سازماندهی مجدد و جلب توجه محافل سیاسی جهان به قدرت دفاعی ایران با فعال کردن دیپلماسی، تمرکز یافته بود. و از طرفی مردم نیز با مشاهده حمله دشمن به مناطق مسکونی در شهرها، شعار «جنگ جنگ تا پیروزی» را در حمایت از رزمندگان در جبهه‌های جنگ سر می‌دادند.

— نویسنده اثر —

— محمدرضا شمس‌الدین —

داخل سرزمین عراق و تشریح و تجزیه و تحلیل آن وجود ندارد و از بین آن ها تنها به دو عملیات موفق، بی نظیر و ماندنی «الفجر ۸» و «کربلای ۵» برای نمونه اشاره می شود:

۹-۴-۱ عملیات والفجر ۸

طبق دستور قرارگاه عملیاتی خاتم الانبیاء (ص)، ارتش و سپاه موظف شدند به صورت جداگانه، در مناطق انجام مأموریت خود (از کوشک تا دهانه فاو)، عملیاتی طرح ریزی کنند و در این راستا مقرر گردید سپاه عهده دار تلاش اصلی در منطقه عمومی فاو و ارتش عهده دار تلاش پشتیبانی در منطقه عمومی کوشک و شلمچه باشد و در صورتی که هریک از سازمان ها در تهاجم خود موفق نشوند از امکانات سازمان دیگر استفاده کنند. از طرفی سپاه برای فریب دشمن از محل تلاش اصلی، دو تلاش پشتیبانی در منطقه هورالعظیم و جزیره أم الرصاص (شرق بصره) در نظر گرفت.

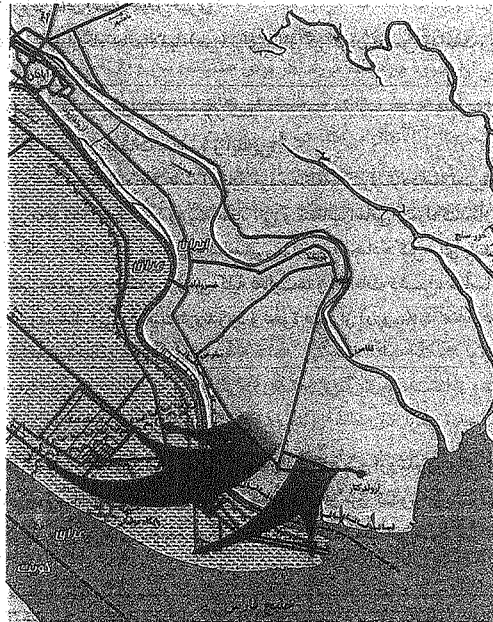
در این عملیات، تعدادی از توپخانه ها و نیز هواپیماهای ارتش به سپاه اختصاص داده شد تا در منطقه محوله خود از آن ها استفاده کند و از طرفی، نیروی زمینی ارتش به منظور فریب دشمن با به کارگیری پنج لشکر در منطقه عمومی کوشک، زید و شلمچه مستقر و آماده عملیات گردید.

فرماندهان ارتش بعث عراق با گذشت چندروز از عملیات به تدریج متوجه شدند که تهاجم اصلی از سمت منطقه فاو است، بنابراین نیروهای خود را به سمت این منطقه برای مقابله با رزمندگان اسلام روانه کردند.

حضرت امام خمینی (ره) در دیداری که قبل از انجام عملیات فاو با فرماندهی سپاه داشتند فرمودند: «شما توکل به ما و مسئولان و این ها نکنید، توکلشان را به خدا بکنید» (رضایی، ۱۳۹۰: ۱۵۰) همین مسئله باعث شده بود تا فرماندهان سپاه با دقت و احتیاط بیشتری به طرح ریزی عملیات فاو بپردازند.

سپاه در منطقه فاو، عملیات خود را با به کارگیری دو قرارگاه کربلا و نوح و با پشتیبانی پدافند هوایی، هوایروز، بخشی از نیروی هوایی و توپخانه ارتش برنامه ریزی کرده بود و ارتش نیز قرار بود به صورت هم زمان در منطقه شلمچه، عملیات خود را انجام دهد.

هدف از برنامه ریزی و انجام عملیات والفجر ۸ در منطقه عملیاتی فاو، تصرف منطقه فاو و پیشروی به سمت أم القصر و قطع ارتباط کشور عراق با دریا بود.

نقشه ۱-۹ منطقه عملیاتی فاو

۹-۴-۱ نکات اساسی طرح مانور

در عملیات والفجر ۸ تأکید و توجه ویژه ای به موارد زیر شد:

- (۱) اعمال غافل گیری در تمامی ابعاد و سطوح (راهبردی، عملیاتی و تاکتیکی)؛
- (۲) دقت و کنترل در جزئیات تمامی فعالیت ها از جمله شناسایی ها؛
- (۳) به کارگیری صحیح آتش های توپخانه؛
- (۴) مراحل انجام طرح مانور از جمله عبور از اروندرود و شکستن خط مقدم دشمن، پاکسازی و رسیدن به هدف و در نهایت انجام پدافند؛
- (۵) انتقال وسایل سنگین مهندسی مثل لودر و بولدوزر از اروندرود.

۹-۱-۴ روش‌های اعمال غافل‌گیری

در این عملیات قرارگاه خاتم‌الانبیاء (ص) برای غافل کردن دشمن اقدامات زیر را انجام داد:

- (۱) طرح‌ریزی عملیات فریب بزرگ؛
- (۲) طرح‌ریزی عملیات محدود و ایذایی؛
- (۳) رعایت حفاظت اطلاعات (تخلیه مردم منطقه، کنترل تردها، تعویض نیروها، اطلاع‌رسانی محدود، اعمال محدودیت مخابراتی و انتخاب اسامی گمراه‌کننده)؛
- (۴) کنترل اطلاعاتی دشمن و شناسایی مواضع (ایجاد دکل‌های بلند دیدبانی، گرفتن عکس‌های هوایی از منطقه و بررسی کلیه فعالیت‌ها و اقدامات دشمن، شناسایی ساحل غربی اروندرود، شناسایی وضعیت اروندرود و نحوه عبور از آن و...)؛
- (۵) انتخاب منطقه غافل‌گیرکننده؛

۹-۱-۴-۲ وضعیت و موقعیت منطقه عملیات

زمین منطقه عملیات والفجر ۸ شامل شبه‌جزیره فاو بود که بین اروندرود واقع در جنوب غربی استان خوزستان و خلیج فارس و خور عبدالله در کنار مرز کشور کویت قرار گرفته است و یکی از سرزمین‌های پیچیده جنگی و عملیاتی، محسوب می‌شود چرا که شامل

۱. فرماندهان سپاه اسلام با تشکیل قرارگاهی به نام قرارگاه عملیات فریب و به منظور غافل‌گیر کردن دشمن، می‌خواستند به دشمن نشان دهند که عملیات بزرگ بعدی قوای اسلام در منطقه هورالهویزه صورت خواهد گرفت. بدین منظور یگان‌های عملیاتی سپاه با تجهیزات نظامی و نیروهای رزمنده در شرایط علنی و استوارنده به منطقه هور منتقل گردیدند و به آنها گفته شد تا با ستون‌کشی‌های ظاهری و مکرر به خصوص در چند روز قبل از آغاز عملیات والفجر ۸، تظاهر به تهاجم کنند.
۲. هر نوع عملی که در وضعیت‌ها، حرکات، طرح‌ها، وسایل و روحیه دشمن، ایجاد اختلال کند.
۳. اسناد به دست آمده پس از عملیات والفجر ۸ نشان می‌دهد که بخش‌های اطلاعاتی ارتش عراق با کمک اطلاعات دریافتی از مأموران، عکس‌های هوایی و مشاهده فعالیت‌های ایران، به این نتیجه رسیده بودند که قرائن و شواهد یک تهاجم گسترده از سوی قوای ایران در منطقه فاو وجود دارد ولی فرماندهان نیروهای عملیاتی ارتش صدام با توجه به منطق نظامی، امکان عبور از اروندرود و انجام یک تهاجم وسیع، بدون داشتن پل‌های متعدد بر روی رودخانه و مشکل تدارک نیروهای هجوم‌کننده و نیز تداوم عملیات از سوی یگان‌های مسلح ایران را منتهی می‌دانستند و اجرای چنین عملیاتی را خودکشی بزرگ و یک اشتباه اساسی برای ایران، ارزیابی می‌کردند.

..... نیرو از ارتش عبور کرد و در منطقه الفجر ۸

انواع عوارض طبیعی از جمله رودخانه، نهر، نخلستان، باتلاق، چولان، جاده، روستا، شهر، ساحل، نمک‌زار، دشت، اسکله و بندرگاه است.

عرض اروندرود در منطقه مورد نظر برای عملیات، بین ۶۰۰ تا بیش از ۱۰۰۰ متر بود و پل زدن روی آن، شرایط ویژه‌ای می‌طلبید. در شبانه‌روز، چهار جزر و مد در این رودخانه و نهرهای منشعب از آن اتفاق می‌افتد. بررسی وضعیت دقیق جزر و مد برای عملیات بسیار ضروری بود. در شرایط مد رودخانه، تمام نهرها و نخلستان‌ها پر از آب می‌شد و حدود شش ساعت ادامه می‌یافت ولی به هنگام جزر تمام نهرها خشک می‌شد و عبور قایق از آن ممکن نبود.

۹-۱-۴-۱ اقدامات مهندسی

مهندسی سپاه با کمک جهاد سازندگی، عمده مأموریت آماده‌سازی منطقه عملیات را بر عهده گرفت و توانست با به کارگیری حدود ۴۰۰ کمپرسی و تعداد زیادی لودر و بولدوزر، ۴۷۲ کیلومتر جاده جدید در منطقه اروندرود احداث و ۱۱۰ کیلومتر از جاده‌های موجود را تعمیر و آسفالت کند. همچنین قرارگاه مهندسی نسبت به ساخت بیمارستان صحرایی، مکان‌های مناسب برای رفع آلودگی مواد شیمیایی، ساخت مواضع توپخانه، احداث مواضع موشک‌های پدافند هوایی «هاوک» و نیز «بته»‌های تدارکاتی لازم، قرارگاه‌های مختلف و همچنین پد (جایگاه) بالگرد اقدام کرد.

۹-۱-۴-۲ شرح عملیات

عملیات سپاه در فاو (در ساعت ۱۰:۲۲ در تاریخ ۱۳۶۴/۱۱/۲۰) با رمز مقدس «یا فاطمه زهرا (س)» از منطقه عمومی جنوب خسروآباد تا انتهای جزیره آبادان با عبور غواصان خط‌شکن از اروندرود در حالی که باران می‌بارید، آغاز شد. در روز اول عملیات، یگان‌های سپاه موفق به تصرف شهر فاو شدند. اولین اقدام عراق برای جلوگیری از پیشروی نیروهای سپاه و بسیج، استفاده از قدرت نیروی هوایی خود بود.

هم‌زمان با حملات هوایی جنگنده‌های عراقی، یگان‌های زمینی ارتش بعث عراق

۱. بته (بته یگان) شامل آن تعداد از پرسنل، آماد و خودروهایی است که برای پشتیبانی لجستیکی یک یگان مورد نیاز است. رده‌های تشکیل دهنده بته عبارت از گروهان، گردان و تیپ است.

نیز حملات خود را به مواضع نیروهای رزمنده آغاز کردند. پاتک‌های عراق در روزهای اول به صورت ضعیفی انجام می‌شد ولی به تدریج بر شدت آن افزوده می‌شد. توپخانه ارتش و سپاه در تمام دوره ۷۵ روزه نبرد فاو توانستند به عنوان یگان‌های پر قدرت، واحدهای خط مقدم را در برابر پاتک‌ها و تهاجمات دشمن، به طور مستمر پشتیبانی کنند.

نیروی هوایی ارتش بعث عراق در طول عملیات والفجر ۸ به طور متوسط روزانه ۳۵۵ پرواز انجام می‌داد و بالگردهای جنگی عراق نیز روزانه ۱۳۴ پرواز در منطقه عملیاتی داشتند.

۱-۴-۹ اهداف پل بعثت

یکی از مهم‌ترین مسائل عملیات والفجر ۸ چگونگی تدارک رسانی به رزمندگان اسلام و پشتیبانی از آن‌ها در غرب اروندرود بود. مأموریت این کار بزرگ بر عهده جهاد سازندگی قرار گرفت. نیروهای مهندسی و پشتیبانی جهاد سازندگی توانستند با به کارگیری حدود ۳۴۰۰ عدد لوله نفتی ۵۶ اینچی و با یک طرح مهندسی دقیق، پلی را به طول حدود ۶۰۰ و عرض حدود ۱۲ متر و با عمق حدود ۸ متر احداث کنند.

۱-۴-۹ نتایج عملیات

- (۱) تصرف بخشی از اروندرود و برقراری امنیت در شمال خلیج فارس و امکان تردد کشتی‌ها به بندر امام خمینی (ره)؛
- (۲) تصرف شهر ساحلی فاو و تأسیسات بندری آن؛
- (۳) تصرف سکوهای موشکی و تأمین خورموسی و افزایش ضریب امنیتی در جزیره خارک؛
- (۴) کنترل خور عبدالله و تهدید بندر أم القصر؛
- (۵) مجاورت با کشور کویت و حاکمیت کامل بر خلیج فارس؛
- (۶) آزادسازی و تصرف ۹۴۰ کیلومتر مربع از سرزمین‌های ایران و عراق و به اسارت گرفتن حدود ۲۱۰۵ نفر از قوای متجاوز؛
- (۷) انهدام وسیع نیرو و تجهیزات دشمن.

در این کتاب برای بررسی سیر تحول و ۸۰ هزار قلمرو توسط حدود یک میلیون نفر از اهالی عراق
حاضر و به صورت مباحثه و گفتگو در می‌آید

۱-۴-۹

۲-۴-۹ عملیات کربلای ۵ در روزهای ۵ تا ۱۰ شهریور ۱۳۶۵ در منطقه کربلا و در هشت سال دفاع مقدس صورت یکی از سخت‌ترین و معروف‌ترین عملیات‌هایی که در هشت سال دفاع مقدس صورت گرفت، عملیات کربلای ۵ است که پس از ناکامی در عملیات کربلای ۴ طرح ریزی و اجرا شد.

نظر به اینکه هسته اصلی تلاش‌های سیاسی - نظامی ایران پس از فتح فاو، عمدتاً معطوف به سرنوشت جنگ با کسب پیروزی نظامی در یک عملیات گسترده و سرنوشت‌ساز بود، لذا در چنین وضعیتی، تنها اجرای یک عملیات پیروز می‌توانست وضعیت را به سود ایران تغییر دهد.

این عملیات که حدود یک سال و نیم قبل از پایان جنگ تحمیلی در منطقه غرب خرمشهر و در محور شلمچه به سوی بصره صورت گرفت، با رمز مقدس «یا فاطمه زهرا (س)» آغاز شد.

عملیات کربلای ۵ را سپاه پاسداران انقلاب اسلامی طرح‌ریزی کرد و در نیمه شب ۱۳۶۵/۱۰/۱۹ در جبهه جنوب و در محور شلمچه (منطقه شرق بصره)، با هدف گرفتن سرپل مناسب برای دستیابی به شهر بصره و تأسیسات عمده نفتی عراق به مرحله اجرا درآمد.

۱-۴-۹ استحکامات و موانع منطقه عملیاتی

ارتش بعث عراق در طول سالیان دراز استقرار و پدافند در منطقه شرق بصره مبادرت به اقداماتی به شرح زیر کرده بود:

- (۱) استحکامات هلالی شکل، به گونه‌ای که در قسمت بیرونی هر یک از آن‌ها یک دسته تانک می‌توانست موضع بگیرد و با امنیت کامل تیراندازی کند. اطراف این استحکامات نیز با سیم‌های خاردار و میدین مین پوشانده شده بود؛
- (۲) ایجاد منطقه آب گرفتگی در شمال منطقه عملیات به منظور رها کردن آب در زمین برای جلوگیری از پیشروی عملیات نیروهای پیاده ایران؛
- (۳) تعبیه سنگرهای بتونی، دیده‌بانی، تیربار و مهمات و نیز تعدادی سنگر تانک به منظور تسلط بر منطقه شلمچه؛
- (۴) تعبیه سنگرهای کمین برای محافظت و کنترل از موانع، مبادین مین و استحکامات ایجاد شده؛

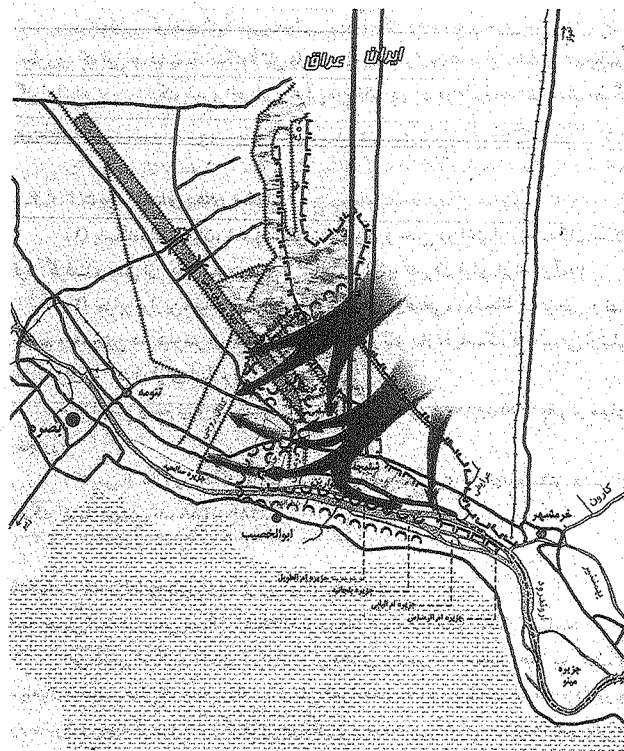
- (۵) ایجاد تعدادی دکل بلند دیده‌بانی در غرب اروندرود به منظور کنترل تردد نیروهای مسلح جمهوری اسلام ایران؛
- (۶) استفاده از سلاح ضد هوایی در خط اول و تعداد زیادی تانک به منظور جلوگیری از نفوذ رزمندگان اسلام در شکستن خط اول؛
- (۷) ایجاد موانع عظیمی از سیم‌های خاردار، تله‌های انفجاری، کانال، میدان‌های وسیع مین و سنگرهای بتونی، سنگرهای استراق سمع و سنگرهای کمین؛
- (۸) ایجاد ده‌ها ردیف موانع گوناگون در آب گرفتگی‌ها و کاشتن مین در زیر آن‌ها تا عبور هر نوع نیروی پیاده غیرممکن شود.

۲-۲-۴-۹ شرح عملیات

زمین منطقه عملیات کربلای ۵ دارای ارزش و اهمیت زیادی بود. محور مواصلاتی شلمچه کلید فتح بصره به‌شمار می‌رفت. وسعت سرزمین خشک این منطقه عملیاتی که به پنج ضلعی معروف بود به کمتر از ۵۰ کیلومتر مربع می‌رسید. زمین منطقه عملیات، پوشیده از آب گرفتگی‌ها، نهرها، خاکریزها، کانال‌ها و سایر عوارض طبیعی و مصنوعی دیگر بود که پس از شکست خطوط دشمن، رزمندگان اسلام باید از آنها عبور می‌کردند تا بتوانند به پیشروی خود به سمت اهداف تعیین شده ادامه دهند.

عملیات کربلای ۵، با استفاده از رخنه‌ای که در منطقه شلمچه در خطوط دفاعی دشمن ایجاد شده بود، صورت گرفت. در دو روز اول عملیات به دلیل آمادگی نداشتن نیروهای دشمن، رزمندگان اسلام موفق شدند تعدادی تانک دشمن را به غنیمت بگیرند و ۶۵۰ نظامی عراقی را اسیر کنند. ولی از روز سوم به بعد به تدریج، ارتش عراق جنگ سختی را علیه رزمندگان اسلام شروع کرد.

از روز هفتم نبرد، پاتک‌های سنگینی از سوی دشمن آغاز شد. این پاتک‌ها تا بیست شبانه‌روز ادامه یافت و تقریباً هیچ نقطه‌ای از شلمچه و منطقه نبرد نبود که مورد اصابت آتش توپخانه و سایر آتش‌های دشمن واقع نشده باشد. بعد از بیست روز نبرد شدید و پاتک مداوم، دشمن نتوانست منطقه را از تصرف رزمندگان اسلام خارج کند و این منطقه پس از یک مقاومت سرسختانه در اختیار ایران باقی ماند. در طی این عملیات، رزمندگان اسلام موفق شدند تا خط نهر جاسم که آخرین رده دفاعی ارتش بعثی در منطقه عملیات بود، پیشروی کنند و در نهایت به دلیل کمبود یگان‌های پیاده و زرهی، امکان اینکه گام‌های بلندتری در پیروزی بردارند میسر نشد.

نقشه ۲-۹ منطقه عملیاتی کربلای ۵

در این عملیات پایگاه موشکی هاوک ارتش جمهوری اسلامی ایران فعال گردید و توانست تعدادی از هواپیماهای دشمن را هدف قرار دهد.

در جریان عملیات کربلای ۵، هوانیروز ارتش، سه تیم پروازی شامل نه فروند بالگرد را به کار گرفت. یک تیم در حال عملیات، یک تیم در حال سوخت‌گیری و تیم دیگر در حال رفتن به منطقه عملیات بود. در مجموع از چهار پایگاه هوانیروز ۱۳۰ فروند وسیله پروازی از بالگردهای ترابری و جنگنده (کبرا) در منطقه جنوب مستقر شده بودند.

در عملیات کربلای ۵، آتش پشتیبانی توپخانه کاربرد وسیع و سرنوشت‌سازی داشت به‌طوری که این عملیات به جنگ آتش‌ها معروف شد. در این عملیات حدود دو میلیون گلوله انواع توپ شلیک شد و اجرای آتش توپخانه در آن در طول هشت سال جنگ بی‌سابقه بود.

۳-۲-۴-۹ نتایج و دستاوردهای عملیات

- (۱) پاسگاه‌های بویان، شلمچه، کوت‌سواری و خین در اختیار رزمندگان اسلام قرار گرفت و بیش از ۱۵۰ کیلومتر مربع از خاک عراق به تصرف قوای ایران درآمد؛
- (۲) جزایر بوارین، فیاض و أم‌الطویل و شهرک دوعیجی، رودخانه دوعیجی و نهر جاسم و همچنین ده کیلومتر از جاده شلمچه - بصره و نیز یازده پاسگاه فرماندهی ارتش بعثی عراق به کنترل قوای اسلام درآمد؛
- (۳) انهدام وسیع نیرو و تجهیزات و به اسارت گرفتن حدود ۲۶۵۵ نفر از قوای متجاوز؛
- (۴) پس از ۴۵ روز جنگ، ارتش عراق به‌منظور جلوگیری از انهدام بیشتر، دست از جنگ کشید (بهداروند، ۱۳۸۸: ۲۸۶).

۳-۲-۴-۹ تقدیر امام خمینی (ره) از رزمندگان عملیات

امام خمینی (ره) در پیامی در ۱۳۶۵/۱۱/۱۶ از رزمندگان اسلام چنین تجلیل می‌کنند:

«من ضمن تشکر و تقدیر فراوان از نیروهای مردمی و بسیجیان جان‌بر کف و سپاهیان محمد - صلی‌الله‌علیه و آله - و ارتش قدرتمند و مقاوم و سپاهیان قهرمان و دلاور و روحانیون و جهادگران و امدادگران و خبرنگاران و نیروهای انتظامی، کمیته، شهرستانی و ژاندارمری و همه کسانی که در پشت جبهه‌ها به تقویت و تدارک رزمندگان همت گماشته‌اند و نیز با تقدیر و تشکر وافر از رزمندگان عملیات کربلای ۴ و خصوصاً کربلای ۵ که واقعاً حماسه آفریدند و حیرت و تعجب همه جهانیان را برانگیخته‌اند و بر مستحکم‌ترین دژها و موانع و مدرن‌ترین سلاح‌ها یورش بردند و دلاورانه در مصاف با دشمن زبون جنگیدند و امیران و افسران و درجه‌داران و سربازان بی‌شماری از دشمن را به اسارت گرفته‌اند و هم اکنون نیز به نبرد خود ادامه می‌دهند و دل‌انیا و پیامبر اسلام (ص) و مولای خود حضرت صاحب‌الامر (عج) را شادمان ساخته‌اند، از همه جوانان غیور و اقشار برومند

کشور اسلامی می‌خواهم که مثل همیشه به جبهه‌ها هجوم آورند و به سپاهیان حضرت مهدی (عج) بیوندند و نفس‌های آخر عمر صدامیان را بگیرند که دست نصرت حق با شماست. چنان‌که تا به امروز و در همه صحنه‌ها از امدادهای غیبی و عنایات ویژه خود، شما را متعم ساخته است، بعد از این نیز یار و یاورتان خواهد بود و شما را تنها نخواهد گذاشت و من هم در همه حالات به شما دعا می‌کنم و شما را دوست دارم و ای کاش در کنار شما و در سنگر شما بودم.» (صحیفه امام، ج ۲۰، ۱۳۷۸: ۱۹۹ و ۲۰۰).

اشغالگر هم خواسته نشد خاک کشور ایران را ترک کنند و به مرزهای بین‌المللی باز گردند.

(۲) قطعنامه ۵۱۴ در ۱۲ ژوئیه ۱۹۸۲م (۱۳۶۱/۴/۲۱ش)، دومین قطعنامه‌ای بود که (حدود ۲۲ ماه پس از قطعنامه ۴۷۹) صادر شد. انجام چهار عملیات آزادسازی سبب شد که رزمندگان اسلام به مرزهای بین‌المللی برسند. بنابراین شورای امنیت احساس خطر کرد و برای جلوگیری از شکست رژیم بعث عراق و جلوگیری از تداوم پیروزی‌های رزمندگان اسلام، به تکاپو افتاد.

(۳) قطعنامه ۵۲۲ در ۴ اکتبر ۱۹۸۲م (۱۳۶۱/۷/۱۲ش) حدود سه ماه پس از قطعنامه ۵۱۴ صادر شد. تصویب این قطعنامه به دلیل فشار نظامی ایران به عراق (انجام عملیات‌های رمضان و مسلم‌بن‌عقیل) و فشار سیاسی عراق به شورای امنیت برای جلوگیری از پیشرفت‌های ایران در خاک عراق بود.

(۴) قطعنامه ۵۴۰ در ۳۱ اکتبر ۱۹۸۳م (۱۳۶۲/۸/۹ش) حدود سیزده ماه پس از قطعنامه ۵۲۲ صادر شد. در فاصله بین قطعنامه ۵۲۲ تا این قطعنامه، عملیات‌های محرم و والفجرهای یک تا چهار انجام شد و شورای امنیت با هدف جلوگیری از پیروزی‌های ایران، این قطعنامه را صادر کرد.

(۵) قطعنامه ۵۵۲ در اول ژوئن ۱۹۸۴م (۱۳۶۳/۳/۱۱ش)، هفت ماه پس از صدور قطعنامه ۵۴۰ صادر شد. از جمله دلایل صدور این قطعنامه این بود که رزمندگان اسلام در عملیات خیبر جزایر مجنون عراق را به تصرف درآوردند.

(۶) قطعنامه ۵۸۲ در ۲۴ فوریه ۱۹۸۶م (۱۳۶۴/۱۲/۵ش)، حدود ۲۱ ماه پس از صدور قطعنامه ۵۵۲ صادر شد. در فاصله قطعنامه ۵۵۲ تا این قطعنامه، عملیات‌های مختلفی از جمله والفجر ۸ انجام شد که تعادل امنیتی، نظامی و سیاسی منطقه و جهان را به هم زد.

(۷) قطعنامه ۵۸۸ در ۸ اکتبر ۱۹۸۶م (۱۳۶۵/۷/۱۶ش)، حدود هفت ماه و نیم پس از صدور قطعنامه ۵۸۲ صادر شد.

(۸) قطعنامه ۵۹۸ که به آتش‌بس بین ایران و عراق منجر شد و در نهایت جنگ به پایان رسید که در ادامه به صورت مشروح در مورد آن بحث خواهد شد.

(۹) قطعنامه ۶۱۲ در ۹ می ۱۹۸۸م (۱۳۶۷/۲/۱۹ش)، پس از استفاده عراق از سلاح‌های شیمیایی علیه مردم شهر حلبچه عراق بعد از عملیات والفجر ۱۰ و نیز به کاربردن این سلاح‌ها در بازپس‌گیری فاو در محکومیت استفاده از این گونه سلاح‌ها صادر شد.

(۱۰) قطعنامه ۶۲۰ در ۲۶ اگوست ۱۹۸۸م (۱۳۶۷/۶/۴ش)، شش روز پس از آتش‌بس بین ایران و عراق، صادر شد. در این قطعنامه با توجه به گزارش‌های هیئت اعزامی دبیرکل سازمان ملل به منطقه، از اینکه استفاده از سلاح‌های شیمیایی علیه ایران شدیدتر و بیشتر شده است ابراز تأسف شد.

۲-۱۱ قطعنامه ۵۹۸

این قطعنامه را سازمان ملل در تاریخ ۲۰ ژوئیه ۱۹۸۷م (۱۳۶۶/۴/۲۹ش)، حدود نه ماه و نیم پس از صدور قطعنامه ۵۸۸، تصویب کرد.

۱-۲-۱۱ مفاد قطعنامه ۵۹۸

شورای امنیت با ابراز تأسف از بمباران مناطق مسکونی غیرنظامی و حمله به کشتی‌های بی‌طرف و هواپیماهای غیرنظامی، تخلف از قوانین بشردوستانه بین‌المللی به‌ویژه استفاده از سلاح شیمیایی و با درخواست پایان دادن به تمامی عملیات نظامی بین ایران و عراق:

(۱) خواستار آن است که ایران و عراق از راه مذاکره، یک آتش‌بس فوری را رعایت کنند، به تمامی عملیات نظامی در زمین، دریا و هوا خاتمه دهند و تمام نیروهای خود را بی‌درنگ به مرزهای شناخته شده بین‌المللی بازگردانند؛

(۲) از دبیرکل درخواست می‌کند که یک تیم ناظر ملل متحد را برای بررسی، تأیید و نظارت بر آتش‌بس و عقب‌نشینی نیروها اعزام نماید و با مشورت طرفین درگیر، تدابیر لازم را اتخاذ کند؛

(۳) مصرانه می‌خواهد آسرای جنگی، آزاد شده و پس از قطع مخاصمات فعال کنونی، براساس کنوانسیون سوم ژنو ۱۲ اگوست ۱۹۴۹م (۱۳۲۸/۵/۲۱ش)، بدون تأخیر به کشور خود بازگردانده شوند؛

(۴) از ایران و عراق می‌خواهد در اجرای این قطعنامه و در تلاش‌های میانجیگرانه برای حصول یک راه‌حل جامع، عادلانه و شرافتمندانه مورد قبول دو طرف درخصوص تمام موضوعات موجود، منطبق با اصول مندرج در منشور ملل متحد، با دبیرکل همکاری کنند؛

(۵) از تمامی کشورهای دیگر می‌خواهد که حداکثر خویشتن‌داری را مبذول دارند و از هر اقدامی که به تشدید و گسترش بیشتر منازعه منجر می‌شود اجتناب کنند؛

(۶) از دبیر کل درخواست می‌کند که با مشورت با ایران و عراق، مسئله تفویض اختیار به یک هیئت بی‌طرف را برای تحقیق دربارهٔ مسئولیت منازعه بررسی کند و در اسرع وقت به شورای امنیت گزارش دهد؛

(۷) ابعاد خسارات وارده در خلال منازعه و نیاز به تلاش‌های بازسازی با کمک‌های مناسب بین‌المللی پس از خاتمه درگیری تصدیق می‌گردد و در این خصوص از دبیر کل درخواست می‌کند که هیئت کارشناسان را برای مطالعهٔ موضوع بازسازی و گزارش به شورای امنیت تعیین کند؛

(۸) از دبیر کل درخواست می‌کند که با مشورت با ایران و عراق و دیگر کشورهای منطقه، راه‌های افزایش امنیت و ثبات منطقه را بررسی کند؛

(۹) از دبیر کل درخواست می‌کند که شورای امنیت را در مورد اجرای قطعنامه مطلع نماید؛

(۱۰) مصمم است برای بررسی اقدامات بیشتر به منظور رعایت و اجرای این قطعنامه، در صورت ضرورت جلسات دیگری مجدداً تشکیل دهد.

۱۱-۲-۲ نکاتی درخصوص قطعنامهٔ ۵۹۸

(۱) برای اولین بار در قطعنامه‌های جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، شورای امنیت در این قطعنامه از لفظ منازعه به جای وضعیت استفاده کرد.

(۲) در این قطعنامه وحدت نظر پنج عضو دائمی شورای امنیت که در قطعنامه‌های قبلی به‌ندرت اتفاق افتاده بود، به وجود آمد.

(۳) این قطعنامه از نظر شکلی و محتوایی، حالت توصیه و ارشاد نداشت، بلکه بیشتر حالت قاطعانه و دستوری داشت.

(۴) این قطعنامه از نظر حجم و تعداد کلمات به کار برده شده، مفصل‌ترین قطعنامه از مجموعه قطعنامه‌های صادر شده در این مورد است.

(۵) در خلال فاصلهٔ این قطعنامه با قطعنامهٔ ۵۸۸، رفت‌وآمدها و جلسات فشرده‌ای مابین مراجع حقوقی منطقه و بین‌المللی برگزار شد تا خواسته‌های به‌حق ایران در لایه‌لای بندهای آن قرار گیرد (آقای، ۱۳۹۲: ۱۴۷).

(۶) این قطعنامه پس از عملیات کربلای ۵ صادر شد.

۱۱-۳ برخورد دوگانهٔ سازمان ملل در صدور قطعنامه‌ها

شورای امنیت سازمان ملل که ابزاری در خدمت استکبار جهانی است، در صدور قطعنامه در دو جنگ عراق علیه ایران و نیز عراق علیه کویت، دارای دو چهرهٔ متفاوت و متضاد بود که به اختصار به آن اشاره می‌شود:

(۱) شورای امنیت در تجاوز عراق به کویت در سال ۱۳۶۹ در مدت چهار ماه، ۱۲ قطعنامه صادر می‌کند که اولین آن بلافاصله و کمتر از دو ساعت از آغاز تجاوز (که در تاریخ مصوبات شورای امنیت کم‌نظیر است) بوده است.

(۲) در قطعنامه ۶۶۱ شورای امنیت درخصوص تجاوز عراق به کویت، ۱۰۶ کشور جهان با مجازات‌های اقتصادی عراق موافقت می‌کنند.

(۳) در قطعنامه‌های مربوط به ایران و عراق از لفظ «وضعیت» ولی در تجاوز عراق به کویت بلافاصله از لفظ «تجاوز» استفاده می‌شود و تمام کشورهای منطقه این تجاوز را محکوم می‌کنند و وزارت خارجهٔ آمریکا و شوروی نیز خواستار توقف تمام کمک‌های نظامی بین‌المللی به عراق می‌شوند.

(۴) با بیانیهٔ عراق مبنی بر الحاق کویت به این کشور، به‌شدت برخورد شده و آن را محکوم می‌کنند.

(۵) عراق در قطعنامهٔ ۶۶۵ سازمان ملل، تحریم دریایی می‌شود و به هیچ کشوری اجازه داده نمی‌شود که به‌سوی سواحل عراق برود یا از سواحل عراق حرکت کند.

(۶) در ۲۹ نوامبر سال ۱۹۹۰م (۱۳۶۹/۹/۸ش) شورای امنیت دست به بالاترین اقدام ممکن زد و طی آن به کشورهایی که با کویت همکاری می‌کردند اجازه داد تا برای اخراج عراق از کویت از تمام وسایل لازم استفاده کنند. اقدامات شورای امنیت در نهایت به حملهٔ نظامی به نیروهای عراقی مستقر در کویت منجر شد و ادامهٔ مناقشه در پایان به حذف رژیم صدام حسین نیز منجر گردید (کواری، ۱۳۸۷: ۴۱۷).

(۷) عراق حدود پانزده سال بعد از آغاز تجاوز به ایران، در سال ۱۳۷۰، از سوی دبیر کل سازمان ملل، متجاوز معرفی می‌شود درحالی‌که در تجاوز به کویت در کمتر از دو ساعت از سوی شورای امنیت به‌عنوان متجاوز معرفی می‌شود.

۱۱-۴ نتیجه

با نگاهی به قطعنامه‌های صادر شده از سوی شورای امنیت سازمان ملل متحد و بررسی

این قطعنامه در تاریخ ۱۳۶۷/۴/۲۷ مورد پذیرش ایران واقع شد و در حالی که دبیرکل سازمان ملل تلاش می کرد گام های اجرایی قطعنامه ۵۹۸ هر چه سریع تر برداشته شود، رژیم بعث عراق با درک اینکه در اجرای این قطعنامه متضرر خواهد شد و در نتیجه هیچ امتیازی پس از هشت سال جنگ دریافت نخواهد کرد، کارشکنی های خود را ادامه می داد و بر طبل جنگ می کوبید.

۳-۱۲ دلایل پذیرش قطعنامه ۵۹۸ از سوی ایران

- (۱) حضرت امام خمینی (ره)، رهبر و ولی فقیه، براساس اختیاری که به موجب اصل ۱۱۰ قانون اساسی داشتند، قطعنامه را پذیرفتند و آن را به مصلحت نظام تشخیص دادند؛
 - (۲) شرایط بین المللی نامساعد، به گونه ای که عراق با پذیرش کلیه قطعنامه های شورای امنیت ادعای صلح طلبی داشت و در مجامع بین المللی، ایران را جنگ طلب معرفی می کرد؛
 - (۳) شرایط جدید و پیچیده در منطقه با حضور بی سابقه نیروهای نظامی امریکا و متحدینش در خلیج فارس، برای نمونه حمله به هواپیمای مسافربری ایران اخطاری برای ایران بود؛
 - (۴) کاربرد وسیع سلاح های شیمیایی از سوی عراق و عکس العمل ضعیف مجامع بین المللی در این مورد؛
 - (۵) شرایط نامساعد اقتصادی به عنوان مثال نامه مسئولان اقتصادی کشور درخصوص ناتوانی در ادامه مدیریت اقتصادی کشور؛
 - (۶) توسعه کمی و کیفی گسترده ارتش عراق در بُعد تجهیزات و نیروی انسانی و تشدید تحریم تسلیحاتی علیه ایران از ناحیه قدرت های استکباری به ویژه امریکا.
- شایان توجه است که قطعنامه ۵۹۸ هیچ گاه از سوی ایران رد نشده بود و پیشنهاد ایران جابه جایی در بندهای اجرایی آن بود.
- پس از اعلام رسمی پذیرش قطعنامه ۵۹۸ از طرف ایران، دبیرکل سازمان ملل گزارشی به شورای امنیت ارسال کرد که به صدور قطعنامه ۶۱۹ شورای امنیت در ۱۳۶۷/۵/۲۸ درخصوص اعزام گروه ناظران نظامی ایران - عراق و نیروهای ملل متحد منجر گردید (هشتاد و نهمین، ۱۳۷۴: ۱۷۴).

۴-۱۲ گزیده هایی از پیام امام خمینی (ره) مبنی بر قبول قطعنامه ۵۹۸

قسمتی از پیام حضرت امام خمینی (ره) درباره پذیرش قطعنامه ۵۹۸ برای تعدادی از مسئولان نظامی و سیاسی کشور که از سوی فرزندشان مرحوم حاج سید احمد خمینی در ۱۳۶۷/۴/۲۶ قرائت شد، ولی به صورت علنی انتشار نیافت، به این شرح است: «شما عزیزان از هر کس بهتر می دانید که این تصمیم برای من چون زهر، کشنده است ولی راضی به رضای خداوند متعال هستم و برای صیانت از دین او و حفاظت از جمهوری اسلامی اگر آبرویی داشته باشم خرج می کنم. خداوند ما برای دین تو قیام کردیم و برای دین تو جنگیدیم و برای حفظ دین تو آتش بس را قبول می کنیم. خداوند تو خود شاهدی که ما لحظه ای با امریکا و شوروی و تمام قدرت های جهان سر سازش نداریم و سازش با ابرقدرت ها و قدرت ها را پشت کردن به اصول اسلامی خود می دانیم.»

حضرت امام خمینی (ره) در پیامی که به مناسبت سالگرد کشتار بیت الله الحرام ایران در ۱۳۶۷/۴/۲۹ صادر کردند، علاوه بر تحلیل بلندی از فلسفه سیاسی - الهی حج و تأثیر عمیق آن در وجوه مختلف زندگی مردم دنیا، در انتها به دلایل پذیرش قطعنامه ۵۹۸ پرداختند که گزیده هایی از آن را مرور می کنیم:

- (۱) «... و اما در مورد قبول قطعنامه که حقیقتاً مسئله بسیار تلخ و ناگواری برای همه و خصوصاً برای من بود، این است که من تا چند روز قبل معتقد به همان شیوه دفاع و مواضع اعلام شده در جنگ بودم و مصلحت نظام و کشور و انقلاب را در اجرای آن می دیدم، ولی به واسطه حوادث و عواملی که از ذکر آن فعلاً خودداری می کنم و به امید خداوند در آینده روشن خواهد شد و با توجه به نظر تمامی کارشناسان سیاسی و نظامی سطح بالای کشور، که من به تعهد و دلسوزی و صداقت آن ها اعتماد دارم، با قبول قطعنامه و آتش بس موافقت نمودم و در مقطع کنونی آن را به مصلحت انقلاب و نظام می دانم.
- (۲) «... من در اینجا از همه فرزندانم در جبهه های آتش و خون که از اول جنگ تا امروز به نحوی در ارتباط با جنگ تلاش و کوشش نموده اند، تشکر و قدردانی می کنم و همه ملت ایران را به هوشیاری و مقاومت دعوت می کنم.
- (۳) «... من در میان شما باشم یا نباشم به همه شما وصیت و سفارش می کنم که نگذارید انقلاب به دست ناهلان و نامحرمان بیفتد. نگذارید پیشکسوتان شهادت و خون در پیچ و خم زندگی روزمره خود به فراموشی سپرده شوند.
- (۴) «... من در اینجا به جوانان عزیز کشورمان، به این سرمایه ها و ذخیره های عظیم

شهر اسلام آباد شدند.

در منطقه شمال غرب نیز ارتش عراق اقدام به حمله نمود که بدون کسب موفقیت در ارتفاعات منطقه متوقف شد.

۱۲-۶ دفع تجاوز مجدد ارتش بعثی عراق در خوزستان

با انتشار اخبار تجاوز مجدد عراق به کشور به ویژه در منطقه جنوب، هجوم مردم به سوی جبهه های جنگ آغاز شد و سپاه با استفاده از این فرصت به سازماندهی نیروهای بسیج پرداخت و آن ها را در قالب یگان های سازمانی در مقابل ارتش عراق آرایش داد. در این خصوص حاج سیداحمد خمینی پیام امام خمینی (ره) را تلفنی به فرمانده سپاه به این صورت اطلاع داد: «اینجا نقطه حیاتی کفر و اسلام است، یعنی نقطه شکست یا پیروزی اسلام یا کفر است و باید متر به متر بجنگید و هیچ چیز از هیچ کس پذیرفته نیست. اینجا نقطه ای است که یا موجب می شود سپاه حیات دوباره ای در کشور پیدا کند و یا برای همیشه یک سپاه ذلیل و مرده بشود»^۱

با این پیام، روح تازه ای در فرماندهان، پاسداران، بسیجیان و نیروهای مردمی دمیده شد و خطوط مقاومت در برابر ارتش عراق در جنوب شکل گرفت. صدام که همچنان در ابتدای جنگ سودای پیروزی آسان و سریع را در ذهن می پروراند، با شدت درگیری ها مجبور شد دستور عقب نشینی دهد و تنها پس از ۲۴ ساعت ارتش عراق در اطلاعیه نظامی خود، عقب نشینی به مرزهای بین المللی را در مناطق جنوب اعلام کرد (گزارش های ویژه خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۶۷/۵/۱).

۱۲-۷ اجرای عملیات منافقین (فروغ جاویدان)

درحالی که ارتش عراق برای تسهیل ورود نیروهای سازمان مجاهدین خلق (منافقین)^۲ به

۱. این مطلب با صدای مرحوم حاج احمد خمینی در مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس، با شماره ۱۷۱۰ در تاریخ ۱۳۶۷/۵/۱ موجود است.

۲. سازمان مجاهدین یک گروه شبه نظامی با تفکر التقاطی (اسلام + مارکسیسم) است که پس از انقلاب اسلامی رهبران آن به دنبال سهم خواهی از انقلاب بودند. امام خمینی (ره) به دلیل مواضع غیردینی سازمان، آنها را طرد کرد و به دلیل تفکر انحرافی و عملکرد دوگانه در اذهان عمومی مردم ایران، مجاهدین خلق به عنوان «منافقین» مطرح شدند. این سازمان پس از حوادث ۵۹/۱۲/۱۴ با ائتلاف با لیبرال ها، دقیقاً در مقابل مردم و امام خمینی (ره) قرار گرفت.

به خاک ایران، حضور خود را در مناطق غربی ایران (قصر شیرین، سرپل ذهاب) حفظ کرده بود، ارتش به اصطلاح آزادی بخش ملی ایران (منافقین) از یگان های ارتش بعث عراق عبور کرده و وارد خاک جمهوری اسلامی ایران شد.

نیروی هوایی و بالگردهای ارتش بعث عراق موظف شدند به منظور پشتیبانی هوایی از عملیات فروغ جاویدان، از سازمان منافقین حمایت کنند.

رهبری سازمان منافقین با درک ضعیف از مناسبات قدرت در ایران و نیز شناخت ناقص از نقش معنوی امام خمینی (ره) و رابطه و اعتقاد عمیق مردم با ایشان، برخی وقایع و رخداد های داخل ایران را به گونه ای مورد تجزیه و تحلیل قرار داد که از درون آن فروپاشی نظام سیاسی ایران تداعی می شد. رهبران سازمان معتقد بودند که در شرایط عادی پذیرش قطعنامه ۵۹۸ از سوی ایران امری غیرممکن است و جمهوری اسلامی زمانی قطعنامه را خواهد پذیرفت که از نظر نظامی، سیاسی و اقتصادی به بن بست کامل رسیده باشد (شعبانی، ۱۳۸۰: ۳۵۹).

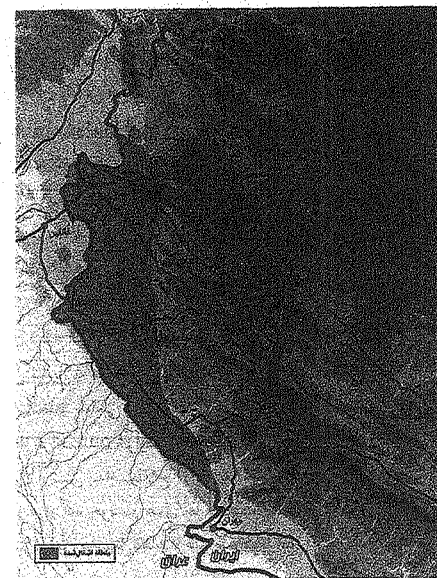
سرکرده منافقین بر این مسئله تأکید کرد که «... ما از قبل تصمیم به انجام این عملیات بزرگ داشتیم و می خواستیم آن را دیرتر انجام دهیم، اما پذیرش قطعنامه کار ما را تسریع کرد ... اگر الآن اقدام نکنیم، فرصت از دست خواهد رفت، زیرا بعد از اینکه بین ایران و عراق صلح شود، در اینجا قفل می شویم و دیگر نمی توانیم کاری انجام دهیم و از لحاظ سیاسی تبدیل به فسیل می شویم ... رژیم از لحاظ نظامی تعادل خود را از دست داده است و هم از لحاظ سیاسی در انزوای بین المللی قرار دارد».

پس از فراهم شدن شرایط و آمادگی در ارتش عراق و نیز کسب آخرین وضعیت جبهه ها، ستون ارتش به اصطلاح آزادی بخش مجاهدین، در ساعت شش روز دوشنبه ۱۳۶۷/۵/۳ از قرارگاه خود در عمق خاک عراق به حرکت درآمد و از مرز خسروی و شهرهای قصر شیرین و سرپل ذهاب، عبور کرد. با عبور ستون منافقین، درگیری های پراکنده و محدود نیروهای خودی با آنها آغاز شد.

۱۲-۸ عملیات مرصاد

در پاسخ به عملیات فروغ جاویدان منافقین، فرمانده کل سپاه به یگان های مستقر در این منطقه مأموریت داد تا هم زمان از محور کرمانشاه - اسلام آباد به شهر اسلام آباد، از محور پل دختر به اسلام آباد و از محور ایلام به اسلام آباد، به شهر نزدیک شوند و ضمن

هوشیاری، نیروهای دشمن منافق را محاصره، منهدم و سپس منطقه را پاکسازی کنند. نیروی هوایی و هوانیروز ارتش جمهوری اسلامی ایران مستقر در منطقه نیز با تمام توان، پشتیبانی از عملیات را بر عهده داشتند. عملیات زمینی یگان‌های سپاه از سمت‌های مختلف آغاز شد و هم‌زمان با آن، نیروی هوایی و هوانیروز ارتش جمهوری اسلامی ستون‌های منافقین را مورد هجوم قرار دادند.

نقشه ۲-۱۲ منطقه پیشروی منافقین در غرب کشور

جنگ و گریز در گردنه استراتژیک چهارزبر ادامه داشت و نیروهای سپاه و بسیج به مقابله با ستون نظامی منافقین پرداختند و در کمتر از سه ساعت آن‌ها را متوقف و زمین‌گیر کردند. منافقین در صبح روز ۱۳۶۷/۵/۴ تلاش خود را برای عبور از تنگه چهارزبر آغاز کردند که بی‌نتیجه بود و با دادن تلفات مجبور به عقب‌نشینی شدند.

در این عملیات، با هدایت «امیر سپهبد شهید علی صیاد شیرازی»، بالگردهای هوانیروز توانستند بخش قابل توجهی از ستون منافقین را بر روی جاده منهدم کنند. پس از انجام عملیات سد پیشروی و زمین‌گیر کردن ستون نظامی سازمان نفاق، نیروهای مسلح ایران عملیات مرصاد را به منظور مقابله، انهدام، تعقیب و تنبیه منافقین، آغاز کردند. بدین منظور نیروهای خودی، تهاجم سنگینی را از محور کرمانشاه - اسلام‌آباد شروع و به سمت تنگه حسن‌آباد و شهر اسلام‌آباد حرکت کردند و تلفات سنگینی را بر سازمان منافقین وارد کردند.

در عملیات مرصاد ۱۵۲۳ نفر از افراد سازمان کشته، ۲۳۰۰ نفر زخمی و ۳۰۵ نفر اسیر شدند و اکثر امکانات آن‌ها نابود شد یا به غنیمت رزمندگان اسلام درآمد.

۹-۱۲ پذیرش رسمی قطعنامه ۵۹۸ از سوی عراق

با اقتدار نیروهای مسلح ایران در جبهه‌های جنگ و با فعالیت‌های دیپلماتی مسئولان نظام و با تغییر اوضاع به زیان رژیم بعث عراق، ابرقدرت‌ها، کشورهای منطقه و سازمان ملل مجبور شدند کشور عراق را وادار به پذیرش قطعنامه کنند.

بنابراین مقامات عراق در ۱۳۶۷/۵/۱۵ در نامه‌ای به دبیرکل سازمان ملل به‌طور رسمی اعلام کردند: «عراق نیز با آتش‌بس موافقت می‌کند.» (ولایتی، ۱۳۷۶: ۳۲۹)

۱۰-۱۲ اعلام آتش‌بس از سوی شورای امنیت سازمان ملل

با اعلام موافقت ایران و عراق و به دنبال مذاکرات دبیرکل با اعضای شورای امنیت درباره ترکیب هیئت ناظر بر آتش‌بس «یونیماک»^۱ (گروه نظامی ناظر سازمان ملل در جنگ ایران و عراق)، دبیرکل سازمان ملل اعلام کرد: تاریخ ۲۰ اگوست ۱۹۸۷م (۱۳۶۷/۵/۲۹ش) زمان برقراری آتش‌بس خواهد بود و پس از آن، اقدامات لازم برای اجرای بندهای ۴، ۶، ۷ و ۸ قطعنامه انجام خواهد شد.

با تصمیم مقامات دو کشور جمهوری اسلامی ایران و رژیم بعث عراق نسبت به تاریخ اجرای آتش‌بس، سرانجام در فاصله کمتر از دو هفته از تعیین زمان برقراری آتش‌بس تا اجرای آن، کلیه تلاش‌های دبیرکل سازمان ملل برای استقرار نیروهای ناظر بر آتش‌بس

1. United Nations Military Observer for Iraq & Iran War

پیوست ۷: قطعنامه‌های شورای امنیت سازمان ملل

شماره	تاریخ	شرایط حاکم بر ایران و عراق در زمان صدور قطعنامه
۴۷۹	۵۹/۷/۶	عراق: با اشغال بخشی از سرزمین ایران، در موضع برتر قرار داشت. ایران: بخشی از سرزمینش اشغال و در موضع ضعف قرار داشت.
۵۱۴	۶۱/۴/۲۱	عراق: از مناطق اشغالی ایران بیرون رانده شد.
۵۲۲	۶۱/۷/۱۲	عراق: در موضع دفاعی و نگران سقوط صدام بود. ایران: در موضع برتر بود و برای احقاق حق خود به سرزمین عراق وارد شد.
۵۴۰	۶۲/۸/۹	عراق: اقدام به حملات هوایی و موشکی به مناطق مسکونی و غیرنظامی کرد. ایران: با ادامه عملیات بیرون مرزی، اقدام به عملیات مقابله به مثب محدود و تهدید به بستن تنگه هرمز به دلیل ناامن بودن خلیج فارس کرد.
۵۵۲	۶۳/۳/۱۱	این قطعنامه در پی درخواست شورای همکاری خلیج فارس، به حمایت از صدام در محکومیت حمله به کشتی‌های تجاری صادر گردید.
۵۸۲	۶۴/۱۲/۵	عراق: در موضع ضعف بود و توان بازپس‌گیری فاو را نداشت، لذا اقدام به دفاع متحرک کرده بود. ایران: موفق به تصرف فاو شد و در موضع برتر قرار داشت.
۵۸۸	۶۵/۷/۱۶	عراق: با شکست در دفاع متحرک، اقدام به پدافند کرد و در موضع ضعف قرار داشت. ایران: سکوی نفتی الیکر و الأمیه را تصرف و نیز شهر مهران را آزاد کرد و در موقعیت مناسبی قرار داشت.
۵۹۸	۶۶/۴/۲۹	عراق: با شکست راهبرد دفاع متحرک مشغول پدافند غیرفعال بود. ایران: بخش وسیعی از مناطق حساس عراق از جمله فاو را در اختیار داشت و درصدد انجام عملیات دیگری بود.
۶۱۲	۶۷/۲/۱۹	این قطعنامه در محکومیت کاربرد سلاح شیمیایی عراق صادر شد.
۶۲۰	۶۷/۶/۴	عراق: قطعنامه ۵۹۸ را پذیرفت و در مرزهای بین‌المللی مستقر شد. ایران: در مرزهای بین‌المللی مستقر و از تمامیت ارضی خود صیانت کرد.

پیوست ۸: بخشی از حمایت‌ها و کمک‌های کشورهای جهان به رژیم بعثی عراق

نام کشور	نوع حمایت
امریکا	۱. دادن مواد بیولوژیکی و میکروبی (گاز خردل و میکروب سیاه‌زخم) به رژیم بعث عراق و انتقال مخفیانه فناوری ساخت بمب‌های خوشه‌ای؛ ۲. فروش تجهیزات الکترونیکی، انواع ماشین‌آلات، دستگاه‌های حساس و کامپیوترهای فوق‌العاده قوی در زمینه تولید سلاح‌های شیمیایی، موشکی و هسته‌ای؛ ۳. دادن وام به مبلغ ۵۲۰ میلیون دلار در سال ۱۳۶۲؛ ۴. فشار بر کشورهای جهان به منظور تحریم اقتصادی جمهوری اسلامی ایران؛ ۵. حمایت‌های اطلاعاتی، برقراری ایستگاه‌های هواپیما، تهیه عکس‌های ماهواره‌ای، استفاده از آواکس برای جاسوسی و...؛ ۶. حضور نظامی گسترده در منطقه خلیج فارس و حفاظت از نفت‌کش‌های کویت.
شوروی	۱. برقراری پل هوایی برای حمل اسلحه و مهمات به کشور عراق؛ ۲. اعزام حدود ۲۰۰۰ مستشار نظامی به عراق؛ ۳. در اختیار گذاشتن حدود ۲۰۰۰ دستگاه تانک از نوع (تی - ۵۵)، (تی - ۶۲) و تانک‌های جدید (تی - ۷۲)؛ ۴. در اختیار گذاشتن انواع هواپیماهای جنگنده مانند: میگ ۲۱، میگ ۲۳، میگ ۲۵، میگ ۲۷، میگ ۲۹ و نیز سوخوی ۲۰ و ۲۵؛ ۵. در اختیار گذاشتن تعداد زیادی از انواع موشک‌های زمین به زمین مانند: موشک‌های «گراده»، «فراگ» - ۵۷، «سام» - ۵۹، «اسکاد» - بی - ۵ و «اس» - ۱۲ (برای حمله به شهرها)؛ ۶. در اختیار گذاشتن نفربرهای زرهی بی - ام - ۱۰؛ ۷. در اختیار گذاشتن ۴ فروند هواپیمای سوخت‌رسان از نوع ترپولف ۱۷۲؛ ۸. در اختیار گذاشتن سیستم پدافند هوایی ارتفاع متوسط به همراه تکنیسین‌های روسی؛ ۹. تأمین حدود ۶۰ درصد از نیازهای تسلیحاتی رژیم بعث عراق.
انگلستان	۱. فروش ابزار و تجهیزات ماشین‌آلات؛ ۲. فروش سلاح، تجهیزات و مهمات؛ ۳. در اختیار گذاشتن مواد شیمیایی و مهمات هوشمند؛ ۴. آموزش خلبان‌های عراقی در پایگاه نیروی هوایی بریتانیا؛ ۵. ایجاد مراکز تولید گازهای جنگی و موشک‌های دوربرد در عراق؛ ۶. فروش هواپیماهای جنگنده، تانک و نفربر به کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس؛ ۷. جاسوسی از دفتر خرید ایران در لندن و دادن اطلاعات به عراق.
فرانسه	۱. کمک‌هایی به ارزش ۱۱ میلیارد دلار که ۷ میلیارد دلار آن در قالب اعطای وام و اعتبارات صورت گرفت؛ ۲. انتقال قراردادهای بازگانی و غیرنظامی؛ ۳. در اختیار گذاشتن هواپیماهای میراژ اف - ۱، سوپراتاندارد و هواپیمای بمب‌افکن میراژ ۲۰۰۰.

منابع و مآخذ

- قرآن کریم.
نهج البلاغه.
آخوندی، مصطفی (۱۳۸۳). *نظام دفاعی اسلام*، چاپ دوم، تهران، اداره آموزش عقیدتی سیاسی نمایندگی ولی فقیه در سپاه.
آقای، سید داود (۱۳۹۲). *بررسی ابعاد حقوقی جنگ ایران و عراق*، چاپ اول، تهران، پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس.
ابرقویی، محمدرضا و غلامحسین ابرقویی (۱۳۹۰). *پژوهشی در دفاع مقدس*، چاپ دهم، قم، نشر هدی.
اردستانی، حسین (۱۳۷۲). *راهنمای عملیات جنگ ۸ ساله*، چاپ سوم، تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه.
اردستانی، حسین (۱۳۷۸). *جنگ عراق و ایران (روایتی استراتژی‌ها)*، چاپ اول، تهران، دوره عالی جنگ سپاه.
بخاری، ابوعبدالله اسماعیل (۱۴۰۷ق). *صحیح بخاری*، جلد ۴، بیروت، نشر دارالقلم.
بنی‌لوحی، سیدعلی (۱۳۷۸). *مبانی دفاع از دیدگاه امام خمینی (ره) در دفاع مقدس*، تهران، مؤسسه فرهنگی دانش و اندیشه معاصر.
بهداروند، مهدی (۱۳۸۸). *ما و جنگ*، تهران، پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس.
پارسادوست، منوچهر (۱۳۶۹). *ریشه‌های تاریخی اختلافات ایران و عراق*، چاپ چهارم، تهران، کیهان.
پیری، هادی مراد (۱۳۷۲). *محاسبه توان رزم نوزیم*، تهران، دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه.
پیری، هادی مراد و مجتبی شربی (۱۳۹۳). *آشنایی با علوم و معارف دفاع مقدس*، چاپ دوازدهم، تهران، سمت.
تافلر، آلون و هایدی تافلر (۱۳۷۲). *جنگ و ضد جنگ*، ترجمه شهیندخت خوارزمی، تهران، نشر سیمرخ.
ترابی، یوسف (۱۳۸۰). *بررسی روابط اقتصادی، نظامی ایران و ایالات متحده آمریکا*، تهران، نشر عروج.

نام کشور	نوع حمایت
	۴. در اختیار گذاشتن موشک‌های هوا به هوای مازیک و موشک‌های آگزوست؛ ۵. دادن موشک‌اندازهای متحرک با سکوهای ثابت آن‌ها؛ ۶. دادن بمب‌های خوشه‌ای، فیوز، تجهیزات راداری و الکترونیکی هواپیماها؛ ۷. صدور مواد غذایی از سوی شرکت‌های فرانسوی در قالب قراردادهای بازرگانی و غیرنظامی به ارزش ۴۸۷ میلیارد دلار؛ ۸. فروش طرح یک نیروگاه هسته‌ای؛ ۹. فروش ۴ رزمناو دوهزار تنی و ۴ بالگرد و تجهیزات نظامی دریایی به عربستان سعودی و تسلیحات به کویت، عمان و امارات متحده عربی.
آلمان	۱. ساخت سلاح‌های مورد نیاز رژیم بعث عراق در بعضی از کارخانه‌های خود؛ ۲. در اختیار گذاشتن فناوری در زمینه تولید سلاح‌های شیمیایی و موشک؛ ۳. فروش مواد شیمیایی (عامل خون و خردل)، کالاهای ساخته شده، ماشین آلات سنگین، کنترل ابزار دقیق ماشینی و ابزارهای علمی؛ ۴. در اختیار قرار دادن اطلاعات مصدومین شیمیایی ایران به منظور اصلاح تأثیر سلاح شیمیایی عراق.
بلژیک	۱. ساخت پایگاه‌های نظامی در کشور عراق (پایگاه هوایی و مقرهای نظامی)؛ ۲. راه‌اندازی کارخانه‌های آمایشی و تولید سفات برای کمک به رژیم بعث عراق.
کشورهای غربی	۱. فراهم کردن پناهگاه برای هواپیماهای عراقی در فرودگاه‌هایشان؛ ۲. پرداخت مبالغ هنگفتی وجه نقد برای جبران خسارات عراقی‌ها در جنگ؛ ۳. عربستان: صدور نفت عراق از طریق خط لوله ینبوع که ظرفیت صادراتش در سال ۱۳۶۴ به پانصد هزار بشکه در روز رسید؛ ۴. کویت: قراردادن پایگاه نیروی هوایی به عراق برای حمله به جزیره خارک، پایانه‌های نفتی ایران و نفت کش‌ها؛ ۵. عربستان و کویت: واریز عایدات صدور نفت از منطقه بی‌طرف (روزانه ۳۰۰ الی ۳۵۰ هزار بشکه) از سال ۱۳۶۱ به حساب عراق؛ ۶. اردن: تبدیل بندر عقبه اردن در دریای سرخ به مهم‌ترین بندر اقلام صادراتی و کالاهای وارداتی عراق؛ ۷. مصر: همکاری در سه پروژه موشکی عراق به نام‌های «العجاس»، «الحسین» و «بدر»؛ ۸. مصر: همکاری با عراق، در زمینه تسلیحات شیمیایی؛ ۹. مصر: اعزام ۱۸ هزار سرباز برای جنگیدن با ایران؛ ۱۰. مصر: در اختیار قرار دادن قطعات یدکی و تسلیحات دیگری نظیر ۲۵۰ دستگاه تانک ۵۵۵، ۵۰۰ الی ۱۶۰ و هواپیماهای بمب افکن هابوشین ۲۸؛ ۱۱. اردن: اعزام یک تیپ و دو گردان سوارزهی؛ ۱۲. عربستان و کویت: تأمین کمک‌های مالی در حدود ۲۵ تا ۵۰ میلیارد دلار در قالب قرض و یا وام بلاعوض؛ ۱۳. کشورهای حاشیه جنوب خلیج فارس: تأمین کمک‌های خدماتی در حدود ۱۶ میلیارد دلار.

دستاوردهای علمی، امنیتی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، علمی و فناوری و نظامی به قرار زیر است:

۱-۴-۱۴ عرصه سیاسی و امنیتی

یکی از تجربه‌های نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران، مبارزه فعال با ضد انقلاب داخلی، توأم با نبرد گسترده علیه تجاوز خارجی بود. در شرایطی که صدام امریکایی به ایران انقلابی تجاوز کرده و شکست خورده بود، کلیه گروه‌های وابسته در کردستان، دیگر نمی‌توانستند انگیزه‌ای برای مقابله با حاکمیت انقلابی مردم و انقلاب اسلامی و نهادینه شدن امنیت بر مبنای مردم‌سالاری دینی داشته باشند (منصوری لاریجانی، ۱۳۸۹: ۲۹۱).

همچنین احزاب مسلح دموکرات و کومله نیز سلاح خود را به زمین گذاشته، تا حد زیادی نفوذ سیاسی خود را در کشور از دست دادند.

مهم‌ترین معضل ناامنی در ایران پس از پیروزی انقلاب اسلامی، همکاری و همراهی سازمان مجاهدین (منافقین) خلق با رژیم بعثی عراق بود که با سقوط صدام حسین و از بین رفتن حزب بعث در عراق، قدرت نظامی منافقین نیز تا حدود زیادی از بین رفت.

۱-۴-۱۴ عرصه اجتماعی و فرهنگی

از برکات مهم دفاع مقدس، تقویت اعتماد به نفس و خودباوری بوده است. ملت ایران در دوران دفاع مقدس به این نتیجه رسید که باید خود را باور کرده، با تکیه بر توانمندی‌های خود به‌ویژه جوانان، کشور را اداره کند. تأثیر این خودباوری، بعد از جنگ در عرصه‌های مختلف اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و فناوری‌های نوین دفاعی، نمود فزاینده‌ای داشته است که بخش‌هایی از آن به شرح زیر تبیین می‌شود:

- (۱) داشتن روحیه قناعت و صرفه‌جویی؛
- (۲) ابتکار عمل در ساخت قطعات، وسایل و تجهیزات مورد نیاز؛
- (۳) خودکفایی در کالاها و تجهیزات اساسی در مقابل تحریم‌های اقتصادی؛
- (۴) رشد باورهای دینی و معنوی؛
- (۵) تولد تفکر بسیجی به‌عنوان ایدئولوژی کارآمد دفاع مقدس؛
- (۶) رشد فضایل اخلاقی و معنوی؛
- (۷) رواج فرهنگ ساده‌زیستی به‌جای فرهنگ رفاه‌طلبی و سرمایه‌داری (همان:

(۲۸۸-۲۸۷)

(۸) تکلیفی عمل کردن در دفاع مقدس چنان‌که امام خمینی (ره) در این زمینه می‌فرمایند: «ملت ما تا آن روز که احساس کرد که توان و تکلیف جنگ دارد، به وظیفه خود عمل نمود ... آن ساعتی هم که مصلحت بقای انقلاب را در قبول قطعنامه دید و به آن گردن نهاد، باز هم به وظیفه خود عمل کرده است.» (صحیفه امام، ج ۲۱، ۱۳۷۸: ۲۸۴)

۱-۴-۱۴ عرصه اقتصادی

تحریم اقتصادی ایران از اول پیروزی انقلاب اسلامی آغاز و در اوایل سال ۱۳۵۹ به‌صورت رسمی از سوی کشور امریکا اعلام شد و بخش قابل توجهی از نیازهای گسترده مردم و نیروهای مسلح را با مشکل جدی مواجه کرد.

ملت ایران در دوران دفاع مقدس با روحیه قناعت و صرفه‌جویی مقاومت کرد و در تولید و ساخت نیازهای مختلف عمومی و تخصصی تا مرز خودکفایی بخش قابل توجهی از نیازهای ضروری پیش رفت. مسئولان توانستند با توزیع عادلانه کالا در این دوران، نیازمندی‌های ضروری اکثر مردم را با قیمت مناسب در اختیار آنان قرار دهند و نارضایتی عموم را مرتفع کنند (منصوری لاریجانی، ۱۳۸۹: ۲۹۲).

البته با تمام مشکلاتی که جنگ برای اقتصاد ایران به‌بار آورد و به‌رغم آنکه کشور در دوران جنگ تحمیلی در شرایط تحریم تسلیحاتی و اقتصادی به‌سر می‌برد، با همت مسئولان و همراهی مردم بحران‌های اقتصادی پشت سر گذاشته شد.

۱-۴-۱۴ عرصه علمی و فناوری

تحول در حوزه صنایع دفاعی از جمله ساخت انواع موشک‌ها، پیشرفت در امور هوا - فضا، افزایش توان پدافند هوایی، ساخت انواع هواپیما، بالگرد و کشتی، ساخت انواع جدید هواپیماهای سبک شناسایی (پهپاد) و ... این باور را در مراکز دانشگاهی و علمی - پژوهشی کشور به‌وجود آورد که خواستن، توانستن است. همچنین متکی نبودن به بیگانه در امر فناوری‌های جدید و درک فرایند رشد فناوری از سوی متخصصان و نخبگان داخلی، فرهنگ خودباوری بود که در اندیشه رزمندگان کشور ایران در دوران دفاع مقدس تجلی کرد.

در نهایت می‌توان گفت اینکه پژوهشگران و اندیشمندان ایرانی به سلول‌های بنیادین

و دانش هسته‌ای و ده‌ها ابتکار و نوآوری دیگر دست یافته‌اند را باید متأثر از فرهنگ خودباوری و خلافت دوران دفاع مقدس دانست، چنان‌که بارها رهبر معظم انقلاب اسلامی حضرت آیت‌الله امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به این حقیقت اشاره فرموده‌اند.

۱۴-۵-۴ عرصه نظامی

جنگ تحمیلی، فشار و مشکلات زیادی را برای ملت و دولت ایران به وجود آورد و این فشارها، به خصوص تحریم تسلیحاتی از سوی بسیاری از قدرت‌های استکباری نظیر کشورهای بلوک غرب، شرق و حمایت مالی و انسانی تعدادی از کشورهای عربی منطقه از رژیم بعث عراق، باعث شد که توانایی‌های نیروهای مسلح به شرح زیر شکوفا شود:

(۱) نیروهای داوطلب مردمی در سازمان رزم سپاه پاسداران انقلاب اسلامی به کار گرفته شدند و با گسترش توانایی‌های متعدد در ابعاد مختلف، به عنوان قدرت بازدارنده در پیشروی‌های ارتش رژیم بعث عراق، عمل کردند؛

(۲) ارتش جمهوری اسلامی ایران از وابستگی نظامی کشورهای بیگانه به ویژه آمریکا رها شد و قابلیت‌ها و توانمندی‌های خود را به نمایش گذاشت؛

(۳) اندیشه‌های دفاعی امام خمینی (ره) تبیین شد و مردم با فرهنگ جهاد و شهادت آشنا شدند؛

(۴) رژیم بعث عراق با تلاش و فداکاری نیروهای مسلح و مردم از سرزمین مقدس ایران اسلامی، عقب رانده شد؛

(۵) ابتکار نظامی و تدبیر عملیاتی به غیر از سال اول جنگ، در اختیار نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران قرار گرفت؛

(۶) ارتش رژیم بعث عراق که با حمایت‌های گسترده کشورهای دنیا اقدام به تجاوز کرد، در نهایت شکست خورد و همین موضوع باعث دور شدن تهدیدات نظامی منطقه‌ای و حتی بین‌المللی از کشور ایران شد؛

(۷) ابتکارات و خلافت‌های فنی و مهندسی نظامی و طراحی نیازهای ویژه دوران دفاع مقدس از دستاوردهای بی‌نظیر در آن دوران است که رزمندگان اسلام موفق شدند با استفاده از این توانمندی‌ها در حفظ نیروی انسانی، امکانات و نیز تسهیل در دفاع نابرابر، به موفقیت‌های چشمگیری برسند. در خصوص دستاوردهای صنعتی می‌توان به ایجاد صنایع موشکی و توسعه آن، توسعه تولید مهمات و خودکفایی در آن، ساخت سلاح‌های

نیمه‌سنگین و سنگین و توسعه آن، ایجاد صنایع دریایی و توسعه آن، خودکفایی در ساخت انواع سلاح سبک، توسعه توانمندی آردنانس^۱ به ویژه در سامانه‌های هوایی و پیشرفت در سایر صنایع مانند ارتباطات، مهندسی و ... اشاره کرد؛

(۸) یکی از تجربیات موفق، به کارگیری نیروهای داوطلب از اقشار مختلف مردم در جبهه‌های جنگ بود ولی این مزیت، مشکلاتی را برای مدیران جبهه‌ها ایجاد می‌کرد، به گونه‌ای که نیروهای داوطلب برای مدت معینی به جبهه اعزام می‌شدند و پس از اتمام مأموریت به موطن خود بازمی‌گشتند. بنابراین دوباره نیاز به اعزام نیروهای جدید بود (علائی، ج ۲، ۱۳۹۱: ۵۴۲).

۱۴-۴-۲ دستاوردهای خارجی

دستاوردهای خارجی جمهوری اسلامی ایران در هشت سال دفاع مقدس در عرصه‌های سیاسی و نظامی قابل توجه بوده و به شرح زیر است:

۱۴-۴-۱ دستاوردهای سیاسی

(۱) ارائه شیوه‌های مبارزه با ستمگران برای کشورهای اسلامی و جهان مستضعفان که کابوس شکست‌ناپذیری کشورهای بزرگ را با تردید مواجه ساخت.

(۲) اکثر کارشناسان مسائل سیاسی دنیا و منطقه به این نتیجه رسیدند که باید نقش ویژه ایران را در تأمین امنیت منطقه، جدی بگیرند و در روابط سیاسی و منطقه‌ای خود تجدید نظر کنند.

(۳) آثار و برکات مقاومت در دوران دفاع مقدس باعث شد که خواب و خیال رژیم صهیونیستی برای گسترش در منطقه خاورمیانه با شکست مواجه شود و در گرداب انتفاضه فلسطین و مقاومت حزب الله لبنان، گرفتار شود.

(۴) عملکرد سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای، خصوصاً شورای امنیت سازمان ملل و رفتار سیاسی آنان در نحوه برخورد با این بحران و حل و فصل آن به شدت مورد تردید قرار گیرد.

(۵) وقوع جنگ تحمیلی، صداقت و مقاومت ملت شریف ایران، باعث مطرح شدن انقلاب مردمی ایران به عنوان الگوی مبارزه مردمی در سطح منطقه و جهان شد.

۱. بخشی از ارتش که مسئول تدارکات، مهمات و اسلحه است.

جنگ نرم و رسالت دانشگاهیان

مقدمه

استکبار جهانی به سرکردگی امریکا بعد از پایان جنگ تحمیلی عراق علیه ایران به این نتیجه رسید که با وجود روحیه شهادت طلبی و ایثار و فداکاری مردم ایران به خصوص جوانان نمی تواند به طور مستقیم با ایران وارد نبرد شود، بنابراین ترجیح داد تغییر رویه دهد و جنگ را از حالت مستقیم به جنگ غیرمستقیم تبدیل کند. در نتیجه، صحنه نبرد به عرصه های اقتصادی، سیاسی، امنیتی و به خصوص فرهنگی کشیده شد. در واقع عرصه کنونی، جنگ فرهنگی است که برای تغییر رفتار نظام، تداوم و تأثیرپذیری بیشتری دارد که از آن به جنگ نرم تعبیر می شود.

جنگ نرم، نبردی است که حاصل آن تغییر ذهن و باور مخاطب و تغییر ارزش های حاکم بر جامعه است و نتیجه آن پوشیدگی از درون، بی هویتی و تسلیم در برابر اراده دشمن بدون شلیک حتی یک گلوله است.

رهبر فرزانه انقلاب اسلامی امام خامنه ای (مدظله العالی) به مفهومی به نام جنگ نرم توجه کرده و از ضرورت نقش آفرینی دانشجویان به عنوان افسران و اساتید به عنوان فرماندهان، مقابله با جنگ نرم سخن گفته اند.

در این فصل ضمن تبیین مفهوم جنگ نرم، روش های مقابله با آن بیان می شود که انشاء الله جوانان به ویژه دانشجویان با مطالعه آن، با حيله ها و ترفندهای دشمن آشنا شوند و خود و جامعه را در برابر آن ایمن کنند.

۱-۱۶ مفهوم جنگ نرم

آنچه با عنوان جنگ نرم^۱ مطرح می شود در ادبیات غرب بیشتر به قدرت نرم^۲ شناخته شده است که زیربنای فکری آن را اولین بار جوزف نای^۳ به شکل علمی مطرح کرد. مهم ترین حوزه اعمال و تأثیرگذاری قدرت نرم بر طرف مقابل، بهره گیری از رسانه ها و امکاناتی است که فرد را قادر می سازد تا برای تأثیرگذاری بر طرف مقابل، به اعمال قدرت بپردازد.

«سان تزو»^۴ در کتاب هنر جنگ می گوید: «می شود جنگید، اما مهم ترین کار این است که شما در یک نبرد بدون جنگ، پیروزی به دست بیاورید.» که منظور وی، همان عملیات روانی و جنگ نرم است. پس اگر کسی در ذهنش بپذیرد که شکست می خورد، حتماً در دنیای واقع نیز شکست خواهد خورد. زیرا آنچه فرد را به مقاومت تشویق می کند، روحیه است.

۲-۱۶ تعریف جنگ نرم

(۱) جنگ نرم عبارت از هر اقدام غیر خشونت آمیز است که ارزش ها و هنجارهای جامعه هدف را مورد هجوم قرار دهد تا سرانجام به تغییر در الگوهای رفتاری موجود و خلق الگوهای جدیدی منجر شود که با الگوهای رفتاری نظام حاکم بر جامعه هدف تعارض دارد (کر می، ۱۳۸۷: ۳).

(۲) جنگ نرم نوعی جنگ سرد است که به استحاله فرهنگی جامعه هدف منجر می گردد (ساندرس، ۱۳۸۲: ۱۲۳).

۳-۱۶ اهداف جنگ نرم

به طور کلی استکبار جهانی در جنگ نرم، چهار هدف عمده به شرح زیر دارد:

۱-۳-۱۶ تغییر در باورها، ارزش ها و اعتقادات

تغییر در باورها یعنی تغییر انگیزه ها، شعارها، معارف انقلابی، باورهای اعتقادی دینی،

1. soft warfare
2. power warfare
3. Joseph Nye
4. Sun Tzu

- (۸) استحکام داخلی و کارآمدی نظام سیاسی؛
- (۹) توان و سابقه فکری، فرهنگی و تمدنی؛
- (۱۰) قدرت بسیج کنندگی (توان ایجاد جنبش‌های اجتماعی)؛
- (۱۱) قدرت علمی و فناوری در حال شکوفایی؛
- (۱۲) سرمایه اجتماعی؛
- (۱۳) ظرفیت مدیریت نرم‌افزاری تهدیدها و بحران‌ها؛
- (۱۴) منابع عظیم معدنی و سوخت انرژی فسیلی؛
- (۱۵) نیروهای مسلح مکتبی و انقلابی با قدرت بازدارندگی بالا.

۸-۱۶ راهبردهای عمده مقابله با جنگ نرم

- در اینجا برای مقابله با جنگ نرم دشمن، به بعضی از راهبردها در زیر اشاره می‌شود:
- (۱) آگاهی مردم جامعه نسبت به جنگ نرم دشمن و ارائه راه حل مقابله با آن (واکسیناسیون فرهنگی جامعه)؛
 - (۲) استفاده از دیپلماسی عمومی فعال؛
 - (۳) تبدیل قدرت نرم دشمن به فرصتی برای افزایش قدرت نرم خود؛
 - (۴) انجام عملیات ضد روانی جهت خنثی‌سازی فعالیت‌های روانی دشمن؛
 - (۵) استفاده از منابع قدرت نرم؛
 - (۶) خلع سلاح روانی مخالفان نظام؛
 - (۷) تقویت و گسترش فعالیت‌های فرهنگی و افزایش محصولات فرهنگی جذاب (مرادی، ۱۳۹۴: ۳۰-۳۲).

۹-۱۶ راهبردهای مقابله با جنگ نرم استخبار جهانی از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله العالی)

- رئوس راهبردهای اساسی امام خامنه‌ای (مدظله العالی) برای خنثی‌سازی تهدیدات جنگ نرم دشمن که در بیانات مختلف و در شرایط و مقاطع مختلف زمانی به آنها اشاره کرده‌اند به شرح زیر است:
- (۱) تلاش برای برتری دادن جبهه انقلاب در برابر جبهه استخبار؛
 - (۲) تمسک به اسلام و فرهنگ دینی و انقلابی؛

- (۳) پابندی به اصول، ارزش‌ها و آرمان‌های انقلاب و راه امام (ره)؛
- (۴) تحول و خودسازی فرهنگی و معنوی؛
- (۵) بصیرت و دشمن‌شناسی؛
- (۶) کار فرهنگی عمیق و اثرگذار؛
- (۷) تکیه بر فرهنگ بسیجی، جهاد، ایثار و شهادت؛
- (۸) حفظ وحدت و انسجام اسلامی؛
- (۹) امر به معروف و نهی از منکر و مقابله با فساد؛
- (۱۰) اصلاح و ارتقای فرهنگ عمومی؛
- (۱۱) پیشرفت در علم و فناوری؛
- (۱۲) تقویت و پررنگ کردن فعالیت‌های فرهنگی و هنری؛
- (۱۳) اتحاد مردم و جریان‌های سیاسی و دوری از اختلاف و تردید و بدبینی؛
- (۱۴) امید به آینده و دیدی خوشبینانه همراه با اعتماد به نفس به دور از ناامیدی؛
- (۱۵) راه‌اندازی کرسی‌های آزاداندیشی و نظریه‌پردازی آزاد؛
- (۱۶) بصیرت اتحاد جامعه و به ویژه نخبگان؛
- (۱۷) ایستادگی در برابر دشمنان انقلاب و نظام اسلامی و سازش نکردن با آنها.

۱۰-۱۶ رسالت دانشگاهیان در مقابل جنگ نرم

از آنجا که قشر دانشگاهی بیشتر با مقوله فکر و فرهنگ ارتباط دارد، در جنگ نرم دشمن، این قشر در اولویت‌های بالای دشمنان جمهوری اسلامی ایران قرار می‌گیرد. راه مقابله با جنگ نرم که در حال حاضر دانشگاهیان کشور به ویژه درگیر آن هستند، مبتنی بر نکات مهمی است که هوشیاری این قشر را می‌طلبد. دانشگاهیان باید بدانند که جنگ نرم، نوعی از جنگ است که برای مقابله با آن باید خود را مجهز کنند. نباید گمان کرد که جنگ فقط جنگ نظامی و سخت است. استخبار جهانی که منافع خود را در منطقه خاورمیانه در خطر می‌بیند، به دنبال اهداف و منافع خاص خود است. درک اینکه در شرایط جنگ نرم قرار داریم، کمک می‌کند تا واقعیت‌های اجتماعی و سیاسی محیط پیرامونی خود را بهتر بینیم و نسبت به آن شناخت پیدا کنیم.

باید دانست که اگر رسانه‌های بیگانه درباره یک پدیده مواردی را ظاهرآ به صورت صحیح القا می‌کنند، اما موارد فراوان دیگری نیز وجود دارد که به صورت خلاف واقع و

دروغ به خوراک فکری برای مخاطبان تبدیل می‌کنند تا بر افکار و اندیشه‌های آنان تأثیر گذارند که در این مورد باید به‌طور دائم آگاهی‌بخشی و یادآوری صورت گیرد.

مقابله به‌مثل دانشگاهیان علیه دشمن در جنگ نرم، باید به شیوه‌های فکری، فرهنگی - اسلامی و تقویت افکار سالم در ضمیر جامعه صورت گیرد تا هجوم فرهنگی دشمن را خنثی کند. اساتید دانشگاه در ارتباط با جنگ نرم باید با بینش عمیق و ادراک مناسب از وضعیت‌های موجود، یافته‌های خود را با صحت و دقت به دانشجویان منتقل کنند.

در پایان یادآوری می‌شود که نقش دانشگاهیان بسیار خطیر و با اهمیت است. در واقع اگر دانشگاه‌های کشور بر اثر توطئه‌های قدرت‌های استکباری در جنگ نرم مقهور و به انحراف کشیده شوند، این انحراف به جامعه سرایت می‌کند؛ و تنها در صورتی که دانشگاه محل پرورش انسان‌های فرهیخته، با مسئولیت و مهذب باشد، در سالم‌سازی جامعه مؤثر خواهد بود. در این ارتباط به فزاینده‌ای از وصیت‌نامه امام خمینی (ره) درباره نقش دانشگاهیان و رسالت مهم آنها اشاره می‌شود:

(۱) «از نقشه‌های شیطانی قدرت‌های بزرگ استعمار و استثمارگر که سال‌های طولانی در دست اجرا است و در کشور ایران از زمان رضاخان اوج گرفت و در زمان محمدرضا با روش‌های مختلف دنباله‌گیری شد، ایجاد عداوت بین دانشگاهیان و روحانیان بود که تبلیغات وسیعی در این زمینه شد و مع‌الاسف به‌واسطه بی‌خبری هر دو قشر از توطئه شیطانی ابرقدرت‌ها، نتیجه چشم‌گیری گرفته شد. از یک طرف از دبستان‌ها تا دانشگاه‌ها کوشش شد که معلمان و دبیران و اساتید و رؤسای دانشگاه‌ها از بین غریب‌زدگان یا شرق‌زده‌گان و منحرفان از اسلام و سایر ادیان، انتخاب و به کار گماشته شوند و متعهدان مؤمن در اقلیت قرار گیرند... و از طرف دیگر، با تبلیغات سوء، روحانیون و مبلغان و متدینان را از دانشگاه و دانشگاهیان ترسانیده و همه را به بی‌دینی و بی‌بند و باری و مخالف با مظاهر اسلام و ادیان متهم می‌نمودند. نتیجه آنکه دولتمردان مخالف ادیان و اسلام و روحانیون و متدینان باشند؛ و توده‌های مردم که علاقه به دین و روحانی دارند مخالف دولت و حکومت و هرچه متعلق به آن است باشند، و اختلاف عمیق بین دولت و ملت و دانشگاهی و روحانی راه را برای چپاولگران آنچنان باز کند.» (صحیفه امام، ج ۲۱، ۱۳۷۸: ۴۱۴، ۴۱۳)

(۲) «توصیه اینجانب آن است که نسل حاضر و آینده غفلت نکنند و دانشگاهیان و جوانان برومند عزیز هرچه بیشتر با روحانیان و طلاب علوم اسلامی پیوند دوستی و تفاهم را محکم‌تر و استوارتر سازند و از نقشه‌ها و توطئه‌های دشمن غدار غافل نباشند و به مجرد

آنکه فرد یا افرادی را دیدند که با گفتار و رفتار خود درصدد است بذل نفاق بین آنان افکنند، او را ارشاد و نصیحت نمایند و اگر تأثیر نکرد از او روگردان شوند و او را به انزوا کشانند.» (همان: ۴۱۴)

(۳) «از توطئه‌های بزرگ آنان [قدرت‌های استکباری] چنانچه اشاره شد و کراراً تذکر داده‌ام، به‌دست گرفتن مراکز تعلیم و تربیت خصوصاً دانشگاه‌ها است که مقدرات کشورها در دست محصولات آنها است.» (همان: ۴۱۸)

(۴) «اما در دانشگاه، نقشه آن است که جوانان را از فرهنگ و ادب و ارزش‌های خودی منحرف کنند و به‌سوی شرق یا غرب بکشانند و دولتمردان را از بین اینان انتخاب و بر سرنوشت کشورها حکومت دهند تا به‌دست آنها هرچه می‌خواهند انجام دهند.» (همان)

(۵) «... بر ملت و دولت جمهوری اسلامی است در همه اعصار که نگذارند عناصر فاسد دارای مکتب‌های انحرافی یا گرایش به غرب و شرق در دانش‌سراها و دانشگاه‌ها و سایر مراکز تعلیم و تربیت، نفوذ کنند و از قدم اول جلوگیری نمایند تا مشکلی پیش نیاید و اختیار از دست نرود و وصیت اینجانب به جوانان عزیز دانش‌سراها و دبیرستان‌ها و دانشگاه‌ها آن است که خودشان شجاعانه در مقابل انحرافات قیام نمایند تا استقلال و آزادی خود و کشور و ملت خودشان مصون باشد.» (همان: ۴۳۰-۴۳۱)

خودآزمایی تشریحی بخش پنجم

۱. عوامل پیروزی جمهوری اسلامی ایران در هشت سال دفاع مقدس چه بوده است؟
۲. دلایل پیروزی جمهوری اسلامی ایران در هشت سال دفاع مقدس چه بوده است؟
۳. نتایج و دستاوردهای داخلی هشت سال دفاع مقدس را در عرصه سیاسی و امنیتی بنویسید.
۴. نتایج و دستاوردهای خارجی هشت سال دفاع مقدس را در عرصه نظامی بنویسید.
۵. وظیفه جامعه نسبت به شهید چیست؟
۶. قرآن کریم در خصوص مقام شهید چه تعبیری دارد؟
۷. تشابهات دوران دفاع مقدس و عاشورای حسینی را بنویسید.
۸. روش‌های جنگ نرم را توضیح دهید.
۹. محورهای عمده جنگ نرم استکبار جهانی را بنویسید.
۱۰. اصول و روش‌های مقابله با جنگ نرم را بنویسید.